

T. C.

Dicle Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İBN HAZM'IN EL-MUHALLÂ ADLI ESERİNDE İMAM
ŞAFİÎ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TESPİT VE
TAHKİKİ (AİLE HUKUKU ÖRNEĞİ)**

Vezbet KARTAL

18949004

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Aydın TAŞ

Diyarbakır 2021

T.C.
Dicle Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İBN HAZM'IN EL-MUHALLÂ ADLI ESERİNDE İMAM
ŞAFİ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TESPİT VE
TAHKİKİ (AİLE HUKUKU ÖRNEĞİ)**

Vezbet KARTAL
18949004

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aydın TAŞ

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İbn Hazm’ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şafî’ye Nispet Edilen Görüşlerin Tespit ve Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

19/01/2021

Vezbet KARTAL

ÖNSÖZ

Peygamber efendimizin vefatından sonra İslam toprakları genişlemiş, Müslümanlar yeryüzüne dağılmış ve değişik kültürlerden birçok kişi Müslüman olmuştur. Bu olumlu durumlarla birlikte birçok dinî sorun ve sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların bertaraf edilmesi için içtihatlar yapılmıştır. Yapılan bazı içtihatların birbirine aykırı olması, mezheplerin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Ortaya çıkan mezhepler hakkında birçok eser yazılmıştır. Belli bir mezhebin görüşlerini toplayan eserler yazıldığı gibi, bütün mezheplerin görüş ve delillerini alıp bunları karşılaştıran eserler de yazılmıştır. İbn Hazm'ın yazdığı *el-Muhallâ* da bu eserlerden bir tanesidir. İbn Hazm *el-Muhallâ*'da Zâhirî mezhebini savunmuş ve diğer mezheplerin görüşlerini eleştirip reddetmiştir. Bunu yaparken de diğer mezheplere nispet ettiği görüşler hususunda az da olsa hataya düşmüştür. Bu çalışmamızda İmam Şâfiî'ye aile hukuku ile ilgili meselelerde nispet edilen görüşleri tespit ve tahkik etmeyi konu edindik, dolayısıyla bu konuda İmam Şâfiî'ye atfedilen isabetli ve hatalı görüşleri ortaya çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin önemi ve amacı, metodu ve kaynaklarından bahsedilmiştir. Birinci bölümünde İbn Hazm ve Zâhirî mezhebi hakkında bilgi verilmiştir İkinci bölümünde ise *el-Muhallâ*'da aile hukuku konularında İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin tespit ve tahkiki yapılmıştır.

Öncelikle çalışmanın tamamlanmasını murad eden Yüce Mevlam'a sonsuz hamd ve senalar olsun. Çalışmanın başından son anına kadar fikir ve görüşleriyle rehberlik eden, her türlü fedakârlığı yapan, desteğini esirgemeyen Danışman Hocam

Sayın Doç. Dr. Aydın TAŞ'a, çalışma sürecinde her türlü özveriye gösterip teşvik eden aile efradıma ve arkadaşım M. Sait AVCI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Vezbet KARTAL
Diyarbakır 2021

ÖZET

Zâhirî mezhebinin ikinci imamı kabul edilen İbn Hazm 456/1064 senesinde vefat etmiştir. Birçok eserde imzası bulunan İbn Hazm'ın en önemli eserlerinden birisi *el-Muhallâ*'dır. İbn Hazm *el-Muhallâ*'da Zâhirî mezhebinin görüşlerini vermenin yanı sıra İmam Şâfiî ve diğer müçtehidlerin görüşlerini de aktarmıştır. Bu çalışmamızda İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'sında aile hukuku konularında İmam Şâfiî'ye nispet ettiği görüşlerini tespit ve tahkik etmeye çalıştık. Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin önemi ve amacı, metodu ve kaynaklarından bahsedilmiştir. Birinci bölümde İbn Hazm ve Zâhirî mezhebi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise *el-Muhallâ*'da aile hukuku konularında İmam Şâfiî'ye nispet edilen 157 görüş tespit ve tahkik edilmiştir. Görüşlerin İmam Şâfiî'ye aidiyeti araştırılırken bu mezhebin kaynakları incelenmiştir. Sonuç olarak bu görüşlerden 150 tanesinin isabetli, 7 tanesinin ise hatalı olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler

İslam Hukuku, İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Zâhirî Mezhebi, İmam Şâfiî, Aile Hukuku, Nikâh, Talak.

ABSTRACT

İbni hazm who considered the second imam of zahiri school of thought died in the year 456/1064. He has written several books and one of them being “al-mohalla”. He is not only considered the views of Zahiri school of thought but has taken into account İmaam Shafii and many other scholars. In this article we will detect and verify the views that has been attributed to imam shafii. This article has an introduction, two sections and a conclusion. In the introduction part, the importance and the purpose, the method and sources of thesis are mentioned. In the first part, the information about İbni Hazm and Zahiri school are mentioned. In the second part, the family law in al-Mohalla and the views that has been attributed to imam Shafii are analysed and verified. Whilst looking into the views of İmam Shafii the sources of this school were examined. As a result 150 of them turned out to be accurate and 7 of them turned out to be incorrect.

Keywords

The İslamic Law, İbni Hazm, al-Mohalla, Zahiri school, İmam Shafii, Family law, Wedding, divorce.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
1. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
2. TEZİN METODU	1
3. TEZİN KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN HAZM VE ZÂHİRÎ MEZHEBİ

1.1. İBN HAZM	10
1.1.1. Doğumu, Yetiştirilmesi ve Nesebi.....	10
1.1.2. Ailesi	14
1.1.3. İlmî Şahsiyeti	15
1.1.4. Hocaları	20
1.1.5. Öğrencileri.....	22
1.1.6. Eserleri	23
1.1.6.1. Günümüze Ulaştığı Tespit Edilemeyen Eserleri	24
1.1.6.1.1. Tarih ve Biyografi	24
1.1.6.1.2. Kelam, Mantık ve Felsefe	24
1.1.6.1.3. Edebiyat.....	24

1.1.6.1.4. Fıkıh ve Usûlü	24
1.1.6.1.5. Hadis ve Usûlü	24
1.1.6.2. Günümüze Ulaşan Eserleri.....	25
1.1.6.2.1. Tarih ve Biyografi	25
1.1.6.2.1.1. Cemheretü Ensâbi'l-Arab.....	25
1.1.6.2.1.2. el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal.....	25
1.1.6.2.1.3. Cevâmi'u's-sîre	25
1.1.6.2.1.4. Haccetü'l-vedâ'	26
1.1.6.2.1.5. Naktü'l-arûs fi tevârîhi'l-hulefâ'	26
1.1.6.2.1.6. Hulâsa fi usûli'l-İslâm ve târîhih	26
1.1.6.2.1.7. Risâle fi'l-Mufâdale beyne's-sahâbe.....	26
1.1.6.2.2. Kelam, Mantık ve İ'tikâd	26
1.1.6.2.2.1. et-Takrîb li-haddi'l-mantık ve'l-medhal ileyhi bi'l-elfazi'l- 'âmmiyye ve'l-emsileti'l-fikhiyye	26
1.1.6.2.2.2. Müdâvâtü'n-nüfûs ve tehzîbü'l-ahlâk ve'z-zühd fi'r-rezâ'il ..	27
1.1.6.2.2.3. el-Usûl ve'l-fürû'	27
1.1.6.2.2.4. et-Telhîs li-vücûhi't-tahlîs.....	27
1.1.6.2.3. Edebiyat.....	27
1.1.6.2.3.1. Tavku'l-hamâme fi'l-ülfeti ve'l-üllâf.....	27
1.1.6.2.3.2. Dîvânü şî'ri İbn Hazm.....	28
1.1.6.2.3.3. er-Red 'alâ İbni'n-Nağrîle el-Yehûdî.....	28
1.1.6.2.4. Fıkıh ve Usûlü	28
1.1.6.2.4.1. el-İhkâm li usûli'l-ahkâm.....	28
1.1.6.2.4.2. en-Nübezü'l-kâfiye	28
1.1.6.2.4.3. Merâtibü'l-icmâ'	29
1.1.6.2.4.4. Kitâbu'l-mücellâ	29
1.1.6.2.4.5. Mûlahhasu ibtâli'l-kıyâs ve'r-re'y ve'l-istihsân ve't-taklîd ve't- ta'lîl	29
1.1.6.2.4.6. Manzûmetün fi kavâ'idi usûli'l-fikhi'z-Zâhirîyye	29
1.1.6.2.4.7. Risâletün fi tesmiyeti men nakale anhü'l-fütyâ mine's-sahâbe ve men ba'dehüm 'ala merâtibihim fi kesreti'l-fütyâ	29

1.1.6.2.4.8. Risâletân lehû ecâbe fihimâ an risâleteyn suile fihimâ suâle't-ta'nîf ve Risâle fi'r-red ale'l-hâtif min bu'd	30
1.1.6.2.4.9. el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihisâr.....	30
1.1.6.3. el-Muhallâ Adlı Eseri.....	30
1.1.6.3.1. Eserin Konusu	30
1.1.6.3.2. Eserin Yazım Amacı	31
1.1.6.3.3. Eserin Kaynakları.....	32
1.1.6.3.4. el-Muhallâ'nın Üslubu	33
1.1.6.3.5. Eserin Baskıları	34
1.1.6.3.6. Eserin Önemi.....	34
1.1.6.3.7. Eser Üzerine Çalışmalar.....	35
1.1.7. Vefatı.....	36
1.2. ZÂHİRÎ MEZHEBİ	36
1.2.1. Tarihi Gelişimi	36
1.2.2. Temel Özellikleri	38
1.2.3. İmamları	39
1.2.4. Kaynakları.....	41
1.2.4.1. Günümüze Ulaşan Kaynakları	41
1.2.4.2. Günümüze Ulaşmayan Kaynakları	42
1.2.5. İbn Hazm'ın Zâhirî Mezhebindeki Yeri ve Katkısı	43
1.2.6. İbn Hazm'ın Usûl Anlayışı	45
1.2.6.1. Kur'ân ve Sünnet	45
1.2.6.2. Sahâbe İcmaı	46
1.2.6.3. Delil.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

EL-MUHALLÂ'DA ÂİLE HUKUKU İLE İLGİLİ İMAM ŞÂFİ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TESPİT VE TAHKİKİ

2.1. NİKÂH	49
2.1.1. Nikâhlanılması Helâl ve Haram Olan Kadınlar	49
2.1.2. Nikâhta Velâyet.....	55
2.1.2.1. İbn Hazm'ın İsabetli Naklettiği Görüşler.....	55
2.1.2.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş.....	57

2.1.3. Nikâhta Vasînin İzni	58
2.1.4. Nikâhın İn'ikadı İçin Gerekli Olan Lafızlar.....	59
2.1.4.1. İbn Hazm'ın Kısmen İsaletli Naklettiği Görüş	59
2.1.4.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş.....	59
2.1.5. Nikâhta Şahitlik.....	60
2.1.6. Kölenin Nikâhı	61
2.1.6.1. İbn Hazm'ın İsaletli Naklettiği Görüşler.....	61
2.1.6.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş.....	63
2.1.7. Şigâr Nikâhı	64
2.1.7.1. İbn Hazm'ın İsaletli Naklettiği Görüş.....	64
2.1.7.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş.....	65
2.1.8. Müt'a Nikâhı	66
2.1.9. Üç Talâkla Boşananların Tekrar Evlenebilmeleri.....	66
2.1.10. Hulle/Muhallilin Nikâhı	67
2.1.11. Nikâhta Kefâet	68
2.1.11.1. İbn Hazm'ın İsaletli Naklettiği Görüş.....	68
2.1.11.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş.....	68
2.1.12. Ölüm Döşeginde (Marazu'l- mevt'te) Olan Kişinin Nikâhı	69
2.2. MEHİR.....	70
2.3. İLÂ.....	73
2.4. ZIHÂR.....	77
2.5. İNNİN NİKÂHI	81
2.6. KOCANIN EŞLERİ ARASINDAKİ GECE TAKSİMİ.....	83
2.7. CİNSEL TEMASIN YASAK YOLU.....	85
2.8. HAYIZLI KADINLA CİNSEL MÜNASEBETTE BULUNMANIN HÜKMÜ.....	85
2.9. KARI-KOCA ARASINDAKİ GEÇİMSİZLİKTE HAKEMLERİN YETKİ SINIRI	88
2.10. NAFAKALAR	88
2.10.1. Evlilik Nafakası.....	88
2.10.2. Akraba Nafakası.....	92
2.11. NİKÂHI FESHEDEN DURUMLAR	93

2.12. TALÂK	93
2.12.1 Talâk Yetkisinin Kocaya Ait Olması	93
2.12.2. Talâk Sayılan Sözcükler.....	95
2.12.2.1. Sarih Sözcüklerle Yapılan Boşama.....	95
2.12.2.2. Kinayeli Sözcüklerle Yapılan Boşama.....	96
2.12.2.2.1 İbn Hazm'ın İsabetli Naklettiği Görüşler.....	96
2.12.2.2.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüşler.....	99
2.12.3. Sünnî Talâk	100
2.12.4. Kitâbet Yoluyla Yapılan Boşama	101
2.12.5. İçten Yapılan Boşama	101
2.12.6. Dil Sürçmesinden Dolayı Yapılan Boşama.....	102
2.12.7. Müşrik Kocanın Boşaması	102
2.12.8. Mükrehin Boşaması	103
2.12.9. Sarhoşun Boşaması	103
2.12.10. Bir Zamana Bağlanan Boşama.....	104
2.12.11. Bâin Talâk	105
2.12.12. Şartlı Talâk.....	105
2.12.13. Talakta Meşîet.....	106
2.12.14. Ölüm Hastasının Boşaması	106
2.12.15. Hür ve Kölenin Talak Hakları.....	107
2.12.16. Tefvîz-i Talâk.....	108
2.12.17. Boşadığı Eşiyle Tekrar Evlenen Kocanın Talâk Hakları	109
2.13. MEFKÛDÜN NİKÂHI	109
2.14. LÎÂN	111
2.15. KİYÂFE	112
2.16. AZAT EDİLEN EVLİ CARİYENİN DURUMU	113
2.17. MUHÂLEA	114
2.18. RİC'Î TALÂK	116
2.19. İDDET	117
2.20. İHDÂD	123
2.21. EŞLERİN VEYA VARİSLERİNİN EV VE GİYİM EŞYASI HAKKINDA DAVALAŞMASI	124

2.22. İSTİBRÂ	125
2.23. HİDÂNE	126
2.24. RADÂ‘	127
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	132
EKLER	139

KISALTMALAR

<i>b.</i>	Bin, İbn
<i>c.c.</i>	Celle Celâluh
<i>DİA</i>	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
<i>H.z.</i>	Hazreti
<i>ö.</i>	Ölüm Tarihi
<i>s.a.v.</i>	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
<i>thk.</i>	Tahkik Eden
<i>ts.</i>	Tarihsiz

GİRİŞ

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

1. TEZİN ÖNEMİ VE AMACI

Zahirî mezhebinin en büyük savunucusu kabul edilen İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) kaleminden çıkan ve Zahirî mezhebinin usul, furû ve akâid ile ilgili görüşlerini müdellel olarak günümüze taşıyan *el-Muhallâ*, Zâhirî mezhebinin görüşlerinin yanı sıra başka mezheplerin görüşlerini de vermektedir. *el-Muhallâ* yazılışından itibaren birçok âlimin dikkatini celbetmiş ve karşılaştırmalı fıkıh ilminde önemli bir yer edinmiştir. Bu önemine binaen hakkında pek çok çalışma yapılmış ve İbn Hazm'ın mezhep imamlarına atfettiği bazı görüşlerinin hatalı olduğu saptanmıştır. İşte biz bu çalışmamızda ehemmiyetini dikkate alarak *el-Muhallâ*'da aile hukuku konularında İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin tespit ve tahkikini konu edindik. Bu vesileyle alanında rağbet gören bu önemli kaynaktan yararlanmak isteyenlerin daha sağlıklı bilgilere ulaşmalarına zemin hazırlayarak ve akademik çalışmalarda bir mezhebe ait görüş aktarılırken o mezhebin muteber kaynaklarına başvurmanın önemine dikkat çekerek fıkıh ilmine katkı sunmak istedik.

2. TEZİN METODU

Çalışmamızda ilk etapta İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinin aile hukukuyla ilgili konularda İmam Şâfiî'ye atfedilen görüşler tespit edilmiş ve Arapçası tırnak içinde verilmiştir. Hemen altında mümkün mertebe lafza bağlı kalmakla birlikte anlaşılır bir tercüme tırnak içinde verilmiştir. Bu görüşlerin *el-Muhallâ*'daki yerleri, tercümenin sonunda dipnotta verilmiştir. *el-Muhallâ*'nın Arapça metninde İmam Şâfiî ile birlikte zikredilen âlimler, Arapçasında verilmiştir. Amacımız sadece İmam

Şâfiî'nin görüşlerini tespit ve tahkik olduğu için tercümede sadece İmam Şâfiî'nin ismi verilmiş ve söz konusu âlimler için tercümede üç nokta konulmuştur.

İmam Şâfiî'ye nispet edildiği tespit edilen görüşler, *el-Muhallâ*'nın tertibine bağlı kalmak şartıyla konularına göre tasnif edilip İmam Şâfiî'ye nispet edilen toplam görüş miktarının rahatça bilinebilmesi için müteselsil olarak numaralandırılmıştır. *el-Muhallâ*'dan alınan görüşler, konu başı olmadığı takdirde, Arapçasının başında üç nokta bırakılmıştır. Konunun anlaşılabilmesi için işaret edilen görüşler tercümede parantez içine alınırken bazı yabancı fikhî terimler açıklanmıştır.

Çalışmamızın adı "*el-Muhallâ*'da İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin tespit ve tahkiki" şeklindedir. Ancak *el-Muhallâ*'da bazen görüşler Şâfiî mezhebine nispet edildiğinden dolayı, Şâfiî mezhebinin kaynaklarından elde ettiğimiz görüşleri vermeden hemen evvel "İmam Şâfiî" yerine "Şâfiî mezhebi" ifadesini tercih ettik.

el-Muhallâ'da İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin kendisine âidiyeti, Şâfiî mezhebinin muteber kaynaklarına müracaat edilerek incelenmiş ve kaynaklardaki görüşün tercümesi verilirken dipnotta kaynaklar belirtilmiştir. İmam Şâfiî'ye nispeti isabetli olan görüşler, "bu görüşün nispeti isabetlidir", hatalı olanlar "bu görüşün nispeti hatalıdır" ifadeleriyle belirtilmiştir. Aynı başlık altında hem isabetli hem de hatalı görüş bulunduğu takdirde isabetli görüşler için "İbn Hazm'ın isabetli naklettiği görüş/görüşler" veya "İbn Hazm'ın kısmen isabetli naklettiği görüş", hatalı görüşler için "İbn Hazm'ın hatalı naklettiği görüş/görüşler" diye alt başlıklar oluşturulmuştur. "Hata nedeni" başlığı altında hatalı nispet nedeninin tespit edilemediği belirtilmiştir.

3. TEZİN KAYNAKLARI

İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserini birinci bölümde tanıtacağımız için bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin kendisine ait olup olmadığı araştırılırken, Şâfiî mezhebinin en muteber kaynakları kabul edilen ve çalışmamızda çokça faydalandığımız eserleri tanıtmaya çalışacağız.

3.1. el-Üm

Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî'nin (ö.204/820) “kavl-i cedîd” diye bilinen içtihatlarını kapsayan ve ilk zamanlarda her bölümü bir kitap olarak kabul edildiği için “kütübü’ş-Şâfiî” diye bilinen bu eser, mezhep imamının kitabı olması hasebiyle Şâfiî mezhebinin en muteber kitabıdır.¹ İmam Şâfiî'den bu görüşleri rivayet eden, onun öğrencisi Ebû Muhammed er-Rebî‘ b. Süleymân el-Murâdî'dir. (ö.270/884)² İmam Şâfiî'nin bu külliyyatına ilk defa *el-Üm* ismini veren Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî'dir (ö. 458/1066).³

İmam Şâfiî bu eserinde fûru, usul, mukayeseli fıkıh, ahkâm ayet ve hadislerini ele almaktadır. Meseleyi serdettikten sonra ayet ve hadisleri zikredip hüküm çıkarmaktadır.⁴ İmam Şâfiî sadece kendi görüşünü değil, kendinden önceki âlimlerin görüşlerini de aktarmaktadır.⁵ *el-Üm* Şâfiî mezhebinin en önde gelen eseri olduğundan dolayı bir çok çalışmaya konu olmuştur. Muhtelif kütüphanelerde pek çok yazması mevcut olan *el-Üm*, ilk olarak 1903-1908 yılları arasında Bulak'ta basılmıştır.⁶

3.2. el-Muhtasar

Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî el-Mısırî'nin (ö. 264/878) *el-Üm* ile birlikte ders kitabı olarak okutulan *el-Muhtasar*'ı, İmam Şâfiî'nin talebeleri tarafından mezhebe dair kaleme alınan ilk kitaptır. Müzenî *el-Muhtasar*'da, İmam Şâfiî'nin görüşlerinin yanı sıra kendi görüşlerini de kaydetmiş,⁷ ayrıca Şâfiî'nin usulüne dayalı olarak yaptığı tahrîcleri eklemiş, pek çok yerde imamın görüşünü

¹ Bilal Aybakan, “el-Üm”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV yayınları, 2012), 42/298-300.

² Bilal Aybakan, “Şâfiî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV yayınları, 2010), 38/223-233.

³ Aybakan, “el-Üm”, 42/298-300.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm*, thk. Rıf'at Fevzi Abdülmuttalib (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2011), 6/35.

⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/572.

⁶ Aybakan, “el-Üm”, 42/298-300.

⁷ Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Mısırî el-Müzenî, *el-Muhtasar*, thk. Muhammed Abülkadir Şahin (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 19.

zikrettikten sonra çeşitli değerlendirmeler ve onun farklı görüşleri arasında tercihler yapmıştır.

Şâfiî mezhebinde büyük öneme sahip olan el-Muhtasar, mezhebin âlimleri tarafından üzerine şerh, ihtisar, ta'lik türü birçok çalışma yapılmıştır.⁸ Hatta bu eser bir dönem, evlenen kızların çeyizlerinin olmazsa olmazı olacak kadar yaygınlık kazanmıştır.⁹

3.3. İhtilâfü'l-fukahâ'

Ebü Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî'nin (ö. 294/906) *İhtilâfü'l-'ulemâ'* olarak da bilinen ve hilâf türü eserlerinin sayılı örnekleri arasında yer alan eseridir. Mervezî, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in görüşlerinin yanı sıra Evzâî, İbn Şübrüme, İbn Ebû Leylâ, Ebû Sevr gibi günümüzde müntesibi bulunmayan mezhep imamlarının da görüşlerine yer vermiştir. Mervezî, bazen İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Süfyân es-Sevrî ve İbn Ebî Leylâ gibi müctehidlerin görüşlerini desteklemiştir.¹⁰

3.4. el-Lübâb fi'l-fıkh

Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmilî ed-Dabbî'nin (ö. 415/1024) yazdığı bu eser, Şâfiî' fıkına ilişkin yazılan ilk metinlerden bir tanesidir. Mehâmilî sadece İmam Şâfiî'nin görüşlerini aktarmaya çalışsa da yer yer diğer mezheplerin görüşlerini de aktarmıştır. İmam Şâfiî'ye nispet edilen farklı görüşleri bir arada veren Mehâmilî, bu görüşlerin arasında tercihte bulunmamıştır. Eserin genel başlıklarını "el-Kitâp" ifadesiyle veren Mehâmilî, alt başlıkları "Bâb" şeklinde

⁸ Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. Rızâ Teceddüd, ts., 266.

⁹ Şükrü Özen, "Müzenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32/246-250.

¹⁰ Halit Ünal, "Mervezî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 2004), 29/335-336.

vermiştir. Şafî mezhebinin ilk dönem kaynaklarından olma hasebiyle *el-Lübâb* birçok çalışmaya konu olmuştur.¹¹

3.5. el-Hâvi'l-kebîr

Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî'nin (ö. 450/1058) İmam Müzenî'nin (ö. 264/878) *el-Muhtasar* adlı kitabına yazdığı ve ismini el-Hâvi/ el-Hâvi'l-kebîr olarak koyduğu şerhidir. Eser kitap, bab, mesele ve fasıllardan oluşmaktadır.¹² İmam Şafî'nin görüşü zikredildikten sonra ayet ve hadise yer verilmiş ve nihayet sahabe ve tabîlerin görüşü belirtilmiştir. İmam Şafî'nin görüşünü vermenin yanı sıra Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ile Zâhirî mezhebinin görüşleriyle, Evzâî, Süfyân es-Sevrî, İbn Ebî Leylâ, İbn Cerîr et-Taberî gibi âlimlerin görüşlerini aktarmakla esere ilm-i hilâf özelliği kazandırmıştır.¹³ *el-Hâvi*'nin bu özelliğinden dolayı daha sonra gelen Şafî âlimleri tarafından kaynak olarak görülüp ondan çok alıntı yapılmıştır. Eserin bazı bölümleri müstakil olarak basılmıştır.¹⁴

3.6. el-Vecîz

Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) fıkha dair eseri olup kısa ve özlü ifadeleriyle daha sonraki âlimler arasında çok ilgi görmüş, şerh, hâşiye ve telhisleri yazılmış, Abdülazîz ed-Dîrînî tarafından manzum hale getirilmiştir. Pek çok nüshası günümüze ulaşan eser basılmıştır.¹⁵

¹¹ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikh*, thk. Abdülkerîm b. Sineytan (Medine: Dâru'l-Buhârî, 1995), 38; Şükrü Özen, "İbnü'l-Mehâmilî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayımları, 2000), 21/124-125.

¹² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Abdullah Muhammed Necîb (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 2009), 13/233, 237.

¹³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/261.

¹⁴ Hasan Ali Görgülü, "el-Hâvi'l-Kebîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayımları, 1997), 16/534-535.

¹⁵ H. Bekir Karlığa, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/518-530.

3.7. el-Beyân fi fihî'l-imam eş-Şâfiî

Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-İmrânî el-Yemânî'nin (ö. 558/1163) Şâfiî fihîna dair kaleme aldığı bu eser, Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mühezzeb* ve Şâfiî mezhebinin diğer kaynaklarının mütalaası sonucu elde edilmiş ve *el-Mühezzeb*'in tertibine göre dizayn edilmiştir. İmam Şâfiî'nin görüşünü vermenin yanı sıra Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerinin görüşleri ile İbn Abbâs, Zührî, Ebû Sevr, Evzâi ve İbn Cerîr et-Taberî gibi sahabe ve âlimlerin görüşlerini aktarmakla kitaba ilm-i hilâf rengini vermiştir.¹⁶ Eserin genel başlıklarını “el-Kitâp” ifadesiyle veren İmrânî, alt başlıkları “Bâb”, “Mesele” ve “Fer” şeklinde vermiştir.¹⁷

3.8. el-Hâvi's-sagîr

Necmüddîn Abdülgaffâr b. Abdilkerîm b. Abdilgaffâr el-Kazvîni'nin (ö. 665/1266) Şâfiî fihîna dair kaleme aldığı ve *el-Hâvi*, *el-Hâvi es-Sagîr*, *el-Hâvi fi'l-Fürû'* ve *el-Hâvi fi'l-Fetâvî* isimleriyle meşhur olan eseridir. Eserini oğlu Muhammed için yazdığını söyleyen Kazvîni, eserini uzatmamak için gayret etmiştir. Eserini yetmiş bir babdan oluşturmakla birlikte bazı babları fasıllara ayırmıştır. Kitap muhtasar olmasına rağmen içerdiği ifadelerin zenginliği, barındırdığı konular ve benimsediği yöntem sayesinde, âlimlerin ilgisini çekmiş ve şerh, tashih, muhtasar ve manzume türünden birçok çalışmaya konu olmuştur.¹⁸

3.9. Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn

Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfiî'nin (ö. 623/1226) Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *el-Vecîz* isimli eserine *Fethu'l-azîz* adıyla yazdığı şerhin özeti olan bu eser, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) yazdığı harika eserlerinden bir tanesidir. Nevevî, üç yıla

¹⁶ Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-İmrânî, *el-Beyân*, thk. Ahmed Hicazî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 1/162-163.

¹⁷ İmrânî, *el-Beyân*, 1/81, 88, 91, 95, 100.

¹⁸ Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, thk. Salih b. Muhammed b. İbrahim (Beyrut: Dâru İbni'l-Cevzî, 2009), 49, 80; Cengiz Kallek, “el-Hâvi's-Sagîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1997), 16/535-536.

yakın süren bu çalışmada *Fethu'l-azîz*'i ihtisar etmekle kalmayıp ona birçok eklemeler de yapmıştır. O bu kitaptaki isim ve yabancı kelime ile lügatleri açıklamak için *el-İşârât ilâ mâ vaka'a fi'r-Ravza mine'l-esmâi ve'l-lugât* adlı bir eser kaleme alsada tamamlamak nasip olmamıştır. Nevevî bu kitabında Şafîi fikhini kapsamlı bir şekilde ele aldığı için birçok şerh, haşiye, talik ve muhtasar türünden çalışmalara konu olmuştur.¹⁹

3.10. Minhâcü't-tâlibîn

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) kolay ezberlenmek amacıyla kaleme aldığı bu eser, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfî'nin (ö. 623/1226) *el-Muharrer* isimli eserinin özetidir. Nevevî bu eserinde İmam Şafîi'nin benimsediği görüşlerin sıhhatine göre “meşhûr”, “azhar”, “esah”, “sahîh”, “râcih”, “nas” ve ‘ale'l-mezheb” ifadelerini kullanırken kendi görüşü için “kültü” ifadesini kullanmıştır.²⁰ İmam Şafîi'nin her iki görüşünü ele alan Nevevî, iki görüş arasında ihtilaf olmadıkça verdiği görüşleri “cedid” veya “kadîm” diye ayırmaz.²¹ Nevevî bu eserindeki kelime ve nükteleri açıklamak için *Dekâ'iku'l- Minhâc* adlı küçük hacimli bir eser kaleme almıştır. Onun diğer kitapları gibi bu eseri de âlimlerce itibar görmüş ve hakkında çok sayıda şerh, haşiye, tashih, talik ve muhtasar türü çalışmaların yanı sıra farklı dillere çevrilmiştir.²²

3.11. el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mühezzeb fi' fikhî'l-İmâm eş-Şafîi* adlı eserine yazdığı şerhidir. Nevevî'nin bu şerhi yazmadaki amacı, *el-Mühezzeb*'te geçen hadisleri tahkik etmek ve farklı mezheplerin görüşlerini belirtmektir. Çalışmayı tamamlamak nasip olamamış ancak “Bâbü'r-ribâ”ya kadar gelebilmiştir. Ebü'l-

¹⁹ M. Yaşar Kandemir, “Nevevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2007), 33/45-49.

²⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, ts., 105.

²¹ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 105.

²² Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 3-7; Kandemir, “Nevevî”, 33/45-49.

Hasen Takıyyüddîn es-Sübkî, (ö. 756/1355) bu şerhi tamamlamaya çalışmışsa da “Bâbü bey’i’l-murâbaḥa”ya kadar gelebilmiştir. Eser daha sonra gelen Şâfiî âlimlerince tamamlanmıştır. Bu şerhte Kur’an ve hadisten delillerin yanı sıra sahâbe, tâbiîn ve diğer mezheplerin görüşlerine çokça yer verilmiştir.²³

3.12. el-Envâr li-a‘mâli’l-ebrâr

Cemâlüddîn (İzzüddîn) Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebîlî’nin (ö. 779/1377) Şâfiî mezhebinin görüşlerini özetlediği eseri olup Şâfiî muhitlerinde fetvaya esas alınmış, talebelere okutulmuş ve üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Şâfiîlerce muteber kabul edilen Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî’nin *eş-Şerhu’l-kebir*, *eş-Şerhu’s-sagîr* ve *el-Muharrer’i*, Nevevî’nin *Ravzatü’t-tâlibîn’i*, Necmeddin el Kazvîni’nin *Şerhu’l-Lübâb* ve *el-Hâvi’s-sagîr’i* ile el-Hâvî’nin *Ta’lik’i* esas alınarak telif edilmiştir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan el-Envâr iki hâşiyesi ile birlikte (Hâşiyetü’l-Kümmessrâ ve el-Hâc İbrâhîm’in Hâşiyesi) iki cilt halinde basılmıştır.²⁴

3.13. Fethu’l-karîbi’l-mücîb fî şerhi elfâzi’t-Takrîb

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Kâsım el-Gazzî’nin (ö. 918/1512) *el-Kavlü’l-muhtâr fî şerhi Gâyeti’l-ihtisâr* adıyla da bilinen bu eseri, Ebû Şücâ’nın (ö. 500/1107) *Gâyetü’l-ihtisâr/et-Takrîb* ve *el-Muhtasâr* adlarıyla bilinen eserinin şerhidir.²⁵ Müstakil ve Bâcûrî’nin (ö. 1277/1860) hâşiyesiyle birlikte basılmıştır.²⁶

3.14. Muğni’l-muhtâc ilâ ma‘rifeti me‘ânî elfâzi’l-Minhâc

Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî’nin (ö. 977/1570), Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî’nin (ö. 676/1277) *Minhâcü’t-Tâlibîn*

²³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû‘ şerhu’l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutî‘î (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasü’l-Arâbî, ts.), 20/99, 140; Kandemir, “Nevevî”, 33/45-49.

²⁴ Saffet Köse, “Erdebîlî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/279-280.

²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Kâsım el-Gazzî, *Fethu’l-Karîbi’l-mücîb fî şerhi elfâzi’t-Takrîb* (İstanbul, ts.), 1/9.

²⁶ Cengiz Kallek, “İbn Kasım el-Gazzî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV yayınları, 1999), 20/105-106.

adlı eserine yazdığı şerhidir. Minhâcü't-Tâlibîn'in kapalı ifadelerini fazla uzatmadan açıklayıp önemli bilgiler veren Şirbînî, bu eserini dört yıl zarfında tamamlamıştır. Nevevî'nin benimsediği görüşleri tercih etmenin yanı sıra bu görüşleri delillendirmeye çalışmıştır.²⁷ Şirbînî, “şeyhunâ” ifadesiyle Ensârî'yi, “şeyhî” ifadesiyle Remlî'yi, “şârih” ifadesiyle Mahallî'yi, “şeyhân, / kâlâ / nekalâ” ifadeleriyle ise Nevevî ve Râfiî'yi kastetmiştir. Halk arasında çok büyük kabul görmüştür.²⁸ Soner Duman tarafından Türkçeye tercüme edilen bu eser, yirmi cilt olarak piyasada bulunmaktadır.²⁹

3.15. Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî'nin (ö. 1004/1596) Nevevî'nin Şâfiî fihkına dair meşhur metni (*el-Minhâc*) üzerine 963-973 (1556-1566) yılları arasında yazdığı şerhidir. Müellif gereksiz ayrıntılara yer vermemiş, Şâfiî ve talebelerinin görüşleriyle müteahhirîn ulemâsının esas aldığı görüşleri açıklamış ve müftüler için temel kaynak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çok önem verdiği babasının görüş ve fetvalarından geniş ölçüde faydalanmıştır. Şâfiî fihkinin en makbul kaynaklarından biri olarak kabul gören ve üzerine haşiye yazılan bu eser birçok defa basılmıştır.³⁰

3.16. Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî

İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî'nin (ö. 1277/1860) Ebû Şücâ'a ait *et-Takrîb* adlı esere Muhammed b. Kâsım el-Gazzî tarafından yapılan Fethu'l-karîb adlı şerhin hâşiyesidir.³¹

²⁷ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 266.

²⁸ Özen, “Müzenî”, 32/246-250.

²⁹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hafîb eş-Şirbînî, *Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkhı Muğni'l-Muhtâc Minhâcü't-Tâlibîn Şerhi*, çev. Soner Duman (İstanbul: Mirac Yayınları, 2009).

³⁰ Ahmet Özel, “Remlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/565-566.

³¹ Ahmat Saim Kılavuz, “Bâcûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1991), 4/416.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN HAZM VE ZÂHİRÎ MEZHEBİ

1.1. İBN HAZM

Bu başlık altında İbn Hazm'ın hayatı, ilmî şahsiyeti, hocaları ve eserlerine kısaca değinmeye çalışacağız.

1.1.1. Doğumu, Yetiştirilmesi ve Nesebi

Tam ismi Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm b. Galib b. Salih b. Halef b. Mâ'dân b. Süfyân b. Yezîd'dir. İbn Hazm'ın künyesi Ebû Muhammed'dir.³² Kendi

³² Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihisâr*, thk. Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 1/5; Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ ü ebnâ 'i'z-zamân mimmâ sebete bi'n-nakl evi's-semâ' ev eşbetehü'l-'ayân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru Sâdir, 1972), 3/325; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2014), 18/184; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *el-İber fî ahhâri men ğaber*, thk. Ebu Hacîr Muhammed es-Saîd (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 2/306; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 10/74; Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân Yâfî el-Yemenî, *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yakzân fî ma'rifeti havâdisi'z-zamân* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 3/61; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, thk. Ebû Gudde, Abdülfettâh (Beyrut: Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 2002), 5/489; Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*, thk. Abdülkadir Arnavut, Muhammed Arnavut (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1986), 5/239; Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm el-Endelüsî hayâtühû ve 'asruhû-ârâ'ühû ve fikruh* (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabiyye, 1978), 21; Abdülhalim 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî ve cühûdühû fî'l-bahsi et-târihi ve'l-hadârî* (Kahire: ez-Zahra li İ'lâmi'n-Neşri'-Arabî, 1988), 52.

kitaplarında künyesini kullandığı halde tabakât kitaplarında İbn Hazm el-Endelüsî, el-Kurtubî, el-Farisî ve ez-Zahirî olarak meşhur olmuştur.³³

Genellikle büyük âlimlerin vefât tarihleri belli olmakla birlikte doğum tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Ancak İbn Hazm'ın vefât tarihi bilindiği gibi doğum tarihi de bilinmektedir. Hatta kendisi doğum tarihini ay ve yıl olacak şekilde arkadaşı kadı Saîd b. Ahmed'e gönderdiği mektupta şöyle açıklıyor: “*Hicri 384[/994] senesinde Ramazan ayının son sabah namazından sonra Kurtuba'nın doğu tarafında dünyaya geldim.*”³⁴

İbn Hazm kendisinin Acem (Fars) asıllı olduğunu bizzat ifade etmesine rağmen soyu yine de tartışma konusu olmuştur.³⁵ İbn Hayyân (ö.469/1076); İbn Hazm'ın İspanyol olduğunu ve Hristiyan bir aileden geldiğini iddia etmiştir. Ancak ileri sürdüğü bu iddia neredeyse hiçbir âlim tarafından kabul edilmemiştir.³⁶ Ebû Zehre (ö.1393/1974) ise bu konuda şöyle demektedir: “*İbn Hayyân'ın öne sürdüğü görüş, mütevâtir rivayetlere aykırı olduğu için kale alınmamıştır*”. Ayrıca İbn Hazm kendi nesebini İbn Hayyân'dan daha iyi bileceğinden dolayı onun beyanı tercihe şayandır.³⁷

İbn Hazm'ın atalarının İslâm dinini ne zaman kabul ettikleri hususu ihtilaflı olmakla birlikte en sahih görüşe göre İslam'ı ilk kabul eden atası Fars asıllı Yezîd'dir. Endülüs'e ilk yerleşen atasının ise Leble mıntikasını mesken edinen Halef

³³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/22, 162; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *Merâtibü'l-icmâ'*, thk. Hasan Ahmed Esber (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1998), 162; Yâfiî el-Yemenî, *Mir'âtü'l-cenân*, 3/61; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/325; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 18/184; Zehebî, *el-İber*, 2/306; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî (Beyrut: Dairetü'l-Me'arifü'l-Osmâniyye, 1954), 3/1146; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, 5/489; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, 5/239; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 21.

³⁴ Ebû'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ b. Beşkûvâl el-Hazrecî el-Ensârî el-Endelüsî İbn Beşkûvâl, *Kitâbü's-sıla fi't-târîhi e'immeti'l-Endelüs*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 2010), 2/32; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 4/1650; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 21.

³⁵ Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 9, 52.

³⁶ Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 24.

³⁷ Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 25.

b. Ma'dân olduğu rivayet edilmiştir.³⁸ İbn Hazm'ın ataları İspanya'ya yerleştiği ilk günden beri saygın ve bilinen bir aile olmuştur. Hatta Feth b. Gâkân bu hususta şöyle demiştir: “Hazm oğulları ilim, edep, şan, asâlet, engin ilim ve yüksek itibara sahiptir.”³⁹

Dönemin âlimlerinden olan babası Ahmed b. Saîd, Amirî hükümdarlarına vezirlik yapmış çok nüfuzlu bir kişidir.⁴⁰ Babasının bu vezirlik görevinden ötürü İbn Hazm, özellikle çocukluğunda rahat ve lüks bir yaşam sürmüştür. İlk eğitimini bu şâşaalı hayat içinde “çocuk eğiticisi” denilen bayan mürebbiyelerden almıştır. On iki yaşına kadar devam eden bu eğitim zarfında onlardan Kur'ân-ı Kerîm, hat ve birçok şiir öğrenmiş ve ezberlemiştir. İbn Hazm daha sonraki dönemlerde ilk hocası sayılan bu mürebbiyeleri yâd ederken; “Onlar bana Kur'ân-ı Kerîm'i, şiiri, yazıyı ve birçok şey öğrettiler, kendilerinden aldığım hiçbir bilgiyi unutmadım” der.⁴¹

Çocukluk yaşlarında Ebü'l-Hüseyn b. Ali el-Fârisî'den zühd ve maneviyat dersleri almış ve daha sonra o derslerle ilgili “Zâhid ve muttaki olan Ebü'l-Hüseyn'den aldığım manevi dersler sayesinde gençliğin yol açtığı fitne ve kötülüklerden korundum.” der.⁴²

Âmirîlerin iktidardan düşmesi ve siyasî istikrarsızlık sebebiyle meydana gelen ayaklanmadan İbn Hazm'ın ailesi de etkilenmiştir. Bu olaylar sonucunda babasının görevine son verilmiş ve hapsedilmiştir. Aynı zamanda bütün mal varlığına da el konulmuştur.

³⁸ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/325; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3/1146; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18/185; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 10/74; İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Mektebü'l-Meârif, 1991), 12/91; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 23; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 51, 52.

³⁹ Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 23.

⁴⁰ Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis fî tarîhi 'ulemâi Endelüs*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslami, 2008), 449; İbn Beşkûvâl, *Kitâbü's-sıla*, 2/31; Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 4/1651; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3/1146; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, 5/449; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab*, 5/49; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 23.

⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/5; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyyetü li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1987), 1/166; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 25; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 61.

⁴² Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 26, 27.

Babası, bütün bunları hak etmediğini ve kendisine haksızlık edildiğini söylese de başarılı olamamış ve 402/1011 yılında Kurtuba'da mağdur ve acınacak bir halde ölmüştür.⁴³

18 yaşında babasını kaybettikten kısa bir süre sonra çok sevdiği eşini de kaybeden İbn Hazm, Kurtuba'da kalmayı sürdürmüştür. Ancak evi yıkılıp talan edildikten sonra 404/1013 senesinde Meriye (Aznalcazar) şehrine göç etmekten başka çaresi kalmamıştır.⁴⁴

Emevî hanedanına beslediği sevgi ve muhabbetten dolayı Meriye'de de huzur bulamamış ve tutuklanıp birkaç ay gözaltına alınmış, ardından da Hısnülkasr'a sürülmüştür. Daha sonra kendi isteğiyle Belensiye (Valencia) şehrine gitmiş ve Abdurrahman el-Mürteza'ya (ö.403-1012) kısa bir süre de olsa vezirlik yapmıştır.⁴⁵ Murtaza'nın öldürülmesinden sonra İbn Hazm tutuklanmış, ardından serbest bırakıldığında Kâsım b. Hammûd iktidarı döneminde Kurtuba'ya dönmüş ve 412/1021 senesine kadar burada kalmıştır. Ancak Üçüncü Muhammed el-Müstekfi Billâh halifeliğe getirildiğinde İbn Hazm'ı hapse attırılmış ve bu tutuklama Üçüncü Hişâm el-Mutemed Billah'ın hilafetine kadar sürmüştür. Hişâm el-Mutemed döneminde kısa da olsa vezirlik yapmıştır.⁴⁶

Kurtuba'daki kargaşa ve siyasî çalkantılardan bıkan İbn Hazm, bu çalkantılardan uzaklaşmak, siyasetten el etek çekmek ve ilmî çalışmalara yoğunlaşmak için 414/1023 yılında âlimler için sakin ve rahat bir şehir olan Şâtibe (Jativa) kentine gitmiştir. Buraya yerleştikten kısa bir süre sonra, aşka ve âşıklara dair *Tavku'l-Hamâme* adlı eserini kaleme almıştır.⁴⁷

⁴³ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/328; İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/38; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 28; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 63; Ahmet Demirci, *İbn Hazm ve Zahirilik* (Kayseri, 1996), 10.

⁴⁴ İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/38; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 29; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 63.

⁴⁵ İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/38; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 41.

⁴⁶ İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/39; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 41.

⁴⁷ H. Yunus Apaydın, "İbn Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/39-52.

Yazdığı bu eserden sonra siyasetten soyutlanmış ve kendini tamamen ilme adanmıştır. Nitekim bu harika eserden hemen sonra *el-Ahlâk ve's-Siyer* adlı eserini yazmıştır. Daha sonra 430/1038 yılında Vali Ahmet b. Reşîk'in çağrısı üzerine Mayurka (Majorka) bölgesine gitmiş ve şimdiye kadar açıkça söyleyemediği görüşlerini burada net bir şekilde dile getirmiştir. Bir yıl sonra buradan İşbiliye'ye (Sevilla) gitmiştir. Ancak İşbiliye valisi el-Mu'tedîd b. Abbâd'ın emriyle İşbiliye'de bazı kitapları yaktırılmıştır.⁴⁸ Bu olaydan çok üzüntü duyan İbn Hazm, el-Mu'tedîd b. Abbâd aleyhine *Naktü'l-'Arûs* adlı kitabını yazmıştır.⁴⁹ İşbiliye'de aradığı huzur ve ilmî ortamı bulamayan İbn Hazm Leble'ye yerleşmiş ve hayatının sonuna kadar orada münzevî ve sakin bir hayat yaşamıştır.⁵⁰

İbn Hazm kendisine yapılan bunca haksızlıklara karşı hep sabretmiş ve tepkisini şu cümlelerle dile getirmeye çalışmıştır: *“Kişinin hayatında birçok talihsizlik ve sıkıntı olabilir. Ancak insanların sebep olduğu sıkıntılar, yabanî hayvanların ve tehlikeli sürüngenlerin sebep olduğu sıkıntılardan daha büyüktür. Çünkü insan dışı tehlikelerden korunmak mümkündür. Ancak insanların sebep olduğu tehlikelerden korunmak çok zordur.”*⁵¹

1.1.2. Ailesi

İbn Hazm'ın ilim yuvası olan ailesi hakkında tabakat kitaplarında ayrıntılı bilgi bulamadık. Bu nedenle ulaşabildiğimiz kısıtlı bilgilere dayanarak aile efradını tanıtmaya çalışacağız.

Yukarıda değindiğimiz gibi İbn Hazm'ın babası, dönemin gözde âlimlerinden olan Ahmed b. Saîd b. Hazm'dır. İlme olan düşkünlüğüyle bilinen Ahmed b. Saîd, Endülüs'te bir müddet vezirlik yaptıktan sonra azledilmiş ve bütün mal varlığına el

⁴⁸ Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Ebû Zehre, *Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye* (Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 523; Apaydın, “İbn Hazm”, 20/39-52.

⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 18/205; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 47; Ebû Zehre, *Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*, 523.

⁵⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 10/78; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3/1151.

⁵¹ İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/402.

konulmuştur. Bu mağduriyet içinde yaşarken 402/1011 yılında Kurtuba'da vefât etmiştir.⁵²

İbn Hazm, *Tavku'l-Hamâme* adlı kitabında kendisinden beş yaş büyük Ebû Bekir adında bir abisinin olduğunu ve 22 yaşındayken veba salgınından dolayı 401/1010 yılında Kurtuba'da öldüğünü söylüyor.⁵³ İbn Hazm'ın günümüze ulaşmayan ve tam isminin Türkçesi "*Amcalarının, babasının ve kardeşinin tarihleri*" olan eserinden, başka bir abisinin olmadığını anlıyoruz.⁵⁴

Biyografi kitaplarında İbn Hazm'ın üç oğlundan bahsedilmektedir. Birincisi: Meşhur bir yazar olan Ebû Râfi' el-Fadl'dır. Farklı alanlarda birçok eserde imzası olan ve aynı zamanda babasından ilim rivayet eden Ebû Rafî 478/1085 yılında Zellâke savaşında öldürülmüştür.⁵⁵ İkincisi: Ebû Süleyman Mus'ab'dır. Babasının ve abisinin izinden giden Ebû Süleyman'ın ölüm tarihi bilinmemektedir. Üçüncüsü: 503/1109 senesinde vefât eden Ebû Üsâme Yakub'dur.⁵⁶

İbn Hazm, kitaplarında annesinden hiç bahsetmemekle birlikte bazı kitaplarında "Hanımefendim" kelimesini kullanmıştır. Annesini zikretmemesi, küçük yaşta annesini kaybetmiş olma ihtimalini güçlendirdiği gibi kullanmış olduğu "Hanımefendi" tabirini üvey annesi için de kullanmış olabilir.⁵⁷ İbn Hazm genç yaşta evlenmiş ve henüz yirmi yaşlarındayken çok sevdiği ve hakkında "*uğrunda canımı verirdim*" dediği eşini kaybetmiştir.⁵⁸

1.1.3. İlmî Şahsiyeti

İbn Hazm maddi bir menfaat için ilme yönelmemiştir. O ilmî bir ortamda doğup büyüyen, ilim meclisleriyle iç içe ve aralarında fark gözetmeksizin bütün

⁵² İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 328; İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 38; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 28; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 63; Demirci, *İbn Hazm ve Zahirilik*, 10.

⁵³ İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/259.

⁵⁴ 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 56, 57.

⁵⁵ İbn Beşkuvâl, *Kitâbü's-sıla*, 2/32; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/329; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 10/75; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18/187.

⁵⁶ İbn Beşkuvâl, *Kitâbü's-sıla*, 2/340.

⁵⁷ 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 56.

⁵⁸ 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 63, 64.

ilimlere âşık olan bir kişidir. İlim uğruna lüks hayatından vazgeçmiş ve bütün benliğiyle ilme yönelmiştir. Mâlikî fakihlerinden Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd el-Bâcî (ö. 474/1081) ile girdiği tartışmada Ebû Velîd kendisine fakir olmasına rağmen yine de okuyup ilim sahibi olduğunu söylerken o da ben altın şamdanların ışığında ders çalışıyordum der.⁵⁹ Bu konuda İbn Hazm: “Varlıklı birinin ilim okuması ve ilme yönelmesi fakir birinin ilme yönelmesinden daha zordur.” demiştir.⁶⁰ Şu da bir gerçektir ki babası vezir olan birinin para için ilme yönelmesi pek de mantıklı değildir.

Endülüs medeniyetinin temel taşlarından sayılan İbn Hazm, tabakat kitaplarında âlim, hâfız, fakih, hadis âlimi, edebiyatçı, tarihçi, Zâhirî mezhebinin veziri ve ikinci imamı olarak tanıtılmaktadır. Dönemin veziri olan babası Ahmet, çocuğunun eğitim, terbiye ve ahlakına çok önem vermekle birlikte iyi bir eğitim alabilmesi için o günün geleneklerine uyarak onu mürebbiyelere teslim etmiştir.⁶¹

İlk eğitimini yuvasında mürebbiyelerden alan İbn Hazm, on iki yaşına kadar süren bu eğitim zarfında okuma yazma ve hat öğrenmiş, şiir ve Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir.⁶² Babası bununla yetinmemiş ilim ve ilmî meclisleri sevmesi için gittiği bütün ilim ve zikir sohbetlerine İbn Hazm'ı da götürmüştür.⁶³

On iki yaşına bastığında ilim meclislerine katılıp, bölgenin büyük âlimlerinden ders almaya başlamış ve yirmi altı yaşına kadar devam eden bu eğitim sürecinde alanında mütehassıs olan âlimlerden edebiyat, mantık, nahiv, tıp, şiir, cedel, tarih ve felsefe dersleri almıştır.⁶⁴ Zehebi (ö. 748/1348) İbn Hazm'ın aldığı

⁵⁹ Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 4/1651-1652.

⁶⁰ Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 4/1651-1652.

⁶¹ Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, 449; İbn Beşkûvâl, *Kitâbü's-sıla*, 2/32; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/325; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18/184; Yâfî el-Yemenî, *Mir'âtü'l-cenân*, 3/61; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, 5/489.

⁶² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/5; İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/166; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 25; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 61.

⁶³ Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 29.

⁶⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/6; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/326; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18/186; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, 5/489; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 66-67.

felsefe dersleri hakkında: “*Bu dersler İbn Hazm’ı çok etkilemiştir. Keşke İbn Hazm bu dersleri hiç okumasaydı*” demiştir.⁶⁵

İbn Hazm yirmi altı yaşına kadar fıkıh ile ilgili hiç ders almamıştır. Yirmi altı yaşından sonra fıkıh ve hadis ilimlerine ilgi duymuştur. Bu ilginin nedeni ise, kendisine nispet edilen şu olay olmuştur: Bir gün önemli bir kişinin cenaze namazı için mescide gider ve tahiyetü'l-mescid denilen nafilî namazını kılmadan oturduğu için kendisine kalk ve tahiyetü'l-mescid sünnetlerini kıl denilir, o da kalkıp kılar. Ertesi gün yine mescide gider ve oturmadan nafilî namazı kılmak ister ama kendisine ikindiden sonra nafilî namaz kılınmaz denilir. Bu durumdan utanç duyan İbn Hazm hocasına: “*Bana fıkıh öğreneceğim bir yer göster.*” der.⁶⁶

Yirmi altı yaşına kadar fıkıh ilmini bilmediğine dair başka bir delil ise kendisinden gelen şu rivayet olmuştur: “*Ben yirmi altı yaşına kadar sehiv secdesini nasıl yapacağımı bilmiyordum.*”⁶⁷

Birçok kaynakta bu tür rivayetler geçmesine rağmen Ebû Zehre bu gibi rivayetlerin doğru olmadığını ya da hata eseri olduğunu ileri sürerek şöyle demektedir: “*Daha çocuk yaşta devlet büyüklerinden olan babası ile ilim meclislerine katılıp dinî eğitim almaya başlayan İbn Hazm gibi birinin, fıkıhtan habersiz olması düşünülemez. Bu daha çok on altı yaş yerine yirmi altı yaş yazan yazarların hatasıdır.*”⁶⁸

Birçok kaynağa göre İbn Hazm ilk önce Şâfiî fikhî okumuş ve fazla sürmese de ilk başta Şâfiî mezhebini benimsemiştir. Daha sonra Şâfiî’liği bırakıp Zâhirî mezhebini benimsemiş ve var gücüyle bu mezhebi savunmaya çalışmıştır.⁶⁹ Zâhirî mezhebine yaptığı katkılarından dolayı, Zâhirî mezhebinin kurucusu olan Dâvûd ez-

⁶⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 18/186.

⁶⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/6; Hamevî, *Mu’cemü’l-üdebâ*, 4/1652; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 10/78-79; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-mîzân*, 5/491; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 30.

⁶⁷ Hamevî, *Mu’cemü’l-üdebâ*, 4/1652; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 31.

⁶⁸ Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 31.

⁶⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/6; İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 3/325; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 18/186; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 10/79; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-mîzân*, 5/493.

Zâhirî'den (ö. 270/884) sonra gelen en önemli kişi haline gelmiş ve Zâhirî mezhebi ile özdeşleşmiştir.⁷⁰

İlk önce Şâfiî mezhebini benimsediği hususunda rivayetler olmakla birlikte Abdullah b. Dahhûn'dan *Muvatta* dersi aldığı ve ilk önce Mâlikî mezhebini benimsediğine dair rivayetler de vardır.⁷¹ Mâlikî mezhebinin Endülüs'ün resmi ve hâkim mezhebi olması nedeniyle, ilk önce bu mezhebi benimsediğine dair rivayetlerin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Kimi kaynaklarda İbn Hazm Zâhirî mezhebini benimsedikten sonra vefât edene kadar bu mezhebe bağlı kaldığına dair görüşler olsa da⁷², bazı kaynaklar İbn Hazm'a nispet edilen: “*Ben ancak hakka tabi olurum, içtihat ederim ve hiçbir mezhebe bağlı kalamam*” sözüne dayanarak, onun hayatının son yıllarında hiçbir mezhebe bağlı kalmadığını ve mutlak müctehid olduğunu ileri sürmüştür.⁷³

İbn Hazm muhtelif alanlarda pek çok kitap yazmıştır. Oğlu Ebû Rafî‘ el-Fadl: “*Babamın seksen bin kâğıttan oluşan ve yaklaşık dört yüz cilt oluşturacak kadar eseri vardı.*” demiştir.⁷⁴ Ama dönemin âlimleri onu tenkit ettikleri, fikirlerini yanlış buldukları ve onu sapıklıkla itham ettikleri için devlet erkânınca sevilmemiş ve birçok eseri yaktırılıp yok edilmiştir.⁷⁵ İbn Hazm bir şiirinde yaktırılan kitapları hakkında: “*Bu sayfaları yakıp yok edebilirsiniz ama şunu iyi bilin ki sayfaların içindekini yakamazsınız. Çünkü o göğsümdedir ve hep benimle kalacaktır.*” demiştir.⁷⁶

İbn Hazm'ın hayatında çok sıkıntılı süreçler olmuştur. Rahat ve gıpta edilecek bir hayat yaşarken birden işler ters gitmeye başlamış ve vezir olan babasının

⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/7.

⁷¹ Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 34.

⁷² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/6; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, 5/240; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 10/79.

⁷³ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3/1148; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mîzân*, 5/493; Ebû Zehre, *el-İmâm İbn Hazm*, 36.

⁷⁴ İbn Beşkûvâl, *Kitâbü's-sıla*, 2/31; Hamevî, *Mu‘cemü'l-üdebâ*, 4/1651; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/326; Zehebî, *Siyeru a‘lâmi'n-nübelâ*, 18/187; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mîzân*, 5/490; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, 5/240.

⁷⁵ Ebû Zehre, *Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*, 523.

⁷⁶ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi'n-nübelâ*, 18/205; Hamevî, *Mu‘cemü'l-üdebâ*, 4/1657.

görevine son verilmiş, mallarına el konulmuş, İbn Hazm'ın evi yağmalanmış, birkaç defa tutuklanmış, dönemin devlet adamlarından çok kötü muameleler görmüş ve birkaç kez sürülmüştür.⁷⁷

Bütün bu olumsuzluklar, ister istemez İbn Hazm'ın bakış açısına ve mizacına etki etmiş ve belki de buna bir tepki olarak herkesi eleştirmeye başlamış ve herkese karşı kalemi gibi dili de keskinleşmiştir. Bundan dolayıdır ki İbn Hazm'ın insanî/ahlakî yönden neredeyse eleştirilen tek yönü dili olmuştur. Özellikle geçmiş âlimleri tenkit ederken çok kaba ve hakaret sayılacak ifadeler kullanmıştır.⁷⁸ Hatta İbn Hazm'ın sivri dili hakkında Ebü'l-Abbâs b. el-‘Ârif: “*İbn Hazm'ın dili ve Haccâc'ın kılıcı öz kardeşidir.*” demiştir.⁷⁹

İbn Hazm ilim, amel ve ahlak konusunda hem kendi çağdaşlarından hem de daha sonra gelen âlimlerden beğeni ve övgüler almıştır. Bu konuda talebesi Humeydî (ö. 488/1095) İbn Hazm hakkında şöyle demektedir: “*Hadis ve fıkıh âlimi, kitap ve sünnetten hüküm çıkarabilen, birçok ilimde üstad, ilmiyle âmil, kıvrak zekâlı, şiir ve edebiyatta söz sahibi, çok vefalı ve yalanı hiç sevmeyen bir âlimdir. Onun kadar hızlı ve irticalen şiir söyleyebilen hiç kimse yoktur.*”⁸⁰

İmam Gazali (ö.505/1111) İbn Hazm'ı anlatırken: “*Allah'ın (c.c.) isimleri hakkında İbn Hazm'ın kıvrak zekâsını gösterecek bir kitabını buldum.*” demiştir.⁸¹ Bazı çağdaşları onun için: “*İbn Hazm dışında zekâ ve ezberleme kapasitesinin bu denli birleştiği hiç kimseyi tanımıyoruz.*” demişlerdir.⁸²

⁷⁷ Hamevî, Mu‘cemü'l-üdebâ', 4/1655; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 10/78.

⁷⁸ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/266; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/186; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 10/78.

⁷⁹ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal (Mektebetü'l-İslami'l-'Alemyye, 1929), 1/5; İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/328; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/199; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 10/78; Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1154; Yâfiî el-Yemenî, Mir'âtü'l-cenân, 3/62; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 5/493; İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/242.

⁸⁰ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/188.

⁸¹ Zehebî, el-İber, 2/306; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/187; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 10/75; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 5/493.

⁸² Humeydî, Cezvetü'l-muktebis, 450; İbn Beşkuvâl, Kitâbü's-sıla, 2/32; İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/226; Yâfiî el-Yemenî, Mir'âtü'l-cenân, 3/61; İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/241.

Ebü'l-Kâsım Saîd b. Ahmet, İbn Hazm'ın Endülüs'te İslâmî ilimleri herkesten çok daha iyi bildiğini, dili kullanmada usta olduğunu ve aynı zamanda çok dil bildiğini, şiir, edebiyat, siyer ve tarih alanlarında çok mahir olduğunu söylemektedir.⁸³

1.1.4. Hocaları

İbn Hazm ilmî melekesini ve şöhretini hiç şüphesiz ders aldığı ve meclislerine katıldığı hocalarına borçludur. Daha önce değindiğimiz gibi daha küçük yaşta babası sayesinde Endülüs'ün büyük âlimlerini tanımış, ilim meclislerine katılmış ve kendilerinden ders alma fırsatı bulmuştur.⁸⁴ İbn Hazm'ın hocalarını kesin bir şekilde bilmek mümkün olmamakla birlikte eserlerinden ve tabakat kitaplarından öğrendiğimiz hocalarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Ebü'l-Hüseyn b. Ali el-Fârisî: İbn Hazm zühd, takva ve ahlak dersleri aldığı bu hocasını: Âlim, zâhid, çok takvalı ve ahireti dünyaya tercih eden biri olarak tanıtmıştır.⁸⁵ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

2. Ebü'l-Kasım Abdurrahman el-Ezdî (ö. 410/1019): İbn Hazm, bu hocasından hadis, nahiv ve dil dersleri almıştır.⁸⁶

3. Ebû Ömer Ahmet b. Muhammed el-Cesûr (ö. 401/1010): İbn Hazm'ın ilk hadis hocasıdır.⁸⁷ Tarih dersleri de aldığı söylenmektedir.⁸⁸

4. Ebû Bekir Muhammed b. İshâk: İbn Hazm kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁸⁹ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

⁸³ İbn Beşkuvâl, Kitâbü's-sıla, 2/31; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 3/1147; Zehebî, Siyeru a'Îlâmi'n-nübelâ', 18/187; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 5/490.

⁸⁴ İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 489; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 517.

⁸⁵ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 77; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 67.

⁸⁶ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 66.

⁸⁷ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/28; İbn Beşkuvâl, Kitâbü's-sıla, 2/31-32; Zehebî, el-İber, 2/306; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 10/75; Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1146; İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/139; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 77; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 66.

⁸⁸ Zehebî, Siyeru a'Îlâmi'n-nübelâ', 18/185; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 67.

⁸⁹ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 78.

5. Abdullah b. Yahya b. Ahmet b. Dahhûn: Kurtuba'nın fetva mercii sayılan bu zat, İbn Hazm'ın ilk fıkıh hocasıdır.⁹⁰ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

6. Ebü'l-Velîd Abdullah b. Muhammed b. Yusuf el-Kurtubî el-Ezdî İbnü'l-Faradî (ö. 403/1013): İbn Hazm, Valensiya kadılığı yapan ve 403 yılında barbarlar tarafından öldürülen bu hocasından hadis ve fıkıh dersleri almıştır.⁹¹

7. Ebü'l-Hiyâr Me'sûd b. Süleyman b. Müflit (ö.426/1034): İbn Hazm, Zâhirî fikhında derinleşen bu hocasından, Zâhirî mezhebinin fikhını öğrenmiştir.⁹²

8. Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan el-Muzhicî: İbn Hazm, İbn Kattanî diye meşhur olan bu hocasından mantık dersleri almış ve onun sayesinde mantık ilminde çok derinleşmiştir.⁹³ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

9. Ahmet b. Muhammed b. Abdi'l-Vâris: İbn Hazm, kendisinden mantık dersleri almıştır.⁹⁴ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

10. Ebû Saîd el-Fetâ el- Câ'ferî: İbn Hazm, bu hocasından edep ve şiir dersleri almıştır.⁹⁵ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

11. Ali b. Saîd el-Abderî: İbn Hazm kendisinden fıkıh dersleri almıştır.⁹⁶ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

12. Babası Ahmet b. Saîd (ö. 402/1011): Babasından tarih dersleri almıştır.⁹⁷

⁹⁰ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 78.

⁹¹ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 78.

⁹² İbn Hazm, el-Muhallâ, 9/155; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 82.

⁹³ İbn Hazm, el-Fasl, 1/4; Yâfiî el-Yemenî, Mir'âtu'l-cenân, 3/62; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 12/92; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 84.

⁹⁴ Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 67.

⁹⁵ Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 66.

⁹⁶ Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 66.

⁹⁷ Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 67.

Bahsettiklerimizin dışında İbn Hazm'ın kendilerinden hadis, fıkıh, lügat, şiir, tarih, edebiyat, mantık ve felsefe gibi dersleri aldığı bazı hocalarını kısaca şöyle zikredebiliriz: el-Kâdî Yunus b. Abdillâh, Ebû Bekr Hamam b. Ahmet el-Kâdî, Ebû Muhammed b. Benus el-Kâdî, Yahya b. Mes'ûd b. Vechu'l-Cenne, Muhammed b. Saîd, Abdillâh b. Rabî et-Temîmî, Abdillâh b. Muhammed b. Osman, Abdurrahman b. Abdillâh b. Hâlid, Abdullah b. Yusuf b. Nâmî, el-Vezîr Ebû Abduh Hasan b. Malik, Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdurrahman el-Kensânî, Ebû ed-Delâî, Ahmet b. Kasım b. Esbağ, Ahmed b. Ömer b. Enes, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed et-Talemenkî (ö. 429/1037), İbn Derrâc el-Kastallî (ö. 421/1030), Abdurrahman b. Seleme el-Kenânî, Abdullah b. Muhammed b. Abdilmelik, Yunus b. Abdillâh b. Müğîs (ö. 429/1037), Muhammed b. Saîd b. Bennân, Muhammed b. Saîd b. Nebât, Ebû Ömer b. Adilberr.⁹⁸

1.1.5. Öğrencileri

Yukarıda belirttiğimiz üzere İbn Hazm çok hareketli ve çalkantılı bir hayat sürmüştür, çoğu kez yaşadığı yeri terk edip göç etmeye mecbur kalmıştır.⁹⁹ Yaptığı bu göçlerin nedeni; devlet erkânınca sevilmemesi, dilinin çok keskin olması sebebiyle dönemin âlimlerinden gördüğü muameleler ve maruz kaldığı eleştiriler sayılabilir.¹⁰⁰ Bundan dolayı İbn Hazm, etrafında hep az bir öğrenci grubu bulmuş ve bu ilmî meclis hem düzenli hem de uzun süreli olamamıştır. Bunun için öğrencilerinin kesin sayısı bilinmemektedir. İbn Hazm'ı tanıtmalarından dolayı önem arz eden bazı öğrencilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Başta oğlu Ebû Râfi' el-Fadl (ö. 478/1085) olmak üzere oğulları: Ebû Üsâme Yakup (503/1109) ve Ebû Süleyman el-Mus'ab.¹⁰¹ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

⁹⁸ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/185; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 10/75; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mizân, 5/489; İbnü'l-Îmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/239-240; Ebû Zehre, el-Îmâm İbn Hazm, 77-78; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 66, 68.

⁹⁹ İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/328.

¹⁰⁰ İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/327.

¹⁰¹ Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1146.

2. Ebû Hasan Şüreyh b. Muhammed (ö.539/1144): İcazetle İbn Hazm'dan rivayette bulunan son kişidir.¹⁰²

3. Ebû Muhammed İbnü'l-Arabî (ö.493/1099).¹⁰³

4. İbnu'l-Ferrâ diye bilinen Ebü'l-Velid el-Hüseyin b. Muhammed.¹⁰⁴ Bakabildiğimiz kaynaklarda vefat tarihini tespit edemedik.

5. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Nasr Fütûh (Fettûh) b. Abdillâh el-Humeydî (ö. 488/1095): İbn Hazm'dan en çok rivayette bulunan ve doğuda onu tanıtan en meşhur talebesidir.¹⁰⁵

1.1.6. Eserleri

İbn Hazm yaşadığı dönemde revaçta olan bütün ilimlerle ilgilenmiş ve okuduğu her ilimde eser ve risaleler yazmış çok yönlü bir âlimdir. Babasının eserlerini anlatan oğlu Ebû Râfi' el-Fadl şöyle diyor: “*Tefsir, hadis, fıkıh, akaid, tarih, felsefe, mantık, tıp, ahlak, lügat ve edebiyat gibi ilimlerde, babamın seksen bin kâğıttan oluşan ve yaklaşık dört yüz cilt oluşturacak kadar eseri vardı.*”¹⁰⁶

Burada İbn Hazm'ın eserlerini günümüze ulaşan ve ulaşamayan diye iki gruba ayıracağız. Günümüze ulaşan bazı eserlerini, ihtiva ettiği konunun adıyla sınıflandırıp önemli bulduklarımızı kısaca tanıtmaya çalışacağız. Günümüze ulaşamayan kitaplarından bazılarını ise, sadece içerdiği konunun adıyla sınıflandırıp isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

¹⁰² Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1146.

¹⁰³ Hamevî, Mu'cemü'l-üdebâ', 4/1652; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/190.

¹⁰⁴ Humeydî, Cezvetü'l-muktebis, 275.

¹⁰⁵ Humeydî, Cezvetü'l-muktebis, 275; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/185; Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1146; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 5/490; Ebû Zehre, Târihu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 556.

¹⁰⁶ İbn Beşküvâl, Kitâbü's-sıla, 2/31; Hamevî, Mu'cemü'l-üdebâ', 4/1651; İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/326; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/187; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 5/490; İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/240.

1.1.6.1. Günümüze Ulaştığı Tespit Edilemeyen Eserleri

1.1.6.1.1. Tarih ve Biyografi

*Esvaku'l-Arab, Fihristü şuyûhi İbn Hazm, Merâtibu'l-'ulemâ ve tevâlifihim, Nesebü'l-Berber.*¹⁰⁷

1.1.6.1.2. Kelam, Mantık ve Felsefe

*Esmâullâhi'l-Hüsnâ, el-Hadd ve'r-resm, Kitabu't-terşîd fi'r-reddi 'ala kitâbi'l-ferîd li'bni'r-Râvendî fi i'tirâdihî 'ale'n-nübüvvât, Kitâbu't-tahkîk fi nakdi Kitâbi'l-'ilmi'l-Îlâhî li-Muhammed b. Zekerıyyâ er-Râzî et-Tabîb, Mes'eletü'l-îmân.*¹⁰⁸

1.1.6.1.3. Edebiyat

*Beyânü'l-fesâha ve'l-belâğa, Kasîde fi'l-ictihâd, Müellefün fi'd-dâd ve'z-zâ', Şey'ün fi'l-'arûz.*¹⁰⁹

1.1.6.1.4. Fıkıh ve Usûlü

*Dürrü'l-kavâ'id fi fıkhi'z-Zâhiriyye, İhtilâfu'l-fukahâi'l-hamse Mâlik, Ebî Hanîfe, eş-Şâfiî, Ahmed ve Dâvûd, el-Îsâl ilâ fehmi Kitâbi'l-hisâli, el-Câmi' li-cümeli şerâi'i'l-İslâm fi'l-vâcib ve'l-halâl ve'l-harâm ve's-sünne ve'l-icmâ', Kasru's-salât, Kitâbu'l-ferâiz.*¹¹⁰

1.1.6.1.5. Hadis ve Usûlü

*Beyânu ğalati Osman b. Sa'îd el-A'ver fi'l-müsnedi ve'l-mürsel, Cüz'ün fi evhâmi's-sahîhayn, el-İmlâ' fi şerhi'l-Muvattâ, Şerhu hadîsi'l-Muvattâ.*¹¹¹

¹⁰⁷ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/195; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 113.

¹⁰⁸ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 112.

¹⁰⁹ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 113.

¹¹⁰ Humeydî, Cezvetü'l-muktebis, 449; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/194-196; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 111.

¹¹¹ İbn Hazm, el-Fasl, 1/4; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 110-111.

1.1.6.2. Günümüze Ulaşan Eserleri

Bu başlık altında İbn Hazm'ın bize ulaşan bazı kitaplarına değineceğiz.

1.1.6.2.1. Tarih ve Biyografi

1.1.6.2.1.1. Cemheretü Ensâbi'l-Arab

Arapların nesepleri hakkında olmakla birlikte siyasî ve tarihî bilgiler de içermektedir. Kendisinden sonra bu konuda yazılan eserlere kaynaklık etmiştir. İlk defa Lêvi-Provençal 1948 yılında Kahire'de neşretmiştir.¹¹²

1.1.6.2.1.2. el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal

Dinler ve mezhepler tarihi hakkında yazılan en önemli eserlerden biridir. İbn Hazm bu konuda yazılan eserleri eleştirdikten sonra kendi eserini kaleme almıştır. Eserinde sade bir dil kullanan İbn Hazm, o gün muteber sayılan kitaplardan çok istifade etmiştir. Eser ilk defa 1903 yılında Kahire'de yayımlanmıştır.¹¹³ Halil İbrahim Bulut tarafından 2017 yılında Türkçeye tercüme edilen bu eser, Arapça metniyle birlikte yayımlanmıştır. Ayrıca bir bölümü Nurullah Gülsever tarafından *Peygamberlerde İsyân Ahlakı* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve müstakil olarak neşredilmiştir.¹¹⁴

1.1.6.2.1.3. Cevâmi'u's-sîre

İbn Hazm'ın, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı hakkında yazdığı bu mücmel eseri, İhsan Abbâs ve Nâsirüddîn el-Es'ad tarafından tahkik edilip Dâru'l-Meârîf tarafından neşredilmiştir.¹¹⁵

¹¹² Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/197; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 117.

¹¹³ İbn Hazm, el-Fasl, 1/4; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/195; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115.

¹¹⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî İbn Hazm, Peygamberlerde İsyân Ahlakı, çev. Nurullah Gülsever (İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2020).

¹¹⁵ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/198.

1.1.6.2.1.4. Haccetü'l-vedâ'

İsminden de anlaşılacağı üzere Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) veda haccını anlatan yüz yirmi sayfalık bir eserdir. İlk defa 1959 yılında Memdûh Hakkî tarafından yayımlanmıştır.¹¹⁶

1.1.6.2.1.5. Naktü'l-arûs fî tevârîhi'l-hulefâ'

İbn Hazm'ın kitaplarını yaktığı için Mu'tedid b. Abbâd aleyhinde yazdığı bu eserin konusu, hükümdarların tarihidir. Ayrıca Arap ve Berberîler hakkında değerli bilgiler içeren bir kitaptır. Bu eseri İhsan Abbâs "*Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*" adı altında ikinci ciltte neşretmiştir.¹¹⁷

1.1.6.2.1.6. Hulâsa fî usûli'l-İslâm ve târîhih

İsminden de anlaşılacağı üzere İslam tarihini konu edinen bu eseri, Ebû Abdurrahman b. Akil ve Abdülhalim Üveys tarafından müellifin *Cümel mine't-târîh ve Risâletü'l-câmi'i* ile birlikte neşredilmiştir.¹¹⁸

1.1.6.2.1.7. Risâle fî'l-Mufâdale beyne's-sahâbe

İsminden de anlaşılacağı üzere bu eserin konusu, sahabîlerin hayatı ve meziyetleridir. Dimaşk'ta Saîd el-Efgânî tarafından 1940 yılında neşredilmiştir.¹¹⁹

1.1.6.2.2. Kelam, Mantık ve İ'tikâd

1.1.6.2.2.1. et-Takrîb li-haddi'l-mantık ve'l-medhal ileyhi bi'l-elfazi'l-âmmiyye ve'l-emsileti'l-fıkhiyye

İbn Hazm, mantık hakkında yazdığı bu eserinde, mantık ilminin önemini ve Aristo mantığı hakkında yazılan eserleri değerlendirmekle birlikte yer yer Aristo'nun mantığına karşı çıkmıştır. Bu kitabında felsefî terimler yerine ilmî terimler kullanmış

¹¹⁶ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/194; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115.

¹¹⁷ İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/326; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/195; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 523; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 117.

¹¹⁸ Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹¹⁹ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

ve fikhî örnekler vermiştir. 1959 yılında İhsan Abbâs tarafından neşredilen bu eser, Farsçaya çevrilmiştir.¹²⁰

1.1.6.2.2.2. Müdâvâtü'n-nüfûs ve tehzîbü'l-ahlâk ve'z-zühd fi'r-rezâ'il

İbn Hazm, *el-Ahlâk ve's-siyer* ismiyle de meşhur olan bu eserini toplumun bozulan ahlakını tedavi etmek ve insanlara kötü ahlaktan kurtulma yolları göstermek amacıyla kaleme almıştır. İlk defa 1905 yılında Dımaşk'ta neşredilen bu eser, 2014 yılında Cemalettin Erdemci tarafından Türkçeye çevrilmiştir.¹²¹

1.1.6.2.2.3. el-Usûl ve'l-fürû'

Çeşitli kelâm konularına yer verilen bu eser, uzun bir mukaddime ile beraber 1978 yılında Kahire'de basılmıştır.¹²²

1.1.6.2.2.4. et-Telhîs li-vücûhi't-tahlîs

“Büyük günahlar”, “kurtuluşa götüren erdemli yollar”, “ilmin fazileti”, “Endülüs fitnesi” gibi başlıkları olan bu eser, değişik konulara değinmiştir. Eserin, sorulan sorulara cevap veriyormuş gibi bir anlatımı vardır.¹²³ İhsan Abbâs “*Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*” adı altında üçüncü ciltte neşretmiştir.

1.1.6.2.3. Edebiyat

1.1.6.2.3.1. Tavku'l-hamâme fi'l-ülfeti ve'l-üllâf

Eserin konusu aşk ve âşıklardır. İbn Hazm bu eserde aşkın tanımı, emareleri, platonik aşk, ilk görüşte aşk, aşkta vefâ ve ihanet, sır saklama, mektuplaşma gibi aşkla bağlantısı olan bütün konulara değinmiştir. Bunları anlatırken ya kendi başından geçen olayları ya da yakın çevresindeki kişilerin hikâyelerini aktarmış ve

¹²⁰ Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, 450; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3/1147; Apaydın, “İbn Hazm”, 20/39-52.

¹²¹ Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 116; Apaydın, “İbn Hazm”, 20/39-52.

¹²² Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 115; Apaydın, “İbn Hazm”, 20/39-52.

¹²³ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî *İbn Hazm, et-Telhîs li-Vücûhi't-Tahlîs*, thk. Abdülhakk et-Türkmenî (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2003), 74, 107, 127, 147; Apaydın, “İbn Hazm”, 20/39-52.

sık sık kendi şiirlerine de yer vermiştir.¹²⁴ Birçok dile çevrilen bu eseri Türkçeye *Güvercin Gerdanlığı* ismiyle Selahattin Hacıoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eser birçok kez yayımlanmıştır.¹²⁵

1.1.6.2.3.2. Dîvânü şî'ri İbn Hazm

İbn Hazm'ın şiirlerini toplayan bu eser, Muhammed el-Hâdî et-Trablusî, tarafından 1972 yılında, Tunus'ta neşredilmiştir.¹²⁶

1.1.6.2.3.3. er-Red 'alâ İbni'n-Nağrîle el-Yehûdî

Kur'an'ın ayetleri arasında çelişki olduğunu iddia eden İbn Nağrîle'ye İbn Hazm'ın yazdığı reddiyesidir. Bu risaleyi, İhsan Abbâs "*Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*" adı altında üçüncü ciltte neşretmiştir.¹²⁷

1.1.6.2.4. Fıkıh ve Usûlü

1.1.6.2.4.1. el-İhkâm li usûli'l-ahkâm

İbn Hazm, bu eserinde, Zâhirî fıkının yöntemini detaylı bir şekilde delillerle savunmaya ve ispatlamaya çalışmıştır. Birçok defa basılan bu eser 1926-1929 yılları arasında Ahmet Muhammed Şâkir tarafından Kahire'de yayımlanmıştır.¹²⁸

1.1.6.2.4.2. en-Nübezü'l-kâfiye

Fıkıh usulüne dair kaleme aldığı bu muhtasar kitabın birçok baskısı vardır. Zâhid Kevserî (ö. 1371-1952) bu eseri 1940 yılında *en-Nübez fi usûli'l-fikhi'z-Zâhiri* ismiyle Kahire'de neşretmiştir.¹²⁹

¹²⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Selahattin Hacıoğlu (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018), 133, 201.

¹²⁵ İbn Hazm, *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*, 1/19; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 177; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹²⁶ Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹²⁷ 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 115; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹²⁸ Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, 450; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 3/1147; 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 97; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹²⁹ 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 115; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

1.1.6.2.4.3. Merâtibü'l-icmâ'

İbn Hazm bu eserinde, hakkında icmâ yapılan konuları toplayarak ihtilaflı meselelerden ayırmaya çalışmıştır. Bu eser, İbn Teymiyye'nin Nakdü Merâtibi'l-icmâ' ı ile birlikte 1938 yılında Kahire'de neşredilmiştir.¹³⁰

1.1.6.2.4.4. Kitâbu'l-mücellâ

el-Muhallâ'nın metni olan *el-Mücellâ*, İbn Hazm'ın fikhî içtihatlarını toplayan bir kitaptır.¹³¹

1.1.6.2.4.5. Mülahasanu ibtâli'l-kıyâs ve'r-re'y ve'l-istihsân ve't-taklîd ve't-ta'lîl

İbn Hazm, bu eserinde kıyas, taklid ve re'y hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Saîd el-Efgânî 1960 yılında bu eseri Dımaşk'ta neşretmiştir.¹³²

1.1.6.2.4.6. Manzûmetün fî kavâ'idi usûli'l-fikhi'z-Zâhirîyye

İsminden de anlaşılacağı üzere İbn Hazm bu eserinde Zâhirî usulünün kurallarını aktarmıştır. Bu kitap, M. İbrâhim el-Kettânî tarafından 1975 yılında Kahire'de neşredilmiştir.¹³³

1.1.6.2.4.7. Risâletün fî tesmiyeti men nakale anhü'l-fütyâ mine's-sahâbe ve men ba'dehüm 'ala merâtibihim fî kesreti'l-fütyâ

İsminden anlaşıldığı kadarıyla sahâbe ve tâbînden fetva verenlerin isimleri verilmiş ve verdiği fetvaların sayısına göre tertibe tabi tutmaya çalışılmıştır. Bu eser müstakil olmaksızın neşredilmiştir.¹³⁴

¹³⁰ İbn Hazm, Merâtibü'l-icmâ', 23; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/195; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹³¹ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/194; Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1147.

¹³² 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹³³ 'Üveys, *İbn Hazm el-Endelüsî*, 117; Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

¹³⁴ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 116.

1.1.6.2.4.8. Risâletân lehû ecâbe fihimâ an risâleteyn suile fihimâ suâle't-ta'nîf ve Risâle fi'r-red ale'l-hâtif min bu'd

İsminden anlaşıldığı kadarıyla İbn Hazm bu eserlerinde kendisine yöneltilen eleştirilere ve iddialara cevap vermiştir. Bu risaleler *Mâlikîler'in Eleştirilerine cevap* adıyla Osman Bayder tarafından 2019 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir.¹³⁵

1.1.6.2.4.9. el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihisâr

İbn Hazm'ın bu eseri tezimizin ana kaynağını oluşturduğundan, bizler için önem arz etmektedir. Buna binaen eser hakkında aşağıda detaylı bilgi vermeye çalışacağız.

Hemen hemen bütün İslâmî ilimlerde eser bırakan İbn Hazm gibi birinin eserleri, sadece bu zikrettiklerimizle sınırlı değildir. Konunun uzamaması için bunlarla yetiniyoruz.

1.1.6.3. el-Muhallâ Adlı Eseri

İbn Hazm'ın fıkıh alanında yazdığı *el-Mücellâ* adlı eserinin şerhi olup Zâhirî fikhına dair olan bu eser, İbn Hazm'ın en meşhur eserlerindedir.¹³⁶ Ömrü yetmediğinden İbn Hazm bu eseri tamamlayamamış ve oğlu Ebû Râfi' 285 mesele ekleyerek bir ikmal çalışması yapmıştır.¹³⁷ Elimizdeki nüshaya göre İbn Hazm *Kitâbü'd-dimâ'* ve *'l-kisâs ve'd-diyât'*a kadar yazmıştır.

1.1.6.3.1. Eserin Konusu

Eserin konusu fıkıh olmakla birlikte İbn Hazm kitabın başında *Kitâbü't-tevhîd* kısmında kelâmî konulara yer verdiği gibi *Kitâbü'l-usûl* başlığı altında da kullandığı ve takip ettiği usûl anlayışını anlatmaktadır.¹³⁸ Klasik fıkıh kitaplarının

¹³⁵ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî İbn Hazm, *Mâlikîler'in Eleştirilerine Cevap*, çev. Osman Bayder (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2019); 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115.

¹³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 10/75.

¹³⁷ H. Yunus Apaydın, "el-Muhallâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2005), 30/404-406.

¹³⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/22, 71.

aldığı bütün fikhî konuları almakla birlikte, bunları kendine özgü bir tarzda vermektedir.

1.1.6.3.2. Eserin Yazım Amacı

Bu eserin yazım gayesi bizzat müellifi tarafından eserin giriş kısmında şöyle açıklanmaktadır: İslâmî ilimlerinde özellikle fıkıh alanında kendini geliştirmek isteyen kişiye, Kur'an-ı Kerim ve sünnetten hüküm çıkarma yeteneğini kazandırmak, makbul hadisleri merdudundan ayırabilme kabiliyetini artırmak, güvenilir râvi ve rivayetleri zayıflarından ayırmak, kıyasın ve kıyası kullananların yanlış ve tutarsızlıklarına dikkat çekmek, mezhepler arasındaki farklı görüşlerin nedenini ve hangi hükmün Kitap ve Sünnete uygun olduğunu göstermektir. Ayrıca bizim kitabımızda delil olarak sadece sıkı râvilerden gelen sahih hadisleri kullandığımızı ve muhalefet ettiklerimizin zayıf ve mensûh olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.¹³⁹

c. Eserin İçeriği ve Sistematiği

On iki ciltlik bir eserin her cildindeki konular hakkında ayrıntılı bilgi vermek bir tezde mümkün değildir. Bu sebeple eseri tanıtıcı ve dikkat çeken özelliklerinden bahsetmekle yetineceğiz. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Eserin giriş kısmında eserin yazılma gayesi açıklanmıştır.¹⁴⁰ Ardından birinci ciltte müellifin kelâm ve usûl ile ilgili görüşleri açıklanmıştır.¹⁴¹ Daha sonra fikhî konular, ibâdât, muâmelât ve ukûbât sıralamasına riayet edilerek ana başlıklara ayrılmıştır. Ana başlıklar “Kitâbü't-Tehâret, Kitâbü'z-Zekât” gibi “Kitâb” ismiyle verilirken alt başlıklar “Mesele” şeklinde verilmiştir.¹⁴² Eser 62 kitap ve 2312 meseleden oluşmaktadır.¹⁴³

¹³⁹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/21.

¹⁴⁰ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/21.

¹⁴¹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/26, 78.

¹⁴² İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/90.

¹⁴³ İbn Hazm, el-Muhallâ, 12/431.

2. Eserde İbn Hazm'ın görüşleri verildikten hemen sonra diğer mezhep âlimlerinin görüşleri verilmiştir. Ardından münazara ediliyormuş gibi karşıt deliller çürütülmüştür.¹⁴⁴

3. Eserde genellikle Hanefî, Malikî ve Şâfiî görüşleri eleştirilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine ise sınırlı sayıda yer verilmiştir. Mezhep imamlarının görüşlerini aktardıktan sonra, Zühri, Leys, Süfyân es-Sevrî, Evzâî, Süfyân b. Uyeyne ve Şa'bî gibi müçtehidlerin görüş ve delillerini zikredilmiştir.¹⁴⁵

4. Hadis bakımından çok zengin bir eserdir.¹⁴⁶

5. Fazla uzamaması için kaide ve deliller kısaltılarak verilmiştir.¹⁴⁷

6. Farklı görüşler çok sert bir dille eleştirilmiştir.¹⁴⁸

1.1.6.3.3. Eserin Kaynakları

İhtiva ettiği konu bakımından çok zengin olan bu eserin, birçok kaynağı vardır. Şöyle sıralayabiliriz:

1) Hanefî fakihî Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) el-Câmius-sağîr'i,¹⁴⁹

2) Mâlikî fakihî ve muhaddis olan Kadı İsmail b. İshak el-Ezdî el-Cehdamî'nin (ö. 282/896) el-Mebsût'u,

3) Ebû Hanîfe ed-Dîneverî'nin (ö. 282/895) botanik tarihinin en ünlü kaynaklarından biri olup altı ciltten meydana gelen Kitâbü'n-Nebât'ı,¹⁵⁰

4) Şâfiî fakihî Ebû Abdillâh Muhammed el-Mervezî'nin (ö. 294/906)'nin hilaf türü kaynaklarından sayılan İhtilâfü'l-fukahâ'sı,¹⁵¹

¹⁴⁴ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 3/249; 4/328; 9/159.

¹⁴⁵ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/182, 243; 2/295; 3/249.

¹⁴⁶ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/21.

¹⁴⁷ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/21.

¹⁴⁸ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/269, 280, 410.

¹⁴⁹ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/385; 6/193; 8/106.

¹⁵⁰ İbn Hazm, bazı bitkilerin isimleri hakkında bu esere başvurmuştur. Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 4/24.

¹⁵¹ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 6/452.

5) Hâlid b. Saîd'in Ahbâru fukahâ-i Kurtuba'sı,¹⁵²

6) Abdurrahman b. Zeyd'in Kitâbü's-seb'a'sı,¹⁵³

Yukarıda zikrettiğimiz kitapların haricinde Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 275/889), Baki b. Mahled (ö. 276/889), Bezzâr (ö. 292/905), Nesâî (ö. 303/915), Kasım b. Asbağ (ö. 340/951), Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (ö. 405/1014)'nin, hadis kitapları da el-Muhallâ'nın temel kaynakları arasındadır.¹⁵⁴

1.1.6.3.4. el-Muhallâ'nın Üslubu

İbn Hazm bu eserinde her konuyu "Mesele" başlığı altında ele alıp Kur'an, Sünnet ve icmâ'dan ileri sürdüğü delillerle birlikte ilk önce kendi görüşünü aktarmıştır. Delil olarak kullandığı hadisleri bazen farklı senetlerle zikretmiştir.¹⁵⁵ Daha sonra mezhep imamlarının yanı sıra Süfyân es-Sevrî (ö.161/777), Evzâî (ö.175/791), Süfyân b. Uyeyne (ö. 176/792), Leys b. Sa'd (ö.175/791), İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124/741) gibi âlimlerin görüşlerini vermiştir.¹⁵⁶ Mezhep imamlarının delillerini çürütürken çok keskin bir dil kullanarak yer yer "*Bunu hangi delille savunabilirler? Bunu hangi şeriatta buldular? Bu dedikleri ne Kur'an'da ne de hadiste vardır. Şu iddia ettikleri yalandır.*" gibi rencide edici ifadeler kullanmıştır.¹⁵⁷

İbn Hazm görüşünü zikrederken kendisi için genellikle "Ebû Muhammed" veya "Ali" ifadesini kullanmıştır.¹⁵⁸ Diğer âlimlerin görüşleri için ise, genellikle

¹⁵² Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 8/452.

¹⁵³ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 2/230; 10/286.

¹⁵⁴ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/357; 2/230; 3/196, 199; 4/24, 385; 6/193; 7/479, 539; 8/452.

¹⁵⁵ İbn Hazm, el-Muhallâ, 9/47.

¹⁵⁶ İbn Hazm, el-Muhallâ, 9/53, 56.

¹⁵⁷ Örnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/269, 280; 2/51; 6/442.

¹⁵⁸ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/271-272.

“kavlu Ebî Hanîfe, “kavlu Ahmed, kavlu’ş-Şâfiî ve kavlu Mâlik” gibi ifadelerle doğrudan onların isimlerini zikretmiştir.¹⁵⁹

1.1.6.3.5. Eserin Baskıları

Bazı tabakat kitaplarında 8 cilt olarak bilinen *el-Muhallâ*’nın, birçok baskısı vardır.¹⁶⁰ Bu gün elimizde olan baskı, Abdulgaffâr Süleyman el-Bendârî’nin tahkikiyle 12 cilt olarak 1988 yılında Dâru’l-kutûbi’l-ilmîyye tarafından tabedilmiştir.

1.1.6.3.6. Eserin Önemi

Zâhirî mezhebinin bütün fıkıh konularını barındıran bir kitap olma özelliğine sahip olan bu eser, hiç şüphesiz Zâhirî mezhebinin en büyük ve en önemli kaynaklarından. Ayrıca Zâhirî mezhebinin kaynaklarını oluşturan ve bu mezhebin ikinci imamı sayılan İbn Hazm’ın en büyük eseri olması, Zâhirîler için daha bir önem arz etmektedir. Hem Zâhirî mezhebinin görüşleri hem de diğer mezheplerin görüşleri hakkında bizlere bilgi veren bu eser, sadece Zâhirî mezhebi için değil, bütün mezhepler için çok önemli bir eserdir. Şâfiî fakihî İzzüddîn Abdülazîz b. Abdüsselâm (ö.660/1262) *el-Muhallâ* hakkında: “İslâmî kitapların içinde İbn Hazm’ın *el-Muhallâ* adlı eseri ve İbn Kudâme’nin (ö.620/1223) *el-Muğnî* adlı eseri gibisini görmedim.” demiştir.¹⁶¹

el-Muhallâ, Zâhirî mezhebi için bir ansiklopedi mesabesinde. Çünkü bu mezhebin sadece fıkıh alanındaki görüşlerini zikretmekle kalmayıp fıkıh, kelam ve usul hakkındaki görüşlerini ayet ve hadislerden delil getirerek savunmuştur.¹⁶² Dolayısıyla eser, sadece fıkıh ve kelama dair görüşleri içermekle kalmayıp aynı zamanda delilleri de içermektedir.

¹⁵⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/269.

¹⁶⁰ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 18/194; H. Yunus Apaydın, “Zâhiriyye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/93-100.

¹⁶¹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 18/193; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, 3/1150; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 10/78; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-mîzân*, 5/493.

¹⁶² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 1/26, 74, 181.

1.1.6.3.7. Eser Üzerine Çalışmalar

Hem yazıldığı konu itibariyle hem de içerdiği hadisler bakımından çok zengin olan *el-Muhallâ*, her zaman araştırma konusu olmuş ve hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Hakkında yapılan bu çalışmaların bazıları reddiye, bazıları muhtasar ve bazıları da açıklama mahiyetindedir. Günümüzde bu çalışmalara doktora ve yüksek lisans çalışmaları da eklenmiştir¹⁶³ ve yenileri de yapılmaktadır.

Söz konusu bu çalışmalara örnek olarak şunları zikredebiliriz:

Abdü'l-Hak b. Abdullah el-Ensârî, “*er-Red ‘ale’l-Muhallâ*”,¹⁶⁴

Mehdî b. Hasan el-Kâdirî, “*es-Seyfü’l-Mucellâ ‘ale’l-Muhallâ*”,

Muhyiddin İbnü'l- Arabî (ö.638/1240), “*el-Mu‘allâ li muhtasari’l-Muhallâ*”,¹⁶⁵

Ebü'l-Hayyân el-Endelüsî (ö.745/1344), “*en-Nûrû’l-eclâ fi ihtisâri’l-Muhallâ*”,¹⁶⁶

İbrahim b. Muhammed es-Subeyhî, “*Nakdü İbn Hazm li’r-Ruvâtti’l-Muhallâ*”,¹⁶⁷

İbn Zerkun Muhammed b. Ebû Abdullah el-İşbîlî, “*Mu‘allâ fi’r-reddi ‘ale’l-Muhallâ*”.¹⁶⁸

Konunun uzamaması için bunlarla yetiniyoruz.

¹⁶³ Apaydın, “el-Muhallâ”, 30/404-406.

¹⁶⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü’l-mîzân*, 5/490.

¹⁶⁵ Mahmud Erol Kılıç, “İbnü’l-Arabî, Muhyiddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/493-516.

¹⁶⁶ Apaydın, “el-Muhallâ”, 30/404-406.

¹⁶⁷ Apaydın, “İbn Hazm”, 20/39-52.

¹⁶⁸ Apaydın, “el-Muhallâ”, 30/404-406.

1.1.7. Vefatı

Hayatı pahasına fikirlerine sarılan İbn Hazm, çok defa haksızlığa maruz kalmış ve toplumdan dışlanmış. Bu durumdan şikâyetçi olan İbn Hazm, üzüntüsünü yazdığı kitaplarla dile getirmiştir. O son yıllarını kendi köyünde geçirmiş ve bu dönemde de kitap yazmayı, her zamanki gibi sayıları az da olsa öğrenci yetiştirmeyi bırakmamıştır.¹⁶⁹ İbn Hazm'ın vefatı hakkında oğlu Ebû Râfi'den gelen bir rivayete göre 28 Şaban (456) 15 Temmuz (1063) yılında 71 yaşındayken Leble'de (Bazı tabakat kitaplarına göre Mente Lişem'de) geride yüzlerce eser bırakarak vefât etmiştir.¹⁷⁰

Bazı kaynaklar, İbn Hazm'ın vefât ettiğinde yetmiş bir yıl, on ay yirmi dokuz günlük olduğunu söylemiştir. Buna dayanarak bazı tarih kitapları onun 72 yaşında vefât ettiğini söylemektedir.¹⁷¹

1.2. ZÂHİRÎ MEZHEBİ

Bu başlık altında Zâhirî mezhebinin tarihi gelişimi, bazı temel özellikleri, Zâhirî mezhebine müntesip olan âlimleri ve Zâhirîliğin kaynakları hakkında kısa bilgiler vermeye çalışacağız. Ayrıca İbn Hazm'ın Zâhirî mezhebindeki yeri ve katkısı ile İbn Hazm'ın usûl anlayışı üzerinde duracağız.

1.2.1. Tarihi Gelişimi

Dâvûd b. Ali ez-Zâhirî'nin (ö.270/884) başlattığı Zâhirî mezhebi, naslardan-kitap ve sünnetten- hüküm çıkarırken lafızlara bağlı kalan ve re'yi kabul etmeyen bir mezheptir.¹⁷² İmam Şâfiî'den çok etkilenip önceleri Şâfiî mezhebine bağlı olan

¹⁶⁹ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 82.

¹⁷⁰ Hamevî, Mu'cemü'l-üdebâ', 4/1650; İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-a'yân, 3/328; Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1154; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/198, 211; Zehebî, Târihu'l-İslâm, 10/78; Zehebî, el-İber, 2/306; İbn Hacer el-Askalânî, Lisânü'l-mîzân, 5/494; İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/239; Cemalüddin Yusuf b. Hüseyin b. Muberrid Makdîsî, Tezkiretü'l-huffâz ve tebsiretü'l-aykâz (Beirut: Darü'n-Nevâdir, 2011), 170; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 22; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 82.

¹⁷¹ İbn Beşkuvâl, Kitâbü's-sıla, 2/32-33; Zehebî, el-İber, 2/306; İbnü'l-İmâd, Şezerâtü'z-zeheb, 5/239; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 22; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 82.

¹⁷² Ebû Zehre, Târihu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 506.

Dâvûd ez-Zâhirî, İmam Şâfiî'nin istihsanı kabul etmemedeki delillerinin kıyas için de geçerli olduğunu iddia ederek kıyası reddedip Şâfiî mezhebini bırakmış ve Zâhirîliği başlatmıştır.¹⁷³ Görüşlerini açıkça dile getirmekten çekinmeyen Dâvûd ez-Zâhirî, kısa sürede çok sayıda taraftar toplamıştır. Hatta Bağdat'ta ilim meclisine dört yüz talebenin katıldığı söylenmektedir. Yetiştirdiği bu talebeleri etkilemiş ve böylece Zâhirî mezhebinin ilk önce Bağdat ve Irak bölgesinde yayılmasına sebep olmuştur.¹⁷⁴ Dâvûd ez-Zâhirî'nin öğrencileri, gittiği bütün yerlere hocalarının öğretilerini götürmüş ve böylece Zâhirîlik, İslâm âleminde özellikle Bağdat, Mâverâünnehir ve Endülüs'te yayılmaya ve taraftar bulmaya başlamıştır.¹⁷⁵ Ancak dört mezhepten birinin ağırlıkta olduğu bölgelerde Zâhirîlik etkili olamamıştır. Dâvûd ez-Zâhirî'den sonra bu mezhebin en büyük savunucusu oğlu Ebû Bekir Muhammed (ö. 297/910) olmuştur.¹⁷⁶ Nitekim Zâhirîliğin hicrî IV. yüzyılın sonlarına kadar (Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri ile birlikte) dördüncü mezhep olarak kabul edilmesinde büyük rolü vardır.¹⁷⁷

Zâhirîliğin Endülüs'te yayılmasına ve taraftar kazanmasına sebep olan öncüler, Dâvûd ez-Zâhirî'nin talebesi Abdullah b. Muhammed b. Kâsım b. Hilâl (ö.272/885) ve Ebû'l-Hakem Münzir b. Saîd b. Abdillâh el-Küzenî el-Bellûtî'dir (ö.355/966).¹⁷⁸ Bu öncü âlimlerden sonra Endülüs'te bu mezhebin en büyük temsilcisi hiç şüphesiz İbn Hazm'dır. İbn Hazm zamanında altın çağını yaşayan bu mezhep, İbn Hazm sayesinde hem birçok eleştiriye cevap vermiş hem de birçok

¹⁷³ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271-273; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ', 18/186; Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm ed-Dihlevî, Hücetullâhi'l-bâliğa, thk. es-Seyid Sâbık (Beyrut: Daru'l-Cîl, 2005), 1/273; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 258.

¹⁷⁴ Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 6/328.

¹⁷⁵ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 265.

¹⁷⁶ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru'l-Raidi'l-Arabiyye, 1970), 175; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 261.

¹⁷⁷ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 261; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 511.

¹⁷⁸ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 265; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 87; H. Yunus Apaydın, "Zâhiriyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV yayınları, 2013), 44/93-100.

taraf tar kazanmıştır. Bu mezhebin ismen günümüze kadar gelmesi ve günümüzde görüşlerinin bilinmesi, İbn Hazm'ın gayret ve eserleri sayesinde.¹⁷⁹

Dâvûd ez-Zâhirî ile başlayıp İbn Hazm zamanında zirveye yerleşen Zâhirî mezhebi, İbn Hazm'dan sonra ihtiyaç ve eleştirilere cevap verememiş ve varlığını kaybetmiştir. Hatta onun vefatından yirmi yıl sonra hicri 476 yılında vefât eden Eb İşk eş-şîrâzî daha o dönemde Bağdat'ta Zâhirîliğin bittiğini, şrz'da ise yok diyecek kadar az olduğunu söylemiştir.¹⁸⁰

1.2.2. Temel zellikleri

Zâhirî mezhebinin bazı özelliklerini şöyle ifade edebiliriz:

1. Nasların lafızlarına bağlı kalmaktadır. Yani naslardan hüküm çıkarırken naslarda kullanılan lafızların zâhirî manalarına bağlı kalmaktadır.¹⁸¹
2. Mürsel ve mevkuf hadisleri hüccet olarak kabul etmemektedir.¹⁸²
3. Sahâbe icmâi dışındaki icmâi hüccet saymamaktadır.¹⁸³
4. Rey, kıyas, istihsan, sedd-i zeri', sahabe kavli, amel-i ehl-i Medine, şer'u men kabln ve istislh hüccet saymamaktadır.¹⁸⁴
5. Mecaz olduğuna dair açık bir nas bulunmadıkça nasları mecaza hamletmeyi caiz görmemektedir.¹⁸⁵
6. Taklidi kabul etmemektedir. Taklit konusunda İbn Hazm "Delil olmaksızın bir kişinin, başkalarının görüşlerine tabi olması caiz değildir." demiştir. Bunun için Arapça bilen herkesin gücü dhilinde naslardan hüküm çıkarabileceğini ileri srmştir.¹⁸⁶ Hatta isabet etmeyen müçtehidin içtihadının, isabet eden mukallidin taklidinden daha hayırlı olduğunu söylemiştir.¹⁸⁷
7. Her ne kadar bu mezhebin kurucusu olan Dâvûd ez-Zâhirî Kur'an-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu iddia etmiş olsa da İbn Hazm mahlûk olmadığını söylemiştir.¹⁸⁸

¹⁷⁹ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 267; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 87.

¹⁸⁰ şîrâzî, Tabakâtü'l-fukah, 179.

¹⁸¹ rnek olarak bk. İbn Hazm, el-Muhall, 1/53.

¹⁸² İbn Hazm, el-Muhall, 1/72-73.

¹⁸³ İbn Hazm, el-Muhall, 1/75-76; Eb Zehre, el-İmm İbn Hazm, 350.

¹⁸⁴ İbn Hazm, el-Muhall, 1/77-78, 84; Eb Zehre, el-İmm İbn Hazm, 378, 406, 423.

¹⁸⁵ İbn Hazm, el-Muhall, 2/110.

¹⁸⁶ İbn Hazm, el-Muhall, 1/85; Eb Zehre, el-İmm İbn Hazm, 268-271; Eb Zehre, Trhu'l-mezhibi'l-İslmiyye, 510.

¹⁸⁷ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/88.

¹⁸⁸ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/52; Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 6/329, 330; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 508.

1.2.3. İmamaları

Hiç şüphesiz hicri dördüncü yüzyıla kadar (Hanefî, Mâlikî ve Şâfî mezhepleri ile birlikte) dördüncü mezhep olarak kabul edilen bu mezhebin çok müntesibi olmuştur.¹⁸⁹ Diğer mezheplerde olduğu gibi bu mezhebin de önde gelen âlimleri vardır. Zâhirî mezhebine mensup olmakla kalmayıp bu mezhebe katkısı ve etkisi olan meşhur bazı imamaları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî ez-Zâhirî (ö. 270/884): Bütün âlimlerin ittifakıyla Zâhirîliğin kurucusu olarak kabul edilen Dâvûd ez-Zâhirî,¹⁹⁰ hicri 200-202 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁹¹ Babası Hanefî mezhebine mensup olduğu halde kendisi önce Şâfî mezhebine mensup olmuş daha sonra kıyası reddedip Zâhirîliğe yönelmiştir.¹⁹² Kısa sürede namı bütün Bağdat'a yayılmış ve çok sayıda âlim ve talebeyi etkilemiştir.¹⁹³ Zâhirîliğin en büyük ikinci dayanağı hadisler olduğu için kitaplarında çok sayıda hadis olmakla birlikte bu hadisleri pek kimse kendisinden rivayet etmemiştir. Bunun nedeni Ehlisünnet âlimlerince Zâhirîliğin hoş karşılanmaması ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin "*Kur'ân mahlûktur*" sözü sayılabilir.¹⁹⁴ Bu fikrinden dolayı dönemin meşhur âlimlerince çok eleştirilmiş ve hatta onu tekfir eden olmuştur.¹⁹⁵ Büyük hadis âlimi Ahmet b. Hanbel ile görüşmek istediğinde Ahmet b. Hanbel talebini kabul etmemiş ve kendisiyle görüşmemiştir.¹⁹⁶ Hicri 270 yılında vefât eden Dâvûd ez-Zâhirî arkasında birçok talebe ve eser bırakmıştır.¹⁹⁷
2. Abdullah b. Muhammed b. Kâsım b. Hilâl (ö. 272/885).

¹⁸⁹ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 261.

¹⁹⁰ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 507; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 87.

¹⁹¹ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 256; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 87.

¹⁹² Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 507.

¹⁹³ Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 6/328.

¹⁹⁴ Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 508.

¹⁹⁵ Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 6/329.

¹⁹⁶ Zehebî, Târîhu'l-İslâm, 6/329.

¹⁹⁷ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271-272; Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 92.

3. Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî ez-Zâhirî(ö. 297/910).¹⁹⁸
4. Ebû Bekir Muhammed b. İshak el-Kâsânî.¹⁹⁹
5. Ebû Saîd Hasan b. Ubeyd en-Nehrebânî.²⁰⁰
6. Ebû Abdillâh İbrâhîm b. Muhammed b. Arefe el-Ezdî en-Nahvî en-Niftaveyh (ö.323/935).²⁰¹
7. Ebü'l-Hasen Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. el-Mugallis (ö. 324/936).²⁰²
8. Ebü'l-Hakem Münzir b. Saîd b. Abdillâh el-Küzenî el-Bellûtî (ö. 355/966).²⁰³
9. Ebü'l-Hasen Haydere b. Ömer ez-Zendevedî (ö. 358/968).²⁰⁴
10. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm ez-Zâhirî (ö. 456/1063).²⁰⁵
11. Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdillâh es-Semerkindî.²⁰⁶
12. Ebû Saîd Bişr b. Hüseyin.²⁰⁷
13. Kadı Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Sâlih el-Mansûrî.²⁰⁸
14. Kadı Ebü'l-Hasan Abdülazîz b. Ahmed el-Harezî.²⁰⁹
15. Ebü'l-Ferec el-Fâmî eş-Şîrâzî.²¹⁰

Yukarıda ismi geçen bütün âlimler bu mezhebin kurucusu kabul edilen Dâvûd ez-Zâhirî'ye bazı meselelerde muhalefet etse de hepsi bu mezhebe bağlı ve bu mezhebin yapı taşlarını oluşturan âlimlerdir.²¹¹

¹⁹⁸ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 273; Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 176.

¹⁹⁹ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 176.

²⁰⁰ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 273.

²⁰¹ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 176.

²⁰² İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272-273.

²⁰³ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 265-266.

²⁰⁴ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 177.

²⁰⁵ Zehebî, el-İber, 306.

²⁰⁶ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 177.

²⁰⁷ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 177.

²⁰⁸ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 273; Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 178.

²⁰⁹ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 178.

²¹⁰ Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 179.

²¹¹ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271-273; Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 175-178; Zehebî, el-İber, 2/96; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 265.

1.2.4. Kaynakları

Yukarıda zikrettiğimiz Zâhirî mezhebinin bütün âlimleri, çeşitli eserler telif etmiştir.²¹² Hiç şüphesiz yazdıkları bu eserlerin çoğu Zâhirî mezhebi hakkında olduğu için Zâhirî mezhebinin kaynakları sayılır. Ama bu kaynaklardan bazıları günümüze kadar varlığını korurken bazıları koruyamamıştır. Hiç şüphesiz Zâhirî Mezhebinin en önemli kaynakları genellikle İbn Hazm'ın kitapları olmuştur.²¹³ Çünkü İbn Hazm, var gücüyle Zâhirîliği savunmuş ve ona mezhebin diğer âlimlerinden daha çok eser kazandırmıştır.

Bu mezhebin bazı kaynaklarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1.2.4.1. Günümüze Ulaşan Kaynakları

1. İbn Ebû Âsım (ö. 287/900) *Kitâbü'd-Diyât*, matbudur.²¹⁴
2. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *el-Muhallâ bi'l-âsâr fi şerhi'l-mücellâ bi'l-ihisâr*,²¹⁵ matbudur.²¹⁶
3. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*,²¹⁷ matbudur.²¹⁸
4. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *Merâtibü'l-icmâ'*,²¹⁹ matbudur.²²⁰
5. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *en-Nübezü'l-kâfiye*,²²¹ matbudur.²²²

²¹² İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272-273.

²¹³ Hamevî, Mu'cemü'l-üdebâ', 4/1651; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 513.

²¹⁴ Abdülmün'im Zekeriyâ, 2003 yılında Riyad'da neşretmiştir. Apaydın, "Zâhiriyye", 2013, 44/93-100.

²¹⁵ Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1147.

²¹⁶ Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî 1988 yılında 12 cilt olarak Beyrut'ta neşretmiştir. Apaydın, "el-Muhallâ", 30/404-406.

²¹⁷ Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1147.

²¹⁸ 1926-1929 yılları arasında Ahmet Muhammed Şâkir tarafından 8 cilt olarak Kahire'de yayımlanmıştır. Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

²¹⁹ İbn Hazm, Merâtibü'l-icmâ', 23; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115.

²²⁰ İbn Teymiyye'nin Nakdü Merâtibi'l-icmâ'ı ile birlikte 1938 yılında Kahire'de neşredilmiştir. Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

²²¹ 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115.

²²² Zâhid Kevserî bu eseri 1940 yılında en-Nübez fi usûli'l-fikhi'z-Zâhirî ismiyle Kahire'de neşretmiştir. Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

6. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *el-Usûl ve'l-fürû'*,²²³ matbudur.²²⁴
7. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *Mûlahhasu ibtâli'l-kiyâs ve'r-re'y ve'l-istihsân ve't-taklid ve'tta'lîl*,²²⁵ matbudur.²²⁶
8. Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm (ö. 456/1063) *el-Fasl fî'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*,²²⁷ matbudur.²²⁸

1.2.4.2. Günümüze Ulaşmayan Kaynakları

1. Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884) *İbtâlî'l-kiyâs*,²²⁹
2. Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884) *İbtâlî't-taklîd*, ulaşmamış²³⁰
3. Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884) *Kitâbü'l-Îzâh*,²³¹
4. Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884) *Kitâbü'l-İfsâh*,²³²
5. Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884) *Kitâbü'l-usûl*,²³³
6. Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî (ö. 297/910) *Kitâbü'l-vüsûl ilâ ma'rifeti'l-usûl*,²³⁴
7. Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî (ö. 297/910) *el-İnzâr*,²³⁵

²²³ Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

²²⁴ 1978 yılında Kahire'de neşredilmiştir. Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

²²⁵ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271-272; Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 179; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 115.

²²⁶ Saîd el-Efgânî 1960 yılında bu eseri Dımaşk'ta neşretmiştir. Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

²²⁷ Hamevî, Mu'cemü'l-üdebâ', 4/1653.

²²⁸ 1903 yılında Kahire'de yayımlanmıştır. Apaydın, "İbn Hazm", 20/39-52.

²²⁹ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272; Nüreddîn Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/49-50.

²³⁰ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272; Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", 9/49-50.

²³¹ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271.

²³² İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271; Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", 9/49-50.

²³³ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 271; Itr, "Dâvûd ez-Zâhirî", 9/49-50.

²³⁴ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272; Saffet Köse, "İbn Dâvûd ez-Zâhirî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/410-411.

²³⁵ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272; Köse, "İbn Dâvûd ez-Zâhirî", 19/410-411.

8. Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî (ö. 297/910) *Kitâbü'l-İ'câz*,²³⁶
9. Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî (ö. 297/910) *Kitâbü'l-İ'câz*,²³⁷
10. Ebü'l-Hakem Münzir b. Saîd el-Bellûtî (ö. 355/966) *el-İnbâh 'alâ istinbâtı'l-ahkâm min Kitâbillâh*,²³⁸
11. Ebû Sa'îd Hasan b. 'Ubeyd en-Nehrebânî *Kitâbu İbtâli'l-kıyâs*,²³⁹
12. Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Mansûrî *Kitâbü'l-misbâh*,²⁴⁰

Zâhirî mezhebinin kaynakları hiç şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Konunun uzamaması için bizler bunlarla yetinmeyi uygun gördük.

1.2.5. İbn Hazm'ın Zâhirî Mezhebindeki Yeri ve Katkısı

Zâhirî mezhebi, Bağdat'ta olduğu gibi Endülüs'te de tanınmıştır. Endülüs'te Zâhirîliğin tanınmasında hem ilim için seyahat eden âlimlerin hem de ticaret için Bağdat'a gidenlerin önemli katkıları vardır.²⁴¹ Bağdat'a ilim için giden âlimler, daha sonra Endülüs'te ilim halkaları kurmuş ve Zâhirî fikhını okutmaya başlamıştır.²⁴² İster benimsediği usulü olsun ister farklı ve değişik görüşleri olsun Zâhirîlik, halkın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu ilim halkaları, birçok âlim ve talebeyi etkilemiştir. Bu ilim halkalarına katılıp etkilenen âlimlerden biri de İbn Hazm olmuştur. Zâhirî âlimlerden çeşitli dersler alan İbn Hazm, Şâfiî mezhebine müntesip olmasına rağmen bu hocalarından etkilenmiş ve sonuç olarak Zâhirî mezhebini benimsemiştir.²⁴³ İbn Hazm'ın Zâhirîliği benimsemesi, bu mezhep için büyük bir kazanç olmuştur. Çünkü doğuda yok olmaya yüz tuttuğu ve Endülüs'te de onu savunacak âlimlerin az olduğu bir zamanda, İbn Hazm gibi birinin desteğini almak büyük bir kazançtır.²⁴⁴ İbn Hazm bu mezhebi benimsediği ilk andan itibaren onu en az kurucusu kadar

²³⁶ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272; Köse, "İbn Dâvûd ez-Zâhirî", 19/410-411.

²³⁷ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 272; Köse, "İbn Dâvûd ez-Zâhirî", 19/410-411.

²³⁸ Apaydın, "Zâhiriyye", 2013, 44/93-100.

²³⁹ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 273; Apaydın, "Zâhiriyye", 2013, 44/93-100.

²⁴⁰ İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, 273; Apaydın, "Zâhiriyye", 2013, 44/93-100.

²⁴¹ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 262.

²⁴² Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 264.

²⁴³ Yâfiî el-Yemenî, Mir'âtü'l-cenân, 3/61; 'Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 87.

²⁴⁴ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 267.

savunmaya, yaymaya ve yeniden diriltmeye çalışmıştır.²⁴⁵ Hatta İbn Hazm olmasaydı Zâhirî mezhebi görüşleri tam olarak bilinmeyecekti diyebiliriz.

İbn Hazm'ın Zâhirî mezhebine yaptığı katkıları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. İbn Hazm var gücüyle insanları bu mezhebe davet etmiş ve toplumu etkilemeye çalışmıştır. Ancak keskin dili ve sert mizacından dolayı hem devlet adamları hem de meslektaşları, bu davetine engel olmuş ve onu toplumdan dışlamıştır.²⁴⁶

2. İbn Hazm bu mezhebe her ne kadar yaşlılarını ve kendisinden büyük âlimleri kazandırmasa da, gençleri kendisine çekmeyi ve onları etkilemeyi başarmıştır.²⁴⁷ Bu genç talebelerin, daha sonra İbn Hazm'ın eserlerini toplamak ve onu diğer coğrafyalara tanıtmak suretiyle bu mezhebe büyük katkıları olmuştur.²⁴⁸

3. İbn Hazm Zâhirî mezhebinin usulünü kurmuş, sistemleştirmiş ve yazdığı eserlerle mezhebin usul ve furuunu kayıt altına alıp günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.²⁴⁹ Zâhirî mezhebinin neredeyse bütün fikhî görüşlerini toplayan *el-Muhallâ* adlı eseri bu eserlerden bir tanesidir.²⁵⁰

İbn Hazm, yaptığı bu katkılarından dolayı Zâhirî mezhebinin en büyük ikinci imamı olarak kabul edilmiştir. Ömrü boyunca taklide karşı olan İbn Hazm delil olmadan hiçbir kişinin sözüne ve içtihadına tabii olmamıştır.²⁵¹ Bunun içindir ki İbn Hazm, yer yer Zâhirîliğin kurucusu olan Dâvûd ez-Zâhirî'ye muhalefet etmiş ve kendi fikrini beyan etmekten geri kalmamıştır.²⁵² Mesela Kur'ân'ın mahlûk olduğunu

²⁴⁵ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 267.

²⁴⁶ Yâfiî el-Yemenî, Mir'âtü'l-cenân, 3/61; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 555; Ebû Gays Muhammed Hayrûddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, el-A'lâm (Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002), 4/254.

²⁴⁷ Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 555.

²⁴⁸ Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 555-556.

²⁴⁹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/71-88; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 554.

²⁵⁰ Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 3/1147; Ebû Zehre, Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 554.

²⁵¹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/85.

²⁵² Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 262.

savunan Dâvûd ez-Zâhirî'ye karşı İbn Hazm “*Kur’ân mahlûk değildir*” demiştir.²⁵³ Onun bu ihtilafları o kadar çoktur ki görüşleri diğer mezhep imamlarının görüşleri gibi “kavlu İbn Hazm” diye anılmaya başlanmıştır. Hatta Endülüs'te sadece İbn Hazm'ın görüşlerine tabi olan ve “Hazmiyye” denilen bir cemaatin ortaya çıktığı da söylenmektedir.²⁵⁴

1.2.6. İbn Hazm'ın Usûl Anlayışı

İbn Hazm'ın dönemine kadar her ne kadar Zâhirî mezhebinin müntesibi ve eserleri olsa da usulü sistematik olarak kurulmamıştır. Bunu İbn Hazm gerçekleştirmiştir.²⁵⁵ İbn Hazm'a göre İslâm dininin delilleri Kur’ân, sünnet, sahabe icmâ’ı ve delildir.²⁵⁶ En büyük hüccet olarak Kur’ân’ı Kerîm’i gören İbn Hazm, Sünnet ve icmânın doğrudan, delilin ise dolaylı bir şekilde Kur’ân’ı Kerîm’den çıktığını söylemektedir.²⁵⁷ Yani İbn Hazm'a göre bütün meselelerin dayanağı ya doğrudan ya da dolaylı olarak Kur’ân’dır.²⁵⁸ Bunların dışındaki şer’i delilleri kabul etmemiş ve onları kullananları eleştirmiştir.²⁵⁹

İbn Hazm'ın hüküm çıkarmada takip ettiği usûl ve metodunu kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1.2.6.1. Kur’ân ve Sünnet

İbn Hazm'a göre İslam dininin aslî kaynağı Kur’ân-ı Kerim olmakla birlikte Sünnet de, Kur’ân’dan bir parçadır. Kur’ân-ı Kerîm Peygambere tabi olmayı ve sünnetin önemini şu ayetlerle vurgulamıştır: “(Resûlüm!) De ki: Allah'a ve Peygambere itaat edin.”,²⁶⁰ “O (Peygamber), istek ve arzusuna göre konuşmaz, (size

²⁵³ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/52; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 259.

²⁵⁴ Ziriklî, el-A‘lâm, 4/254; ‘Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 89.

²⁵⁵ ‘Üveys, İbn Hazm el-Endelüsî, 90.

²⁵⁶ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 276.

²⁵⁷ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 276.

²⁵⁸ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 277.

²⁵⁹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/78; Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 378, 406, 423.

²⁶⁰ *فَلْأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ* Kur’ân Yolu, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), Al-i İmran 3/32.

okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."²⁶¹ Kur'ân-ı Kerim'de Hurûf-i mukattaâ ve kasemler dışında açıklanmayan hiçbir hüküm yoktur.²⁶² Kur'ân'da açıklanan bu hükümlerin büyük bir kısmı sünnetle açıklanmış ve böylece Kur'ân ile sünnet iç içe geçip yekvücut olmuştur.²⁶³ Bunun için İbn Hazm'a göre hem amel etme bakımından ve hem de bağlayıcılığı bakımından Kur'ân ve sünnet arasında hiçbir fark yoktur.²⁶⁴ Çünkü Peygamber'e tabi olmamızın gerekliliği Kur'ân'ın şu ayetiyle sabit olmuştur: "(Resülüm!) De ki: "Allah'a ve Peygamber'e itaat edin."²⁶⁵ İbn Hazm delil bakımından Kur'ân ve sünneti eşit görmüş ve aralarında ihtilaf olduğunda her ikisiyle amel edilmesi gerektiğini söylemiştir.²⁶⁶ İbn Hazm "O (Peygamber), istek ve arzusuna göre konuşmaz, (size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir"²⁶⁷ ayetinden yola çıkarak vahyi, vahy-i metlûv ve vahy-i gayr-i metlûv olarak ikiye ayırmış ve sünnetin vahy-i gayr-i metlûv olduğunu söylemiştir.²⁶⁸ İbn Hazm Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sadece sahih bir yolla sabit olan hadisleri hüccet olarak kabul etmiştir. O, sübut yollarını, ya ümmetin bütün âlimlerinin Peygamber efendimizden rivayet etmesi (buna icmâ denir), ya büyük bir çoğunluğun rivayet etmesi (buna naklü'l-kâffe denir), ya da muttasıl bir senedle sika râvilerin birbirinden aldığı ve rivayet ettikleri hadis şeklinde sıralamıştır. İbn Hazm mevkuf ve mürsel hadisleri hüccet saymamıştır.²⁶⁹

1.2.6.2. Sahâbe İcmaı

İbn Hazm, icmaı, Peygamber Efendimizin bütün sahâbîlerinin katılıp onayladığı ve hiç kimsenin muhalefet etmediği hüküm olarak tanımlamaktadır.²⁷⁰ Mesela Peygamber Efendimizin günde beş vakit namaz kılması, Ramazan orucunu

²⁶¹ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ Kur'ân Yolu, Necm 53/3, 4.

²⁶² Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 277.

²⁶³ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Daru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1983), 1/100.

²⁶⁴ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 1/98.

²⁶⁵ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ Kur'ân Yolu, Al-i İmran 3/32.

²⁶⁶ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/72.

²⁶⁷ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ Kur'ân Yolu, en-Necm 53/3, 4.

²⁶⁸ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 1/96-97.

²⁶⁹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/72.

²⁷⁰ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/75-76.

tutması, bütün sahâbelerin icmâ ettiği bir konudur.²⁷¹ Sahâbe icmâ'ı dışındaki icmâları kabul etmeyen İbn Hazm,²⁷² bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: *“İcmâ demek bütün Mü'minlerin ittifakı demektir. Nitekim sahâbilerin icmâi bütün Mü'minlerin icmâidir. Çünkü onlardan başka o zamanda Mü'min yoktur. Ancak sahâbilerden sonraki herhangi bir dönemde yapılan icmâ, aslında bütün Mü'minlerin yapmış olduğu bir icmâ değildir. Bu ancak bazı Mü'minlerin yaptığı bir icmâdır, dolayısıyla hüccet sayılmamaktadır.”*²⁷³

İbn Hazm'a göre hakkında icmân olduğu hüküm, Kur'ân ve sünnetin hükmünden başka bir şey değildir. Çünkü ona göre icmânın kaynağı Kur'ân'dır.²⁷⁴ Yani İbn Hazm'a göre İslam dininin tek kaynağı nass olup icmâ ve delil ise Kur'ân ve sünnete dayanmaktadır.²⁷⁵ İbn Hazm'a göre her şeyin hükmü naslarda (doğrudan veya dolaylı olarak) açıklandığından kıyas ve re'ye gerek kalmamıştır. Dolayısıyla hakkında nas olmayan bir meselede kıyas ve re'y ile sabit olan bir hüküm hususunda icmâ gerçekleşemez. Çünkü bu, dine ilave yapmak demektir. Din ise tamamlanmıştır ve ilavelere ihtiyacı yoktur.²⁷⁶

İbn Hazm'a göre, gerçek icmâ, iki şekilde olur. Birincisi, hakkında Müslümanlardan hiç kimsenin şüphesi bulunmayan icmâdır ki bu konularda icmâ olmadığını söyleyen kişi, Müslüman sayılmaz.²⁷⁷ Kelime-i şehadet, namaz ve orucun farz oluşu, leşin ise haram oluşu gibi hususlar böyledir.²⁷⁸ İkinci kısım ise bütün sahâbenin tanıklık etmiş olduğu ya da tanıklık etmese bile yakini olarak bildiği Rasûlullâhın fiilleridir. Hz. Peygamberin, ürünün yarısını vermeleri karşılığında Hayber arazisini Yahudilere iâde etmesi, bu tür icmâ'a örnektir.²⁷⁹

²⁷¹ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/75-76.

²⁷² İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 4/149.

²⁷³ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/77; İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 4/147.

²⁷⁴ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 277.

²⁷⁵ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/72.

²⁷⁶ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 4: 129.

²⁷⁷ İbn Hazm, Merâtibü'l-icmâ', 27.

²⁷⁸ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 4/149.

²⁷⁹ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 4/150.

1.2.6.3. Delil

İbn Hazm, metodolojisinde “delili” Kur’ân, sünnet ve icmâdan zımnen çıkan hüküm için kullanmış²⁸⁰ ve “mansûs alâ ma’nâhû” tabiriyle açıklamıştır.²⁸¹ Ona göre delil dolaylı olarak Kur’an, Sünnet ve icmâdan çıkan bir hüccettir.²⁸² İcmadan elde edilen delilin dört, nasstan elde edilen ise yedi kısma ayrıldığını söylemektedir.²⁸³ İbn Hazm, kendisinin bir delile dayanarak görüş açıklamış olmasını bazılarının nas ve icmân dışına çıkma olarak değerlendirdiğini, bazılarının da delil ile kıyası aynı şey zannederek çok büyük bir hata işlediklerini söylemektedir.²⁸⁴

İbn Hazm kıyas ile delilin farkını şöyle açıklamaktadır “*Kıyas, illetten yola çıkarak nassta hükmü zikredilmeyen bir meseleyi, nassta hükmü zikredilen bir meselenin hükmüne hamletmek iken delil illet vasıtasıyla değil bizatihi nass ve icmâdan elde edilen hükümdür.*”²⁸⁵ İbn Hazm’ın “delil” için verdiği örneklerden bir tanesi Hz. Peygamberimizin şu hadisi şerifleridir: “*Her sarhoş edici şaraptır*”, “*Her şarap haramdır*”.²⁸⁶ Ona göre bu iki öncülde doğal olarak “Her sarhoş edici haramdır.” sonucu çıktığı için bu iki öncül her sarhoş edicinin haram olduğuna burhânî delildir.²⁸⁷

Konunun uzamaması için bu kadarıyla yetiniyoruz.²⁸⁸

²⁸⁰ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 277.

²⁸¹ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 1/68.

²⁸² İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 5/105-106.

²⁸³ “Detaylı bilgi için bk.” İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 5/106.

²⁸⁴ Ebû Zehre, el-İmâm İbn Hazm, 358.

²⁸⁵ İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/358.

²⁸⁶ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, Sahîh-i Müslim (Beyrut: Müessesetü'r-risale Naşirun, 1439), "Kitâbü'l-eşribe" 5221 *كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ*.

²⁸⁷ İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 5/106.

²⁸⁸ Detaylı bilgi için bakınız. İbn Hazm, el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, 1/68-69, 5/105-108.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-MUHALLÂ'DA ÂİLE HUKUKU İLE İLGİLİ İMAM ŞÂFİÎ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TESPİT VE TAHKİKİ

Bu bölümde; İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşleri *el-Muhallâ*'nın tertibine uyarak konularına göre tasnif ettik ve nispet edilen toplam görüş miktarının rahatça bilinebilmesi için müteselsil olarak numaralandırdık. İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşlerin isabetli olup olmadığını Şâfiî mezhebi kaynaklarından tahkik etmeye çalıştık.

2.1. NİKÂH

2.1.1. Nikâhlanılması Helâl ve Haram Olan Kadınlar

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye on bir isabetli görüş nispet edildiğini tespit ettik. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

"قَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا يَجُوزُ نِكَاحُ الْحُرِّ الْوَالِدِ صَدَاقَ حُرَّةٍ مُؤْمِنَةٍ، أَوْ كِتَابِيَّةٍ لِأَمَةٍ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ طَوْلًا لِحُرَّةٍ وَخَشِيَ مَعَ ذَلِكَ الْعَنْتَ - فَلَهُ نِكَاحُ أَمَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاحِدَةٍ، لَا أَكْثَرَ."

1- "İmam Şâfiî'ye göre Mü'min ya da kitâbî kadının mehrini ödeme gücüne sahip bir kişinin, cariye ile evlenmesi caiz değildir. Ancak zinaya düşme endişesiyle

birlikte hür kadın ile evlenecek kadar parası olmayan erkeğin, bir tane ile sınırlı kalmak şartıyla Mü'min cariyeyle evlenmesi caizdir.²⁸⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hür bir erkeğin Müslüman cariyeyle evlenebilmesi için beş şart gerekmektedir.

a. Hali hazırda hür bir kadınla evli olmamalıdır.

b. Hür bir kadınla evlenecek kadar parası olmamalıdır.

c. Zinaya düşme endişesi olmalıdır.

d. Evleneceği cariye Müslüman olmalıdır.

e. Bir cariyeyle sınırlı kalmalıdır.²⁹⁰

"وَأَبَاحَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ: نِكَاحَ الْيَهُودِيَّةِ، وَالنَّصْرَانِيَّةِ، وَوَطءَ الْأُمَّةِ الْيَهُودِيَّةِ، وَالنَّصْرَانِيَّةِ بِمِلْكِ الْيَمِينِ"

2- "... İmam Şâfiî'ye göre Müslüman erkeğin, Yahudi ve Hristiyan kadınla evlenmesi caiz olduğu gibi, milk-i yeminle cinsel ilişkiye girmesi de caizdir."²⁹¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Müslüman erkeğin Yahudi ve Hristiyan kadınla evlenmesi mubah olduğu gibi, sahip olduğu Yahudi ve Hristiyan cariyesiyle ilişkiye girmesi de mubahtır.²⁹²

"وَحَرَّمُوا نِكَاحَ الْمَجُوسِيَّةِ جُمَّلَةً، وَوَطَأَهَا بِمِلْكِ الْيَمِينِ."

²⁸⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/9.

²⁹⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 9/235-236; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 2005), 3/236-238.

²⁹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/13.

²⁹² Şâfiî, *el-Üm*, 6/16, 21; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 463; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 376.

3- “İmam Şâfiî’ye göre Müslümanın, Mecusi kadınla evlenmesi haram olduğu gibi, Mecusi milk-i yeminle cinsel ilişkiye girmesi de haramdır.”²⁹³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Müslüman birinin Mecusî kadınla evlenmesi haram olduğu gibi, sahip olduğu Mecusî cariyesiyle ilişkiye girmesi de haramdır.²⁹⁴

"قَالَ عَلِيُّ: لَمْ يَخْتَلَفُ النَّاسُ فِي تَحْرِيمِ الْجَمْعِ بَيْنَ الْأَخْتَيْنِ بِالزَّوْاجِ، وَاخْتَلَفُوا فِي الْجَمْعِ بَيْنَهُمَا بِمَلَكَ الْيَمِينِ... وَطَائِفَةٌ قَالَتْ: يَطَأُ أَيْتُهُمَا شَاءَ، فَإِذَا وَطِنَهَا حَرُمَتْ عَلَيْهِ الْأُخْرَى... قَالَهُ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

4- "... İki kız kardeşin, tek nikâhta toplanması ittifakken haram olmakla birlikte kişinin, sahip olduğu iki cariye kız kardeş ile ilişkiye girmesi durumu ihtilaf konusu olmuştur. İmam Şâfiî’ye göre, hangisiyle önce zifafa girmişse diğeri kendisine haram olur.”²⁹⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bir kimsenin, ilişkiye girdiği cariyesini başkasıyla evlendirmeden veya satış gibi yollarla elinden çıkarmadan onun kız kardeşiyle ilişkiye girmesi caiz değildir.²⁹⁶

"...وَمِنْ طَرِيقِ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنِ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ... أَنَّ عِمْرَانَ بْنَ الْحُصَيْنِ سُئِلَ عَنِ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً فَطَلَّقَهَا قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا؟ فَقَالَ عِمْرَانُ: لَا تَحِلُّ لَهُ أُمُّهَا - دَخَلَ بِهَا أَوْ لَمْ يَدْخُلْ بِهَا - فَإِنْ طَلَّقَ الْأُمَّ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا تَزَوَّجَ ابْنَتَهَا - وَبِهِ يَقُولُ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

5- "... İmam Şâfiî’ye göre zifaf gerçekleşsin veya gerçekleşmesin eşini boşayan bir kimse, eşinin annesiyle evlenmesi câiz değildir. Ancak zifaftan önce

²⁹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/13.

²⁹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/17, 21; İmrânî, *el-Beyân*, 8/484; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 463; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 376.

²⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/132-133.

²⁹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/7; İmrânî, *el-Beyân*, 9/219; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 374; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/115; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/232.

eşini boşayan bir kimsenin rabîbesi (eşinin başka erkekten kızı) ile evlenmesi câizdir.”²⁹⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zifafın olup olmadığına bakılmaksızın evlendiği kadının annesi kendisine salt akit ile haram olurken, evlendiği kadının başka erkekten kızı ise, ancak annesiyle zifaf gerçekleştikten sonra haram olur.²⁹⁸

"...عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: كَانُوا يَرَوْنَ أَنَّ الْقُبْلَةَ وَاللَّمْسَ يُحْرَمُ: الْأُمُّ وَالْبِنْتُ - وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَصْحَابِهِ."

6- "... İmam Şâfiî'ye göre (cariyesini şehvetle) öpen veya bedenine dokunan bir kimsenin, o cariyesinin annesi ve kızı ile evlenmesi haramdır.”²⁹⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira şehvetle cariyesine yaklaşmak, öpmek veya bedenine dokunmakla hurmet-i musâherenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve bunun sonucunda rabîbe ile evlenip evlenemeyeceği hususunda Şâfiî mezhebinde ihtilaf vardır. Bir görüşe göre hurmet-i musâhere gerçekleşirken diğer görüşe göre gerçekleşmez.³⁰⁰ Baktığımız kaynaklarda İmam Şâfiî'nin bizzat görüşünü tespit edemedik.

"وَجَائِزٌ لِلرَّجُلِ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَ امْرَأَةٍ وَزَوْجَةِ أَبِيهَا، وَزَوْجَةِ ابْنِهَا وَابْنَةِ عَمِّهَا لَحًا. ... وَهَذَا قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

²⁹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/143.

²⁹⁸ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/200-201; İmrânî, *el-Beyân*, 9/213; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (Dimaşk: Daru'l-Feyhâ, 2012), 4/746-747; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 373.

²⁹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/138.

³⁰⁰ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/211-212; İmrânî, *el-Beyân*, 9/222; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/229; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 6/275.

7- "... İmam Şâfiî'ye göre kadın ile üvey annesini, gelinini veya amcasının kızını aynı nikâh altında bir araya getirmek caizdir."³⁰¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira evlenenlerden biri erkek diğeri kadın varsayıldığında, akrabalık bağı veya süt hısımlığından dolayı nikâhları caiz olmayacak olan iki kadının tek nikâhta toplanması caiz değildir. Dolayısıyla aralarında akrabalık bağı veya süt hısımlığı olmayan kadın ile üvey annesinin, gelininin veya amcasının kızının aynı nikâhta olmaları caizdir.³⁰²

"... وَمِنْ طَرِيقِ مُجَاهِدٍ، وَسَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَا جَمِيعًا: لَا يُحْرَمُ الْحَرَامُ الْحَلَالُ... وَهُوَ قَوْلُ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

8- "... İmam Şâfiî'ye göre haram ilişki, helal bir ilişkiyi haram kılmaz."³⁰³
(Bir kadınla zina eden bir adamın, zina ettiği kadının annesi ve başka erkekten olan kızı ile evlenmesi haram değildir.)

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira birbiriyle zina edenler arasında sıhriyyet oluşmaz. Zina eden erkeğin, zina ettiği kadının annesi ve başka erkekten olan kızı ile evlenmesi caizdir.³⁰⁴

"... فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ...: لِلْحَامِلِ مِنْ زَنَى أَنْ تَنْزَوَّجَ، وَلَا يَطُوهَا حَتَّى تَضَعَ حَمْلَهَا."

9- "... İmam Şâfiî'ye göre zinadan hamile kalan kadının evlenmesi câizdir. Ancak kocanın, hamilelik sürecinde cinsel ilişkiye girmesi caiz değildir."³⁰⁵

Şâfiî mezhebi:

³⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/146.

³⁰² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/205; İmrânî, *el-Beyân*, 9/216; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/753; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/231.

³⁰³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/147-149.

³⁰⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 9/225, 226; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/748.

³⁰⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/156.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zinadan hamile kalan kadının evlenmesi caizdir. Ancak kocanın doğumdan önce ilişkiye girmesi caiz değildir.³⁰⁶

"وَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ أَرْبَعُ زَوَاجَاتٍ فَطَلَّقَ إِحْدَاهُنَّ ثَلَاثًا - وَهِيَ حَامِلٌ مِنْهُ أَوْ غَيْرُ حَامِلٍ، وَقَدْ وَطَّئَهَا - إِذْ كَانَتْ فِي عِصْمَتِهِ - أَوْ انْفَسَخَ نِكَاحُهَا مِنْهُ - فَلَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَ إِثْرَ طَلَاقِهَا رَابِعَةً، أَوْ أُخْتَهَا، أَوْ عَمَّتَهَا، أَوْ خَالَتَهَا، أَوْ بِنْتَ أُخِيهَا، أَوْ بِنْتَ أُخْتِهَا، وَيَدْخُلُ بِهَا. فَأَمَّا فِي الطَّلَاقِ الرَّجْعِيِّ فَلَا يَجُزُّ لَهُ ذَلِكَ مَا دَامَتْ فِي عِدَّتِهَا. وَصَحَّ عَنِ الْحَسَنِ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَخَلَّاسِ بْنِ عَمْرٍو، وَعُرْوَةَ بْنِ الرَّبِيعِ، - وَالْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، وَعَطَاءِ، وَالزُّهْرِيِّ، وَيَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، وَرَبِيعَةَ، وَابْنَ أَبِي لَيْلَى، وَعُثْمَانَ النَّبِّيَّ وَاللَّيْثَ بْنَ سَعْدٍ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيَّ."

10- "... İmam Şâfî'ye göre hamile olsun veya olmasın cinsel ilişkiden sonra bir eşini bâin talakla boşayan ya da herhangi bir nedenden dolayı nikâhı feshedilen kişinin, boşanmadan veya fesihten hemen sonra başka bir kadınla evlenip eşlerini dörde tamamlaması caizdir. Ayrıca boşadığı eşinin kız kardeşi, halası, teyzesi ve yeğenleriyle evlenip zifafa girmesi de caizdir. Eşini ric'î talakla boşayan bir kimsenin ise, iddet bitmeden eşlerini dörde tamamlaması veya boşadığı eşinin kız kardeşi, halası, teyzesi ve yeğenleriyle evlenip zifafa girmesi helal değildir."³⁰⁷

Şâfî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira dördüncü eşini bâin talakla boşayan bir kişinin iddet esnasında başka kadınla evlenip eşlerini dörde tamamlamasında hiçbir sakınca olmadığı gibi, eşini bâin talakla boşayan bir kişinin iddet esnasında boşadığı eşinin kardeşi, halası ve teyzesiyle evlenmesinde de hiçbir sakınca yoktur. Ama söz konusu durumlar ric'î talakta olursa kocanın, iddetin bitmesini beklemesi gerekmektedir.³⁰⁸

"وَقَالَ مَرَّةً (أبي الشافعي) : إِنْ لَمْ يَجِدْ صَدَاقَ حُرَّةٍ مُسْلِمَةٍ وَوَجَدَ صَدَاقَ حُرَّةٍ كِتَابِيَّةٍ، فَلَهُ نِكَاحُ الْأُمَّةِ

الْمُسْلِمَةِ."

³⁰⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, 225-226; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 11/192; İmrânî, *el-Beyân*, 9/241; Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd el-Misrî, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanefiyye, 2018), 55.

³⁰⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/159.

³⁰⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 9/217; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/752.

11- “İmam Şâfiî’nin bir görüşüne göre, Müslüman hür kadının mehrini verecek kadar paraya sahip olmadığı halde Kitâbînin mehrini verecek kadar maddi imkânı olan birinin, Müslüman cariyeyle evlenmesi caizdir.”³⁰⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira kitâbî hür kadınla evlenecek kadar parası olan bir Müslüman erkeğin, Müslüman cariyeyle evlenip evlenemeyeceği hususunda Şâfiî mezhebinde iki görüş bulunmakla birlikte en sahih görüşe göre caiz değildir.³¹⁰ Bu sahih görüş, bizzat İmam Şâfiî’nin görüşüdür.³¹¹

2.1.2. Nikâhta Velâyet

Velâyet, izni olsun veya olmasın başkası yerine karar vermeyi ifade eden fıkıh terimidir.³¹²

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye altı görüş nispet edilmiştir. Bu görüşlerden beş tanesinin isabetli, bir tanesinin ise hatalı olduğunu tespit ettik.

2.1.2.1. İbn Hazm’ın İsbetli Naklettiği Görüşler

"... وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ شُبْرُمَةَ، وَابْنِ أَبِي لَيْلَى وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالْحَسَنِ بْنِ حَيٍّ، وَالشَّافِعِيِّ."

12- "... İmam Şâfiî’ye göre (velisi hazır bulunmayan bir kız, velisinin velisi evlendiremez.)³¹³

Şâfiî mezhebi:

³⁰⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/9.

³¹⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 9/237.

³¹¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/23.

³¹² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, thk. Muhammed Saîd el-Minşevî (Kahire: Daru'l-Fadile, ts.), 213; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, thk. 'Adil Ahmed AbdülMevcûd ('Alimi'l-Kütüb, 2003), 4/154.

³¹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/32.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira babası mefkûd (kayıp) ya da uzakta olan kızın velayet hakkı, dedesine geçmez, bu yetki hâkime geçer ve hâkim kızı evlendirebilir.³¹⁴

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يُزَوِّجُ الْأَبُ وَالْجَدُّ لِأَبٍ إِنْ كَانَ الْأَبُ قَدْ مَاتَ: الْبِكْرَ الصَّغِيرَةَ وَلَا إِذْنَ لَهَا إِذَا بَلَغَتْ، وَكَذَلِكَ الْبِكْرُ الْكَبِيرَةَ."

13- "İmam Şâfiî'ye göre baba ve baba tarafındaki dedenin, küçük olsun büyük olsun bakire kızından izin almadan onu evlendirmesi caizdir."³¹⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira veliyy-i mücbir denilen baba ve dede, ister küçük olsun ister büyük olsun bakire kızını izinsiz evlendirebilir.³¹⁶

"... وَلَا يُزَوِّجُ النَّيِّبَ الصَّغِيرَةَ أَحَدٌ حَتَّى تَبْلُغَ، سِوَاءَ بِإِكْرَاهٍ دَهَبَتْ عُذْرَتُهَا أَوْ بِرِضَا، بِحَرَامٍ أَوْ حَلَالٍ."

14- "İmam Şâfiî'ye göre bekâretinin nasıl bozulduğuna bakılmaksızın buluş çağına gelmeden, hiç kimse küçük dul kızı evlendiremez."³¹⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ergenlik çağına girmeden evvel küçük dul kızı, ne baba ve dedesi ne de başka bir velisi evlendirebilir.³¹⁸

"وَدَهَبَ الشَّافِعِيُّ ... إِلَى أَنْ لَا يُنْكَحَهَا هُوَ (أَيُّ الْوَالِي) مِنْ نَفْسِهِ."

15- "İmam Şâfiî'ye göre velinin, velayetindeki kızı kendisine nikâhlanması caiz değildir."³¹⁹

³¹⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 9/151-152; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 366.

³¹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/40.

³¹⁶ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/47; İmrânî, *el-Beyân*, 9/154-155; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/179; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/693; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 364-365.

³¹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/40.

³¹⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 9/157; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/180; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 365.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira velinin velayetindeki kızı kendisine nikâhlanması sahih değildir. Amcaoğlu, velayetindeki amcakızını kendisine nikâhlayamadığı gibi vekil de vekâlet konusu olan kızı kendisine nikâhlayamaz. Bu durumda varsa damat adayıyla aynı derecedeki başka bir velisi, yoksa hâkim evlendirebilir.³²⁰

"وَأَمَّا الثَّيْبُ الْكَبِيرَةُ فَلَا يُزَوِّجُهَا الْأَبُ وَلَا الْجَدُّ وَلَا غَيْرُهُمَا إِلَّا بِإِذْنِهَا..."

16- "İmam Şâfiî'ye göre kendisinden izin alınmadan baba ve dede dâhil olmak üzere hiç kimse büyük dul kadını evlendiremez."³²¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira büyük dul kadından izin alınmadan, baba dâhil hiçbir velisi onu evlendiremez.³²²

2.1.2.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş

"...وَلَهَا أَنْ تَنْكِحَ مَنْ شَاءَتْ إِذَا كَانَتْ بَالِغَةً."

17- "İmam Şâfiî'ye göre dul kadın bâliğ olduğunda, istediği kişiyle evlenebilir."³²³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira İster velisinin izni olsun ister olmasın kadın, ne kendisini ne de vekâlet yoluyla başkasını evlendirebilir.³²⁴

³¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/61.

³²⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 9/163; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/182; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/708-709; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 368; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/210.

³²¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/40.

³²² İmrânî, *el-Beyân*, 9/157; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/180; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 693; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 365.

³²³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/40.

³²⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 9/129; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 364; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/190.

Hata nedeni:

Çalışmamızda istifade ettiğimiz Şâfiî kaynaklarına göre, İbn Hazm'ın, İmam Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşünün hatalı olduğunu tespit ettik. Onun bu görüşü *el-Muhallâ*'ya alırken Şâfiî mezhebinin hangi kaynağından istifade ettiğini tespit edemedik. Bundan dolayı İbn Hazm'dan önce yazılan Şâfiî kaynaklarına başvurduk. İmam Şâfiî'nin *el-Ümm*'ü, Müzenî'nin *el-Muhtasar*'ı, Mervezî'nin *İhtilâfî'l-fukahâ'sı* ve İbnü'l-Mehâmilî'nin *el-Lübâb fi'l-fikh* adlı eserlerini inceledik. İncelememizde kadının, erkek velisi olmadan evlenemeyeceğini tespit ettik.³²⁵

2.1.3. Nikâhta Vasînin İzni

Vasî, bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere nasbedilen kimsedir. Kendisine “mûsâ ileyh”, haiz olduğu sığfata ise “vesâyet” denilir.³²⁶

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye iki isabetli görüş nispet edildiğini tespit ettik.

"وَمَنْ قَالَ: لَا مَدْخَلَ لِلْوَصِيِّ فِي الْإِنْكَاحِ أَبُو حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيُّ."

18- "... İmam Şâfiî'ye göre nikâhta vasînin hiçbir yetkisi yoktur."³²⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira vasî, nikâhta velayet hakkına sahip değildir.³²⁸

"وَمَنْ أَوْصَى إِذَا مَاتَ أَنْ تُزَوَّجَ ابْنَتُهُ الصَّغِيرَةَ أَوْ الْبَالِغَةَ فَهِيَ وَصِيَّةٌ فَاسِدَةٌ لَا يَجُوزُ إِنْفَادُهَا وَهَذَا

قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

³²⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/35; Müzenî, *el-Muhtasar*, 224; Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî, *İhtilâfî'l-fukahâ*, thk. Muhammed Tahir Hakim (Riyad: Edvâu's-Selef, 2000), 218; Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikh*, 300.

³²⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (İstanbul: Ensar, 2019), 598.

³²⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/46.

³²⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/52; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 11/56.

19- “İmam Şâfi’ye göre ister küçük olsun ister ergenlik çağında olsun, bir kızın evlendirilmesi hakkında yapılan vasiyet geçersizdir ve yerine getirilemez.”³²⁹

Şâfi’ mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira vasiyet konusu olan kız, ister küçük olsun, ister büyük olsun vasînin velayet hakkı olmadığından dolayı onu evlendiremez. Dolayısıyla bu tür vasiyet geçersizdir.³³⁰

2.1.4. Nikâhın İn’ikadı İçin Gerekli Olan Lafızlar

Bu başlık altında İmam Şâfi’ye iki görüş nispet edilmiştir. Bu görüşlerden bir tanesinin isabetli, bir tanesinin ise hatalı olduğunu tespit ettik.

2.1.4.1. İbn Hazm’ın Kısmen İsabetli Naklettiği Görüş

"وَلَا يَجُوزُ ... أَوْ بَلْفِظِ الْأَعْجَمِيَّةِ يُعْبَرُ بِهِ عَنِ الْأَلْفَاظِ الَّتِي ذَكَرْنَا لِمَنْ يَتَكَلَّمُ بِتِلْكَ اللُّغَةِ وَيُحْسِنُهَا... وَمِمَّنْ قَالَ بِهَذَا: الشَّافِعِيُّ "

20- “İmam Şâfi’ye göre, Arapça bilen kişinin başka bir dille nikâh kıyması geçersizdir.”³³¹

Şâfi’ mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira Şâfi’ mezhebinde Arapça bilen birinin başka dillerle nikâh kıyması hususunda iki görüş vardır. Bir görüşe göre nikâh geçerli iken diğer görüşe göre geçerli değildir.³³²

2.1.4.2. İbn Hazm’ın Hatalı Naklettiği Görüş

"وَلَا يَجُوزُ النِّكَاحُ إِلَّا بِاسْمِ الزَّوْجِ أَوْ النِّكَاحِ، أَوْ التَّمْلِيكِ أَوْ الْإِمْكَانِ... وَمِمَّنْ قَالَ بِهَذَا: الشَّافِعِيُّ "

³²⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/46.

³³⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/56.

³³¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/47-48.

³³² İmrânî, *el-Beyân*, 9/208; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 6/677; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/182.

21- “İmam Şâfiî’ye göre, nikâh akdi sadece zevâc, nikâh, temlik ve imkân sığılarıyla kıyılabilir.”³³³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira nikâh akdi sadece inkâh ve tezvîc lafızlarıyla gerçekleşmektedir. Temlik ve imkân sığılarıyla gerçekleşmez.³³⁴

Hata nedeni:

İbn Hazm’ın bu görüşü İmam Şâfiî’ye nispet ederken hangi eserden faydalandığını tespit edemediğimiz için, hata nedenini kesin bir şekilde belirleyemedik. İbn Hazm’dan önce yazılan *el-Ümm*, *el-Muhtasar* ve *el-Lübâb fi’l-fikh* gibi Şâfiî kaynaklarını incelediğimizde nikâh akdi sadece inkâh ve tezvîc sığılarıyla kıyılabilir olduğunu görmekteyiz.³³⁵ Bu görüş İmam Şâfiî’ye, ya sehven nispet edilmiş ya da İmam Şâfiî’nin görüşü başka âlimlerin görüşleri ile karıştırılmıştır.

2.1.5. Nikâhta Şahitlik

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye sadece bir isabetli görüş nispet edildiğini tespit ettik.

"وَمَنْ أَبَاحَ النُّكَاحَ الَّذِي يُسْتَكْتَمُ فِيهِ الشَّاهِدَانِ: أَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ."

22- “İmam Şâfiî’ye göre iki gizli şahit ile kıyılan nikâh caizdir.”³³⁶

Şâfiî mezhebi:

³³³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/47.

³³⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/103-104; Müzenî, *el-Muhtasar*, 224; Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi’l-fikh*, 303; İmrânî, *el-Beyân*, 9/205; Nevevî, *Minhâcü’-t-tâlibîn*, 363; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3/182.

³³⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/103; Müzenî, *el-Muhtasar*, 224; Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi’l-fikh*, 303.

³³⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/50.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira şahitlerin belli olmaları ve özel olarak akit ortamına getirilmeleri gerekmez. Akit ortamında bulunan ve icap ile kabulü işiten herhangi iki adil kişi de şahit olabilir.³³⁷

2.1.6. Kölenin Nikâhı

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye yedi görüş nispet edilmiştir. Bu görüşlerden altı tanesinin isabetli, bir tanesinin ise hatalı olduğunu tespit ettik.

2.1.6.1. İbn Hazm'ın İsbetli Naklettiği Görüşler

"إِنَّ الْعَبْدَ لَا يَجْمَعُ مِنَ النِّسَاءِ فَوْقَ اثْنَتَيْنِ - وَهُوَ قَوْلُ الْحَسَنِ، وَعَطَاءٍ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيَّ."

23- "... İmam Şâfiî'ye göre bir köle ikiden fazla kadınla evlenemez."³³⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira köle, ikiden fazla kadınla evlenip onları aynı anda nikâhında tutamaz.³³⁹

"وَلَا يَحِلُّ لِلْعَبْدِ وَلَا لِلْأَمَةِ أَنْ يَنْكِحَا إِلَّا بِإِذْنِ سَيِّدِهِمَا. وَمِمَّنْ قَالَ: لَا يَجُوزُ، وَلَا إِجَازَةٌ فِيهِ لِلْسَيِّدِ لَوْ أَجَازَهُ الْأَوْزَاعِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ."

24- "... İmam Şâfiî'ye göre sahibinin izni olmadan evlenen kölenin nikâhı geçersizdir. Nikâhtan sonra çıkan iznin hiçbir bağlayıcılığı yoktur."³⁴⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira efendisinden izinsiz evlenen kölenin nikâhı batıldır.³⁴¹

"وَأَمَّا تَسْرِي الْعَبْدِ -: فَإِنَّ النَّاسَ ائْتَلَفُوا، ... وَلَمْ يُجْزِ ذَلِكَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَلَا الشَّافِعِيُّ."

³³⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/58; İmrânî, *el-Beyân*, 9/197, 198; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/688.

³³⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/11.

³³⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 9/102; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/93.

³⁴⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/51-53.

³⁴¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/140; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 371; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/221.

25- "... İmam Şâfiî'ye göre kölenin teserrî yapması (cariye ile ilişkiye girmesi) caiz değildir."³⁴²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira efendisinin izni olsun veya olmasın, kölenin teserrî yapması caiz değildir.³⁴³

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: هُمْ أَحْرَارٌ وَعَلَى أَبِيهِمْ قِيمَتُهُمْ يَوْمَ وَلَدُوا، سَوَاءٌ مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ وَمَنْ عَاشَ."

26- "İmam Şâfiî'ye göre (kişinin evlendiği hür kadının, daha sonra cariye olduğu ortaya çıkarsa,) cariyeden doğan bütün çocukları hürdür. Bu çocuklar ister sağ olsun ister ölü, babalarının, doğdukları gün üzerinden kıymetlerini (cariyenin efendisine) vermesi gerekmektedir."³⁴⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hür sandığı bir kadınla evlenip daha sonra cariye olduğunu ve bu hususta kandırıldığını anlayan kişinin, bu durumu bilmeden evvel doğan bütün çocukları hürdür ve bu çocukların kıymetlerini cariyenin efendisine vermesi gerekmektedir. Cariye olduğunu bildikten sonra doğan çocukları ise cariyenin efendisine ait kölelerdir.³⁴⁵

"... وَصَحَّ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَنْ سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: اشْتَرَيْتَ جَارِيَةً لَهَا زَوْجٌ أَفَأَطُوهَا؟ فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ: أَتُرِيدُ أَنْ أُحِلَّ لَكَ الزَّانَا؟... وَصَحَّ هَذَا أَيْضًا عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَعَنْ عُثْمَانَ، وَعَلِيِّ، وَسَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ - وَبِهِ يَقُولُ أَبُو حَنِيفَةَ وَمَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ."

27- "... İmam Şâfiî'ye göre efendinin evli cariyesiyle ilişkiye girmesi caiz değildir."³⁴⁶

³⁴² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/12.

³⁴³ Şâfiî, *el-Üm*, 6/118; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/186/187; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/99.

³⁴⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/168.

³⁴⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/117, 118, 220, 221; İmrânî, *el-Beyân*, 9/282-285; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/268; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/48.

³⁴⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/312.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kişi, evli cariyesiyle ilişkiye giremez.³⁴⁷

"وَلَا يَحِلُّ لِلسَّيِّدِ إِجْبَارُ أَمْتِهِ أَوْ عَبْدِهِ عَلَى النِّكَاحِ، لَا مِنْ أَجْنَبِيٍّ وَلَا مِنْ أَجْنَبِيَّةٍ، وَلَا أَحَدِهِمَا مِنْ
الْآخَرِ..."

28- "İmam Şâfiî'ye göre efendi, köle ve cariyesini ne birbiriyle ne de üçüncü bir kişiyle zorla evlendirebilir."³⁴⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Şâfiî mezhebinde köle konusunda ihtilaf olmakla birlikte İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre köle evliliğe zorlanamaz. İbn Hazm burada İmam Şâfiî'nin cedîd görüşünü aktarmıştır.³⁴⁹

2.1.6.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş

"وَلَا يَحِلُّ لِلسَّيِّدِ إِجْبَارُ أَمْتِهِ أَوْ عَبْدِهِ عَلَى النِّكَاحِ، لَا مِنْ أَجْنَبِيٍّ وَلَا مِنْ أَجْنَبِيَّةٍ، وَلَا أَحَدِهِمَا مِنْ
الْآخَرِ..."

29- "İmam Şâfiî'ye göre efendi, köle ve cariyesini birbiriyle veya üçüncü bir kişiyle zorla evlendiremez."³⁵⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira kişi cariyesini evliliğe zorlayabilir.³⁵¹

Hata nedeni:

³⁴⁷ İmrânî, *el-Beyân*, 5/263.

³⁴⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/55.

³⁴⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/115; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/738; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 372; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/221-222.

³⁵⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/55.

³⁵¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/115; Mervezî, *İhtilâfü'l-fukahâ*, 281; Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikh*, 422; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/738; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 372.

İbn Hazm'dan önce yazılıp *el-Muhallâ*'ya kaynak olabilecek *el-Ümm*, *el-Muhtasar* ve *el-Lübâb fi'l-fikh* gibi bazı Şâfiî kaynaklarına baktığımızda, *el-Muhallâ*'da geçen görüşün tam tersinin, yani kişinin cariyesini evliliğe zorlayabileceğini bulduk.³⁵² İbn Hazm'ın İmam Şâfiî'ye nispet ettiği bu aykırı görüş, ya hata eseridir ya da bu görüşü günümüze ulaştırmayan bir eserden aktarmıştır.

2.1.7. Şigâr Nikâhı

Şigâr nikâhı, iki kadının mehirsiz olarak biri diğerine mukabil olmak üzere iki erkeğe nikâhlanmasıdır.³⁵³

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye iki görüş nispet edilmiştir. Bu görüşlerden birisinin isabetli, diğerinin ise hatalı olduğunu tespit ettik.

2.1.7.1 İbn Hazm'ın İsabetli Naklettiği Görüş

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يُفْسَخُ هَذَا النِّكَاحُ إِذَا لَمْ يُسَمَّ فِي ذَلِكَ مَهْرٌ، فَإِنْ سَمِيَ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مَهْرًا، أَوْ لِإِحْدَاهُمَا دُونَ الْأُخْرَى تَبَتَّ النِّكَاحَانِ مَعًا، وَبَطَلَ الْمَهْرُ الَّذِي سَمِيَ، وَكَانَ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مَهْرٌ مِثْلَهَا إِنْ مَاتَ، أَوْ وَطَنُهَا، أَوْ نِصْفُ مَهْرٍ مِثْلَهَا إِنْ طَلَّقَ قَبْلَ الدُّخُولِ."

30- "İmam Şâfiî'ye göre mehirsiz kıyılan bu tür nikâh feshedilir. Kadınlardan birisine ya da her ikisine mehir belirlenmişse nikâh geçerli olmakla birlikte zikredilen meblağ geçersiz olur. Adam ölmüş ya da zifafa girmişse kadın mehr-i mislin tamamını, eğer zifaktan önce boşamışsa kadın mehr-i mislin yarısını hak eder."³⁵⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira şigâr nikâhı batıldır. Onlardan birine ya da her ikisine mehri müsemma belirlenmişse bu şigâr nikâhı sayılmaz ve zikredilen meblağ geçersiz olup her ikisi de mehri misli hak eder. Zifaktan önce boşanma olursa

³⁵² Şâfiî, *el-Üm*, 6/115; Mervezî, *İhtilâfî'l-fukahâ*, 281; Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikh*, 422.

³⁵³ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 363; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 457.

³⁵⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/119.

kadın, mehri mislin yarısını, zifaftan sonra veya eşlerden birinin ölümüyle ise kadın mehri mislin tamamını hak eder.³⁵⁵

2.1.7.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş

"وَأَمَّا أَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَصْحَابُهُمَا، فَإِنَّهُمْ قَالُوا: إِنَّمَا فَسَدَ هَذَا النِّكَاحُ لِفَسَادِ صَدَاقِهِ فَقَطُّ... فَقَالَ الشَّافِعِيُّ: وَالصَّدَاقُ الْفَاسِدُ يَفْسُخُ، (النِّكَاحُ) فَكَانَ نِكَاحٌ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا صَدَاقًا لِلْأُخْرَى، فَهِيَ مَفْسُوخَانٌ."

31- "... İmam Şâfiî'ye göre şigâr nikâhının fâsid olmasının gerekçesi mehrin fâsid olmasıdır. Her birinin mehri diğerinin mehri olması, fâsid mehir olduğundan dolayı nikâh da fâsid olur."³⁵⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira şigâr nikâhının fâsid olmasının gerekçesi mehrin fâsid oluşu değil (şigâr nikâhına dâir hadis-i şerifte varit olan) nehyin direkt nikâha yönelik olmasıdır. Ayrıca mehrin fâsid oluşu nikâhın fâsid olmasını gerektirmez.³⁵⁷

Hata nedeni:

Günümüze ulaşmış Şâfiî mezhebi için kaynak kabul edilen el-Ümm, *el-Muhtasar* ve *el-Lübâb fi'l-fikh* gibi bazı eserlere baktığımızda, *el-Muhallâ*'da İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşün hatalı olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁵⁸ Bu da, İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'yı kaleme alırken en azından bu konuda söz konusu eserlerden istifade etmediğini göstermektedir. İbn Hazm'ın bu konuda hangi Şâfiî kaynaklarından faydalandığını tespit edemediğimiz için hata nedenini bulamadık.

³⁵⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/198; Müzenî, *el-Muhtasar*, 234; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/316-318; İmrânî, *el-Beyân*, 9/242-244; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/680-681.

³⁵⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/120.

³⁵⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/198-199; Müzenî, *el-Muhtasar*, 235; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/317.

³⁵⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/198-199; Müzenî, *el-Muhtasar*, 234; Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikh*, 303.

2.1.8. Müt‘a Nikâhı

Müt‘a, temettü‘ gibi sözcüklerle belli bir sürenin yanı sıra belli bir meblağ karşılığında yapılan bir nikâh çeşididir.³⁵⁹

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye sadece bir isabetli görüş nispet edildiğini tespit ettik.

"وَمِمَّنْ قَالَ بِنَحْرِيْمَهَا وَفَسَخَ عَقْدَهَا مِنْ الْمُتَأَخِّرِينَ: أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

32- "... İmam Şâfiî’ye göre müt‘a nikâhı haramdır."³⁶⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira müt‘a nikâhı yasak ve geçersizdir.³⁶¹

2.1.9. Üç Talâkla Boşananların Tekrar Evlenebilmeleri

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... وَاخْتَلَفُوا فِي الْمُسْلِمِ يُطَلَّقُ الْكِتَابِيَّةَ ثَلَاثًا فَتَنْزَوْجُ كِتَابِيًّا وَيَطُؤُهَا ثُمَّ يَمُوتُ؟ فَقَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ، وَالزُّهْرِيُّ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَأَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ أَنَّهَا قَدْ حَلَّتْ لِلأَوَّلِ."

33- "... İmam Şâfiî’ye göre Müslüman erkekten üç talakla boşandıktan sonra kitâbî bir erkekle evlenip zifaktan sonra eşi ölen kitâbiye kadının, Müslüman eşiyle yeniden evlenmesi caizdir."³⁶²

³⁵⁹ Vezaretü'l-evkâf ve's-Şüni'l-İslamiyye el-Kuveytiyye VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Vezaretü'l-Evkâf ve's-Şüni'l-İslamiyye el-Kuveytiyye, 1983), 36/93; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 456.

³⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/129.

³⁶¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/205; İmrânî, *el-Beyân*, 9/245; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/682; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 363; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/184.

³⁶² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/420.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Müslüman bir erkekten üç talakla boşandıktan sonra, zimmî bir erkekle evlenip ayrılan zimmî kadının, ilk eşiyle evlenmesi helaldir.³⁶³

2.1.10. Hulle/Muhallilin Nikâhı

Muhallil, üç talak ile boşanmış olan kadını sırf eski kocasına helâl kılmak için nikâhlayan kimsedir.³⁶⁴

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... قَالَ (الشَّافِعِيُّ، وَأَبُو ثَوْرٍ) جَمِيعًا: الْمُحَلَّلُ - الَّذِي يَفْسُدُ نِكَاحُهُ - هُوَ الَّذِي يَعْقِدُ عَلَيْهِ فِي نَفْسِ عَقْدِ النِّكَاحِ أَنَّهُ إِنَّمَا يَنْزَوِجُهَا لِإِحْلَائِهَا ثُمَّ يُطَلِّقُهَا فَأَمَّا مَنْ لَمْ يَشْتَرِطْ ذَلِكَ عَلَيْهِ فِي عَقْدِ النِّكَاحِ فَهُوَ عَقْدٌ صَحِيحٌ لَا دَاخِلَةَ فِيهِ، سِوَاءَ شَرَطَ ذَلِكَ عَلَيْهِ قَبْلَ الْعَقْدِ أَوْ لَمْ يَشْتَرِطْ - نَوَى ذَلِكَ فِي نَفْسِهِ أَوْ لَمْ يَنْوِهِ."

34- "... İmam Şâfiî'ye göre akit esnasında "Bu kadını önceki eşine helal kılmak için evlenip daha sonra boşayacaksın" diye bir şart koşulursa" bu nikâh fasit olur. Ama muhallilin niyeti ne olursa olsun veya akitten önce ne şart koşulmuşsa koşulsun, eğer akit esnasında evlendikten sonra "Bu kadını boşayacaksın" diye bir şart yoksa nikâh sahih olur."³⁶⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eğer akit esnasında "zifaktan sonra boşayacaksın" ya da "eşine helal olsun diye seninle evlendiriyorum" gibi şartlar öne sürülse nikâh batıl olur. Ama akit esnasında bu tür şartlar öne sürülmezse akitten önce koşulan şartların hiçbir bağlayıcılığı yoktur ve nikâh sahih olur.³⁶⁶

³⁶³ İmrânî, *el-Beyân*, 10/242.

³⁶⁴ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fıkhî'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Muhammed Zühaylî (Dimaşk: Daru'l-Kalem, 1996), 4/160; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 390.

³⁶⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/430-431.

³⁶⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/205, 206; İmrânî, *el-Beyân*, 9/247, 249; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 4/760.

2.1.11. Nikâhta Kefâet

Kefâet, evlenecek çiftin dinî, ekonomik, meslek ve sosyal seviye gibi bazı hususlarda birbirlerine denk olmalarını anlatan fıkıh terimidir³⁶⁷

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye iki görüş nispet edilmiştir. Bu görüşlerden bir tanesinin isabetli, bir tanesinin ise hatalı olduğunu tespit ettik.

2.1.11.1. İbn Hazm'ın İsabetli Naklettiği Görüş

"وَأَهْلُ الْإِسْلَامِ كُلُّهُمْ إِخْوَةٌ لَا يُحْرَمُ عَلَى ابْنٍ مِنْ زَنْجِيَّةٍ لِغَيْبَةِ نِكَاحِ ابْنَةِ الْخَلِيفَةِ الْهَاشِمِيِّ... وَقَالَ مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ."

35- "... İmam Şâfiî'ye göre nikâh konusunda bütün Müslümanlar eşit ve kardeşirler. Hâşimî halifenin kızı, değersiz bir zencinin oğluna haram değildir."³⁶⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira nikâhta kefâeti talep etmek kadın ve ailesinin bir hakkı olup nikâhın şartlarından değildir. Dolayısıyla kefâete riayet edilmeyen nikâh haram veya geçersiz değildir.³⁶⁹

2.1.11.2. İbn Hazm'ın Hatalı Naklettiği Görüş

"...وَالْفَاسِقُ - الَّذِي بَلَغَ الْعَايَةَ مِنَ الْفُسْقِ - الْمُسْلِمُ - مَا لَمْ يَكُنْ زَانِيًا - كُفُوًا لِلْمُسْلِمَةِ الْفَاضِلَةِ... وَكَذَلِكَ الْفَاضِلُ الْمُسْلِمُ كُفُوًا لِلْمُسْلِمَةِ الْفَاسِقَةِ مَا لَمْ تَكُنْ زَانِيَةً. وَقَالَ مَالِكٌ: وَالشَّافِعِيُّ وَأَبُو سُلَيْمَانَ كَفَرْنَا."

36- "İmam Şâfiî'ye göre zinakâr olmamak kaydıyla evlilik konusunda fâsık ile erdemli arasında fark olmayıp birbirine denktirler."³⁷⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira iffetli kişi fâsık kişiye denk değildir.³⁷¹

³⁶⁷ Hamza Aktan, "Kefâet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/166-168.

³⁶⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/151.

³⁶⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/40; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 369; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/211.

³⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/151.

Hata nedeni:

İbn Hazm'ın İmam Şâfiî'ye nispet ettiği zinakâr olmamak kaydıyla nikâh konusunda fâsık ile erdemli birbirine denktir görüşü, Şâfiî kaynaklarında bulunmamıştır. Aksine fasık ile erdemlinin birbirine denk olamayacağına dair görüş bulunmaktadır.³⁷² İbn Hazm'ın bu konuda hangi Şâfiî kaynaklarından faydalandığını tespit edemediğimiz için hata nedenini bulamadık.

2.1.12. Ölüm Döşeginde (Marazu'l- mevt'te) Olan Kişinin Nikâhı

Marazu'l-mevt: Tıbben ve hayat tecrübelerine göre ölümcül olan ve araya sıhhat hali girmeden ölümlle sonuçlanan hastalığın adıdır.³⁷³

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَمِنْ طَرِيقِ عَبْدِ الرَّزَاقِ عَنِ سَفْيَانَ التُّورِيِّ قَالَ: نِكَاحُ الْمَرِيضِ جَائِزٌ عَلَى مَهْرٍ مِثْلِهَا – وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيِّ، وَأَصْحَابِهِمَا وَكُلُّهُمْ يَرَى الصَّدَاقَ مِنْ رَأْسِ مَالِهِ."

37- "... İmam Şâfiî'ye göre ölüm döşeginde olan birinin nikâhı geçerli olmakla birlikte kadına re'sü'l-maldan karşılanmak üzere mehr-i misil verilir."³⁷⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ölüm döşeginde olan birinin nikâhı geçerli olmanın yanı sıra eşler birbirine varis de olurlar. Bu nikâhta kadının hak ettiği mehr-i misil re'sü'l-maldan karşılanır.³⁷⁵

³⁷¹ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 370; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/215.

³⁷² Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 370; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/215.

³⁷³ Ali Bakkal, "Maraz-ı mevt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/39-41.

³⁷⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/155.

³⁷⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 5/224; İmrânî, *el-Beyân*, 8/192.

2.2. MEHİR

Mehir; nikâh ücreti, karının nikâh akdi ya da dühûl ile elde ettiği maldır. Mehir, aynı zamanda ecr, ukr, nihle, alâik, farîza, sadaka, hıbâ gibi isimlerle de anılmaktadır.³⁷⁶

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen dokuz isabetli görüş tespit ettik.

"وَلَا يَجُوزُ لِلْأَبِ أَنْ يُزَوِّجَ ابْنَتَهُ الصَّغِيرَةَ بِأَقْلٍ مِنْ مَهْرٍ مِثْلِهَا، وَلَا يُلْزِمُهَا حُكْمَ أَبِيهَا فِي ذَلِكَ وَتَبْلُغَ إِلَى مَهْرٍ مِثْلِهَا وَلَا بَدًّا. وَقَوْلُنَا فِي ذَلِكَ هُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

38- "İmam Şâfiî'ye göre bir babanın küçük kızını mehir-i misilden daha az bir meblağla evlendirmesi caiz değildir. Babasının bu husustaki sözüne bakılmaksızın mehir-i misil verilir."³⁷⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira babası tarafından mehir-i misilden az bir meblağla evlendirilen kız, mehir-i müsemâyı değil, mehir-i misli hak eder.³⁷⁸

"وَالصَّدَاقُ - بِنَصِّ الْقُرْآنِ - عَلَى الزَّوْجِ لَا عَلَى الْأَبِ... وَقَوْلُنَا فِي ذَلِكَ هُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

39- "İmam Şâfiî'ye göre mehri verecek kişi baba değil, kocadır."³⁷⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira "kadınlara mehirlerini bir hak olarak (gönül hoşluğuyla) verin"³⁸⁰ ayetinin muhatabı eşlerdir. Dolayısıyla mehri verecek kişi kadının velisi değil kendisiyle evlendiği kişidir.³⁸¹

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: الصَّدَاقُ فِي ذِمَّةِ الْعَبْدِ وَالنَّفَقَةُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مَأْذُونًا لَهُ فِي التَّجَارَةِ."

³⁷⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/281; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 356.

³⁷⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/51.

³⁷⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 9/339; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 390.

³⁷⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/51.

³⁸⁰ *Kur'an Yolu*, Nisâ 4/4. وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ بِنُحْلَةٍ فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيًّا

³⁸¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/149; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/3; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/109, 110; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/281.

40- “İmam Şafî’ye göre efendisi tarafından kendisine ticaret izni verilen köle, eşinin hem nafakasından hem de mehrinden sorumludur.”³⁸²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ticaret izni olan köle evlendiğinde, eşinin mehir ve nafakasından kendisi sorumludur. Kimisine göre elindeki maldan, kimisine göre de elindeki malın kârından karşılanır.³⁸³

“... وَقَالَ مَالِكُ الشَّافِعِيُّ وَأَبُو سَلِيمَانَ وَأَصْحَابُهُمْ : لَهَا النِّصْفُ فِي كُلِّ ذَلِكَ.”

41- “... İmam Şafî’ye göre (mehir ister akid esnasında belirlenmiş olsun ister akidden sonra uzlaşma yoluyla belirlenmiş olsun ya da anlaşma olmadan mehr-i misle karar kılınmış olsun) zifaktan önce boşanan kadın, belirlenmiş mehrin ya da mehr-i mislin yarısını hak eder.”³⁸⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zifaktan önce boşanan kadın mehrin yarısını hak eder.³⁸⁵

“... وَمِنْ طَرِيقِ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مَكْحُولٍ قَالَ: لَا يَجِبُ الصَّدَاقُ وَالْعِدَّةُ إِلَّا بِالْمَلَامَسَةِ الْبَيِّنَةِ ... وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ.”

42- “... İmam Şafî’ye göre kadın mehrin tamamını zifaktan sonra hak ettiği gibi iddet beklemesi de ancak zifaktan sonra vacip olur.”³⁸⁶

Şâfiî mezhebi:

³⁸² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/60.

³⁸³ Şafîî, *el-Üm*, 6/115-116; İmrânî, *el-Beyân*, 9/415-417; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/85-86.

³⁸⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/73, 74.

³⁸⁵ Şafîî, *el-Üm*, 6/158, 159; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/126; İmrânî, *el-Beyân*, 9/367; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/149.

³⁸⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/77, 78.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadının iddet beklemesi zifaktan sonra vacip olurken mehrin tamamını ya eşlerden birinin ölümüyle ya da zifaktan sonra hak eder.³⁸⁷

"وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيُّ، فِي كُلِّ مَا هَلَكَ بِيَدِهَا مِنَ الصَّدَاقِ بِفِعْلِهَا أَوْ بَعِيرِ فِعْلِهَا فَهِيَ ضَامِنَةٌ لَهُ قِيمَةً نَصْفِهِ إِنْ طَلَّقَهَا قَبْلَ الْوَطْءِ."

43- "... İmam Şâfiî'ye göre zifaktan önce boşanan kadının almış olduğu mehir, her hangi bir sebepten dolayı helak olmuşsa kadının mehrin yarısını kocaya iade etmesi gerekmektedir."³⁸⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zifaktan önce boşanan kadın, aldığı mehir duruyorsa yarısını, helak olmuşsa mislini ya da kıymetini tazmin etmelidir.³⁸⁹

"... عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبَّيْعِيِّ أَنَّ كُرَيْبَ بْنَ أَبِي مُسْلِمٍ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ ابْنِ مَسْعُودٍ - تَزَوَّجَ امْرَأَةً عَلَى أَرْبَعَةِ آلَافٍ دِرْهَمٍ وَدَخَلَ بِهَا قَبْلَ أَنْ يُعْطِيَهَا مِنْ صَدَاقِهَا شَيْئًا - "وَبِهَذَا يَقُولُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ وَالشَّافِعِيُّ."

44- "... İmam Şâfiî'ye göre (kişinin, mehri belirlemek kaydıyla eşine mehrini teslim etmeden önce onunla cinsel münasebette bulunmasında) herhangi bir sakınca yoktur."³⁹⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira mehr-i mü'eccele razı olan bir kadının, henüz mehrini almadığını ileri sürerek kocasının kendisiyle cinsel münasebette bulunmasına engel olamaz. Çünkü mehr-i mü'eccele razı olduğu andan itibaren eşi kendisine borçlanmış ve kadın mehrini almış sayılır.³⁹¹

³⁸⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/157-545; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 477; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 389-448.

³⁸⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/81.

³⁸⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/158; İmrânî, *el-Beyân*, 9/370-371; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 393.

³⁹⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/84.

³⁹¹ İmrânî, *el-Beyân*, 9/358; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/18, 19; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/284.

"قَالَ ابْنُ وَهْبٍ: وَأَخْبَرَنِي رَجَالٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرِ الصَّدِّيقِ، وَابْنِ فُسَيْطٍ، وَرَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَنَّهُ يَجُوزُ مِنَ الصَّدَاقِ دِرْهَمٌ... وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالْأَوْزَاعِيِّ، وَالْحَسَنِ بْنِ حَيٍّ وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَابْنِ أَبِي نَيْلَى، وَابْنِ وَهْبٍ صَاحِبِ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

45- "... İmam Şâfiî'ye göre mehrin bir dirhem kadar az olması caizdir."³⁹²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira mehrin alt ve üst sınırı olmamakla birlikte mal sayılan her şey mehir olabilir.³⁹³

وَلَا يَجُوزُ أَنْ تُجْبَرَ الْمَرْأَةُ عَلَى أَنْ تَتَجَهَّرَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ أَصْلًا، لَا مِنْ صَدَاقِهَا الَّذِي أَصَدَقَهَا، وَلَا مِنْ غَيْرِهِ مِنْ سَائِرِ مَالِهَا، وَالصَّدَاقُ كُلُّهُ لَهَا تَفَعَّلَ فِيهِ كُلُّهُ مَا شَاءَتْ، لَا إِذْنَ لِلزَّوْجِ فِي ذَلِكَ، وَلَا اعْتِرَاضَ. "وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيِّ."

46- "... İmam Şâfiî'ye göre kadın, ister kocasının mehir olarak verdiği paradan, ister başka mallarından çeyiz yapmaya zorlanmaz, mehrin tümü kadının olup istediği şekilde harcayabilir. Bu konuda kocasından izin alması gerekmediği gibi kocasının da itiraz etme hakkı yoktur."³⁹⁴

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadın hiçbir şekilde çeyiz yapmaya zorlanamaz. Mehir kadının hakkı ve malı olduğu için, eşinden izin almadan dilediği gibi tasarrufta bulunabilir.³⁹⁵

2.3. İLÂ

İlâ, talak yetkisini kullanabilen kocanın, dört aydan fazla bir süreyi kapsayacak şekilde eşiyle cinsel ilişkiye girmemeye dair yaptığı yemindir.³⁹⁶ Yemin eden kocaya "mûlî", ilâ olunan karıya "mûlâ minhâ" denir.³⁹⁷

³⁹² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/100.

³⁹³ Şâfiî, *el-Üm*, 6/154; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/9; İmrânî, *el-Beyân*, 9/332; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/7; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/122; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/282.

³⁹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/108.

³⁹⁵ İmrânî, *el-Beyân*, 9/330; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/6; Ebû Dâvûd Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî el-Ezherî el-Cemel, *Fütûhâtü'l-vehhâb bi't-tavzihi şerhi Menheci't-tullâb* (Daru'l-Fikr, ts.), 4/264.

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen yedi isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَبُو ثَوْرٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَأَصْحَابُهُمْ: لَا يَكُونُ مُؤَلِّيًا حَلْفَ أَنْ لَا يَفْرَبَهَا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَقَالَ، إِنَّمَا الْمُؤَلِّي مَنْ حَلَفَ عَلَى أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ."

47- "... İmam Şâfiî'ye göre dört ay ve daha az bir süreyle sınırlı kalan yemin, îlâ sayılmaz. Îlâ, dört aydan daha fazla bir süreyle yapılır."³⁹⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira îlâ dört aydan daha fazla süreyle yapılır. Dört ay ve daha az bir süreyi kapsayan îlâ geçersizdir.³⁹⁹

" رويانا من طريق سعيد بن منصور نا القَعْقَاعُ بْنُ يَزِيدَ الضَّبِّيُّ أَنَّهُ قَالَ لِمُحَمَّدِ بْنِ سَبْرِينَ فِي قَوْلِ مَنْ يَقُولُ: إِنَّمَا الْإِبْلَاءُ فِي الْعَضْبِ؟ فَقَالَ: لَا أَدْرِي مَا يَقُولُونَ، قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: {لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 226] وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

48- "... İmam Şâfiî'ye göre (îlânın gerçekleşebilmesi için) öfke şart değildir."⁴⁰⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira öfke halinde olup olmadığına bakılmaksızın, dört aydan fazla bir süreyi kapsayan bütün îlalar geçerlidir.⁴⁰¹

"... عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: أَدْرَكْتَ النَّاسَ يَقْفُونَ صَاحِبَ الْإِبْلَاءِ إِذَا مَضَتْ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ: فَإِنَّمَا أَنْ يَفِيءَ وَإِنَّمَا أَنْ يُطَلَّقَ – وَهُوَ قَوْلُ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

³⁹⁶ Nevevî, *Minhâcü 't-tâlibîn*, 432; Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/436-437.

³⁹⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 244.

³⁹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/182.

³⁹⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/674-680; Mâverdi, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 13/170; Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazâlî, *el-Vecîz fî fîkhi mezhebi'l-İmâmi 'ş-Şâfiî* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 338; İmrânî, *el-Beyân*, 10/258; Kazvînî, *el-Hâvi 's-sagîr*, 517; Nevevî, *el-Mecmû '*, 19/13-16; Nevevî, *Minhâcü 't-tâlibîn*, 432; Gazzî, *Fethu 'l-Karîb*, 2/155; Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/437.

⁴⁰⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/182.

⁴⁰¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/677; İmrânî, *el-Beyân*, 10/254.

49- "... İmam Şâfiî'ye göre koca, yaptığı îlâdan dört ay sonra, eşini ya boşar ya da kendisiyle ilişkiye girip normal hayat yaşamaya başlar."⁴⁰²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kişi yaptığı îlâdan dört ay sonra ya eşiyile cinsel ilişkiye girer ya da eşini boşar.⁴⁰³

"... إِنْ مَالِكًا، وَالشَّافِعِيُّ - فِي أَحَدِ قَوْلَيْهِ - يَقُولَانِ: يُطَلَّقُ الْحَاكِمُ عَلَيْهِ إِنْ أَبِي."

50- "... İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre (îlâ yapan kişi, dört ay geçtikten sonra eşini boşamaya ya da evliliğini devam ettirmeye yanaşmıyorsa) eşini hâkim boşar."⁴⁰⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira îlâ yapan kişi, eşiyile ilişkiye girmez ve boşanmaya da yanaşmazsa İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre hâkim eşini bir talakla boşar.⁴⁰⁵

"ثُمَّ اخْتَلَفَا - فَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَهُ أَنْ يُرَاجِعَهَا مَا دَامَتْ فِي عِدَّتِهَا، فَإِنْ وَطِنَهَا فَذَلِكَ سُقُوطُ الْإِبْلَاءِ، وَإِنْ لَمْ يَطَّأَهَا عَادَ عَلَيْهِ التَّوْقِيفُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ مِنْ ذِي قَبْلِ، فَإِنْ فَاءَ وَإِلَّا طَلَّقَ عَلَيْهِ الْحَاكِمُ، ثُمَّ لَهُ أَنْ يُرَاجِعَهَا فَإِنْ وَطِنَهَا سَقَطَ الْإِبْلَاءُ، وَإِلَّا عَادَ عَلَيْهِ التَّوْقِيفُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ، ثُمَّ يُطَلَّقُ عَلَيْهِ الْحَاكِمُ، وَتَحْرُمُ عَلَيْهِ إِلَّا بَعْدَ زَوْجٍ."

51- "... İmam Şâfiî'ye göre kişi, îlâdan dolayı hâkimin bir talakla boşadığı eşine iddet zarfında ric'at yapıp eşiyile cinsel ilişkiye girerse îlâ bitmiş olur. Eğer ilişkiye girmezse dört ay mühlet verilir. Dört aydan sonra eşiyile ilişkiye girerse îlâ biter. İlişkiye girmemeye direktirse hâkim eşini ikinci talakla boşar. Bu durumdan sonra ric'at yapar ve kendisiyle ilişkiye girerse îlâ biter. İlişkiye girmezse dört ay beklenir. Dört aydan sonra eşiyile ilişkiye girmemeye direktirse hâkim eşini üçüncü

⁴⁰² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/185.

⁴⁰³ Şâfiî, *el-Üm*, 6/669-680; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 435; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/445.

⁴⁰⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/185.

⁴⁰⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/684; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/185; İmrânî, *el-Beyân*, 10/289; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/36; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 435; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/446.

talakla boşar ve böylece kadın, başka bir erkekle evlenmedikçe bu kocasıyla evlenemez.”⁴⁰⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hâkimin boşamasından sonra kişi eşine ric‘at edip ilişkiye girmeye yanaşmamaya devam ederse hâkim ikinci talakla boşar. Bu durum üçüncü defa tekrarlandığında hâkim üçüncü talakla boşar ve böylece kadın başka bir adamla evlenmedikçe bu eşine dönemez.⁴⁰⁷

"وَقَالَتْ طَائِفَةٌ: إِيْلَاءُ الْحُرِّ وَالْعَبْدِ مِنَ الزَّوْجَةِ الْحُرَّةِ وَالْأَمَةِ سَوَاءٌ، وَهُوَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ. وَهُوَ قَوْلُ

الشَّافِعِيِّ."

52- “İmam Şâfiî’ye göre kadının hür veya cariye olduğuna bakılmaksızın îla yapan köle ve hür erkeğe tanınacak süre dört aydır.”⁴⁰⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira îla yapan kocanın köle ile hürlüğüne bakılmadığı gibi, îla konusu olan kadının da cariye ve hürlüğüne bakılmaz ve eşlerine dönmeleri için îla yapan köle ve hür erkeğe dörder ay mühlet verilir.⁴⁰⁹

"... وَعَلَى مَا جَعَلَ الشَّافِعِيُّ أَجَلَهُ فِي الْإِيْلَاءِ كَأَجَلِ الْحُرِّ..."

53- “İmam Şâfiî’ye göre îlada beklenmesi gereken süre bakımından hür ile köle eşittir.”⁴¹⁰

Şâfiî mezhebi:

⁴⁰⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/185.

⁴⁰⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/687, 688; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/186, 187.

⁴⁰⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/187-188.

⁴⁰⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/689; İmrânî, *el-Beyân*, 10/249; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/13; İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî* (İstanbul, ts.), 2/155.

⁴¹⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/509.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hür olsun köle olsun eşlerine dönmeleri için îlâda bulunan kocaya dört ay süre tanınır.⁴¹¹

2.4. ZİHÂR

Zihâr, kocanın karısını ya da bir organını, nikâhı kendisine helal olmayan bir kadına ya da bir parçasına benzetmesidir.⁴¹²

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye on isabetli görüş nispet edildiğini tespit ettik.

"فَإِنْ طَلَّقَهَا إِثْرَ ظَهَارِهِ مِنْهَا فَلَا كَفَّارَةَ ظَهَارٍ عَلَيْهِ - وَهَذَا قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

54- "İmam Şâfiî'ye göre kişi yaptığı zihârdan hemen sonra eşini boşarsa kendisine zihâr kefareti gerekmez."⁴¹³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zihâr yaptıktan hemen sonra eşini boşayan kocanın, zihâr kefareti vermesi gerekmez.⁴¹⁴

"وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ: فِي الرَّقَبَةِ الْمَعْيِبَةِ أَقْوَالًا فِي غَايَةِ الْفَسَادِ. فَلَمْ يُجِزُوا عِنْقَهُ فِي

وَاجِبٍ."

55- "... İmam Şâfiî'ye göre zihâr kefaretinde kusurlu kölenin âzat edilmesi caiz değildir."⁴¹⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kefarete olarak âzat edilecek kölenin, Müslüman ve işine engel olacak kusurlardan münezzehe olması gerekmektedir.⁴¹⁶

⁴¹¹ İmrânî, *el-Beyân*, 10/275; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/26; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/443; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/156.

⁴¹² Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/448; VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 29/189.

⁴¹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/192.

⁴¹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/704; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 437; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/159; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/453.

⁴¹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/194.

"... وَمِنْ طَرِيقِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ: مَنْ ظَاهَرَ بِذَاتِ مَحْرَمٍ أَوْ بِأَخْتٍ مِنَ الرِّضَاعَةِ، فَكُلُّ ذَلِكَ كَأَمِّهِ لَا تَحِلُّ لَهُ حَتَّى يُكْفَرَ، فَإِنَّ ظَاهَرَ بَيْنَتٍ خَالِهِ فَلَيْسَ ظَهَارًا. ... وَرُوَيْنَاهُ عَنِ الشَّعْبِيِّ - وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ - وَأَحَدُ قَوْلِي الشَّافِعِيِّ."

56- "... İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre eşini mahremine ya da sütkardeşine benzetererek zihâr yapan kişi, annesine benzetererek zihâr yapmış gibi sayılır ve kefaret vermeden eşine yaklaşmaması gerekmektedir. Dayısının kızına benzetilerek yapılan zihâr geçerli değildir."⁴¹⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre kişinin, eşini kendi annesi ile ninesi dışındaki mahremlerine benzetmesi, zihâr sayılırken, mahremi olmayan kadınlara benzetmesi zihâr sayılmaz. Kişi eşini süt emdikten sonra doğan sütkardeşine benzetmesi zihâr olurken kendisinden daha önce doğan sütkardeşine benzetmesi zihâr sayılmaz. Kadîm görüşüne göre ise zihâr sadece anne ve nineye benzetmekle olmaktadır.⁴¹⁸

"... وَلِلشَّافِعِيِّ قَوْلُ آخَرَ - هُوَ أَشْهَرُ أَقْوَالِهِ - وَهُوَ أَنَّ كُلَّ مَنْ ظَاهَرَ بِامْرَأَةٍ حَلَّ لَهُ نِكَاحُهَا يَوْمًا وَمِنْ الدَّهْرِ فَلَيْسَ ظَهَارًا، وَمَنْ ظَاهَرَ بِامْرَأَةٍ لَمْ يَجَلَّ لَهُ نِكَاحُهَا قَطُّ فَهُوَ ظَهَارٌ."

57- "İmam Şâfiî'nin en meşhur görüşüne göre kocanın, eşini kendisine nikâhı bir gün dahi caiz olan bir kadına benzetererek yaptığı zihâr geçersizken, nikâhı hiç caiz olmayan bir kadına benzetererek yaptığı zihâr geçerlidir."⁴¹⁹

⁴¹⁶ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/711; İmrânî, *el-Beyân*, 10/331; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/62-63; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 439; Gazzî, *Fethu'l-Karib*, 2/160; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/458; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/160.

⁴¹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/194-195.

⁴¹⁸ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/697-698; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/248; İmrânî, *el-Beyân*, 10/305; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/45; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/450.

⁴¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/195.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kişinin, eşini evlenmesi ebediyen haram olan bir mahremine benzetmesi zihâr sayılırken, evlenmesi bir an dahi helal olan birine benzetmesi zihâr sayılmaz.⁴²⁰

" وَرَوَيْنَا عَنْ الشَّافِعِيِّ: لَا ظَهَرَ إِلَّا بِأُمَّ أَوْ جَدَّةٍ - وَهُوَ قَوْلٌ ... رَوَاهُ أَبِيصًا - أَبُو ثَوْرٍ عَنِ الشَّافِعِيِّ."

58- "İmam Şâfiî'den rivayet edilen bir görüşe göre zihâr, sadece anne ve nineye benzetilerek yapılır."⁴²¹ (Anne ile nine dışındaki mahremlere benzetilerek yapılan zihâr geçersizdir.)

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin kadîm görüşüne göre anne ve mecazen anne sayılan nine dışındaki mahremlerine benzetilerek yapılan zihâr, geçerli değildir.⁴²²

" وَقَالَتْ طَائِفَةٌ، مِنْهُمْ ... الشَّافِعِيُّ: إِنْ ظَاهَرَ بِرَأْسِ أُمِّهِ أَوْ يَدَيْهَا؟ فَهُوَ ظَهَارٌ."

59- "... İmam Şâfiî'nin de aralarında bulunduğu bir grup âlim; annesinin başı ya da eline benzetilerek yapılan zihârın geçerli olduğunu söylemişlerdir."⁴²³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kocanın; eşini, annesinin eline ve başına benzetmesi zihâr sayılır.⁴²⁴

" ... وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ؛ وَالشَّافِعِيُّ: يُتِمُّهُمَا بَابِنَا عَلَى مَا صَامَ مِنْهُمَا."

⁴²⁰ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/698; Nevevî, *Minhâcû 't-tâlibîn*, 436; Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/450.

⁴²¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/195.

⁴²² İmrânî, *el-Beyân*, 10/304-305; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/45; Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/450.

⁴²³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/196.

⁴²⁴ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/697; Mâverîdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, 13/248; İmrânî, *el-Beyân*, 10/305; Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/449-450; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/159.

60- "... İmam Şâfiî'ye göre (zihâr orucu tutan kocanın, henüz iki ayını doldurmadan zihâr yaptığı eşiyle geceleyin cinsel ilişkiye girmesi), daha önce tuttuğu oruca hiçbir zarar vermeyip onunla birlikte altmış güne tamamlaması gerekmektedir."⁴²⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zihâr kefareti için oruç tutan kişinin, iki ay dolmadan geceleyin zihâr konusu olan eşiyle ilişkiye girmesi, art arda tutmayı (mütetâbiâtı) bozmaz.⁴²⁶

"... وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ: بِصَوْمِ شَهْرَيْنِ وَلَا يَجْزِيهِ الْعِنُقُ."

61- "... İmam Şâfiî'ye göre (zihâr yapan köle), iki ay oruç tutar, köle azat etmesi geçerli değildir."⁴²⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira köle mal sahibi olamadığından, zihâr kefareti olarak köle azat etmesi ve yemek yedirmesi düşünülemez. Dolayısıyla iki ay oruç tutması gerekmektedir.⁴²⁸

"... وَمِنْ طَرِيقِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنِ مَعْمَرٍ عَنِ الْحَسَنِ، وَقَتَادَةَ، قَالَ جَمِيعًا: إِنْ ظَاهَرَ قَبْلَ أَنْ يَنْكَحَ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ - وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

62- "İmam Şâfiî'ye göre nikâhtan önce yapılan zihâr geçersizdir."⁴²⁹

Şâfiî mezhebi:

⁴²⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/198.

⁴²⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/270; İmrânî, *el-Beyân*, 10/350; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/66.

⁴²⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/199.

⁴²⁸ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/622; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/449.

⁴²⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/199.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira evlenmeden önce yapılan zihâr geçersizdir. Dolayısıyla yabancı kadına yaptığı zihârdan hemen sonra onunla evlenen birinin, evlenmeden önce yaptığı zihârın hiçbir bağlayıcılığı yoktur.⁴³⁰

"ذَهَبَ قَوْمٌ إِلَى أَنَّ الظَّهَارَ مِنَ الْأُمَّةِ لَا تَجِبُ فِيهِ كَفَّارَةٌ... وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

63- "... İmam Şâfiî'ye göre cariyeye yapılan zihârdan kefarete gerekmez."⁴³¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira efendinin cariyesine yaptığı zihâr geçersiz olduğundan kefarete gerekmez.⁴³² Ancak eşi cariye olan kocanın, yaptığı zihâr, geçerli olduğu gibi kefarete de gerekmektedir.⁴³³

2.5. İNNİNİN NİKÂHI

İnnîn, tenasül organı mevcut olduğu halde yaşlılık ve hastalıktan dolayı ilişkiye muktedir olamayan kocaya verilen addır.⁴³⁴

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"وَصَحَّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ يُوجَلُ سَنَةً، فَإِنْ مَسَّهَا وَإِلَّا فَرَّقَ بَيْنَهُمَا... وَهُوَ قَوْلُ الْأَوْزَاعِيِّ، وَاللَّيْثِ، وَالْحَسَنِ بْنِ حَيٍّ، وَأَبِي حَنِيفَةَ وَمَالِكٍ وَالشَّافِعِيِّ."

64- "... İmam Şâfiî'ye göre (evlendikten sonra cinsel ilişkiye muktedir olmadığı anlaşılan kocaya) bir yıl süre verilir. Bu süre zarfında ilişkiye girerse evlilikleri devam eder. Aksi halde hâkim aralarını ayırır."⁴³⁵

⁴³⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/699; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/153; İmrânî, *el-Beyân*, 10/311; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/449.

⁴³¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/190.

⁴³² Şâfiî, *el-Üm*, 6/697; Müzenî, *el-Muhtasar*, 269; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacri el-Mısrî et-Tahâvî, *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulemâ'*, thk. Abdullah Nezîr Ahmed (Beyrut: Daru'l Beşâiri'l-İslamiyye, 1996), 2/491; Mervezî, *İhtilâfî'l-fukahâ'*, 373; İmrânî, *el-Beyân*, 10/302, 303.

⁴³³ Şâfiî, *el-Üm*, 6/695; Müzenî, *el-Muhtasar*, 268; İmrânî, *el-Beyân*, 10/318.

⁴³⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 9/271; Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 133; VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 31/14; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 252.

⁴³⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/203-204.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira cinsel ilişkiye giremeyen kocaya bir yıl süre verilir. Bu süre zarfında ilişkiye giremezse hâkim nikâhını fesheder.⁴³⁶

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: الْقَوْلُ قَوْلُ الزَّوْجِ مَعَ يَمِينِهِ، فَإِنْ نَكَلَ حَلَفَتْ هِيَ، وَفُرِّقَ بَيْنَهُمَا، وَإِنْ قَالَ النِّسَاءُ: هِيَ بِكْرٌ حَلَفَتْ - مَعَ ذَلِكَ - وَفُرِّقَ بَيْنَهُمَا، فَإِنْ نَكَلَتْ حَلَفَ هُوَ وَبَوَّيْتُ مَعَهُ."

65- "İmam Şâfiî"ye göre (karı-koca arasındaki iktidarsızlık ihtilafı olduğunda) ilişkiye girdiğine dair yemin etmek şartıyla kocanın sözü esas alınır ve araları ayrılmaz. Adam yemin etmekten çekinir ve kadın da bakire olduğu hususunda yemin ederse araları ayrılır. Kadınlar: kadının bakire olduğunu söyler ve kadın bakire olduğuna dair yemin ederse araları ayrılır. Kadınların şahitliğine rağmen kadın yemin etmekten kaçınır ve erkek ilişkiye girdiğine dair yemin ederse araları ayrılmaz."⁴³⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kocaya tanınan süreden sonra ilişkiye girip girmeme hususunda eşlerin arasında ihtilaf olduğunda, kadının durumuna göre hüküm değişir: Kadın dul ise, yemin etmek kaydıyla kocanın sözü tercih edilir. Koca yemin etmezse kadının yeminiyle evlilikleri sonlandırılır. Kadın bakire ise, bakire olduğuna dair dört adil kadının şehadetiyle kadının sözü kabul edilir ve koca isterse bu hususta kadına yemin ettirebilir. Kadın yemin etmezse koca ilişkiye girdiğine dair yemin eder ve evlilikleri devam eder.⁴³⁸

⁴³⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/110; Müzenî, *el-Muhtasar*, 238; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/353-355; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 383; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/263-265.

⁴³⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/204.

⁴³⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/111; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/362-363; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 383; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/264; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/117.

2.6. KOCANIN EŞLERİ ARASINDAKİ GECE TAKSİMİ

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen beş isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ: لَا فَضْلَ لِلزَّوْجَةِ الْمُسْلِمَةِ عَلَى الْكِتَابِيَّةِ فِي الْقِسْمَةِ، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَاللَيْثِ وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيَّ." "

66- "... İmam Şâfiî'ye göre (gece taksimi hususunda) Müslüman kadının kitabî kadına hiçbir üstünlüğü yoktur, bu konuda her ikisi de eşit haklara sahiptir."⁴³⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira gece taksimi konusunda Müslüman kadının sahip olduğu bütün haklara kitabî kadın da sahiptir. Bu konuda Müslüman kadının kitabîye herhangi bir üstünlüğü yoktur.⁴⁴⁰

"... وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ زَوْجَةٌ حُرَّةٌ وَزَوْجَةٌ مَمْلُوكَةٌ فَلِحُرَّةٍ لَيْتَانِ وَلِلْمَمْلُوكَةِ لَيْلَةٌ. وَرَوَيْنَا ذَلِكَ عَنْ عَلِيٍّ، وَمَسْرُوقٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ، وَالشَّعْبِيِّ، وَالْحَسَنِ، وَعَطَاءٍ، وَسَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَعُثْمَانَ الْبُنِّيَّ، وَالشَّافِعِيَّ." "

67- "... İmam Şâfiî'ye göre hür ve köle olmak üzere iki eşli olan biri, hür olan eşine iki, köle olan eşine ise bir gün olacak şekilde taksimde bulunmalıdır."⁴⁴¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira gece taksimi, hür kadına iki, cariyeye bir gece olacak şekilde yapılmalıdır.⁴⁴²

"... عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا تَزَوَّجَهَا أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا، وَقَالَ: لَيْسَ بِكَ عَلَى أَهْلِكَ هَوَانٌ، إِنْ شِئْتَ سَبَعْتُ لَكَ، وَإِنْ سَبَعْتُ لَكَ سَبَعْتُ لِنِسَائِي» وَبِهِ يَقُولُ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَإِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَالشَّعْبِيُّ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ." "

⁴³⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/176.

⁴⁴⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/19-484; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 12/154; İmrânî, *el-Beyân*, 9/466; Nevevî, *el-Mecmû*, 18/82; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 3/326.

⁴⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/176.

⁴⁴² Şâfiî, *el-Üm*, 6/484; İmrânî, *el-Beyân*, 9/466; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 399; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 3/326.

68- "... İmam Şâfiî'ye göre dul bir kadınla evlenen bir kişi yeni evlenmelerinden dolayı üç gün yanında kalabilir. Dileyen diğer eşlerinde de yedi gün kalmak şartıyla bu üç günü yediye çıkarabilir."⁴⁴³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira dul bir kadınla evlenen biri, diğer eşlerinde telâfi etmemek üzere ona üç gün ayırır. Üç günü yediye çıkararak kişinin, diğer eşlerinde de yedişer gün kalması gerekmektedir.⁴⁴⁴

"قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَاحْتَجُّوا لِقَوْلِهِمْ: يُقَسَّمُ لِلْحُرَّةِ لَيْلَتَيْنِ، وَلِلزَّوْجَةِ الْمَمْلُوكَةِ لَيْلَةً بِرَوَايَةٍ رَوَيْنَاهَا... عَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إِذَا تَزَوَّجَ الْحُرَّةَ عَلَى الْأَمَةِ قَسَمَ لِلْأَمَةِ الثَّلَاثَ، وَلِلْحُرَّةِ الثَّلَاثَانَ ... وَهُوَ قَوْلُ عُثْمَانَ النَّبِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ."

69- "... İmam Şâfiî'ye göre hüre iki, cariye bir gün olacak şekilde eşler arasında gece taksim yapılmalıdır."⁴⁴⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira koca, hür eşine iki, cariye eşine bir gün olacak şekilde gece taksimi yapılmalıdır.⁴⁴⁶

"قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: فَإِنْ خَرَجَ بِهَا كَمَا ذَكَرْنَا بِقُرْعَةٍ لَمْ يُحَاسِبْنَهُنَّ بِلَيْلِيَّهِنَّ مَعَهُ فِي السَّفَرِ، لِأَنَّهُ خَرَجَ بِهِنَّ بِحَقِّ لَا بِمَيْلٍ وَلَا بِحَيْفٍ، فَإِنْ خَرَجَ بِهَا بِغَيْرِ قُرْعَةٍ حَاسِبْنَهُنَّ بِتِلْكَ اللَّيَالِي، وَلَزِمَهُ قَرْضًا أَنْ يُوفِيَ اللَّيْلَةَ لَمْ يُسَافِرْ بِهَا عَدَدَ تِلْكَ اللَّيَالِي. وَهَذَا قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

70- "İmam Şâfiî'ye göre kura sonucu eşini sefere götüren kocanın, seferde kaldığı gün sayısınca diğer eşlerinde de kalması gerekmez. Bir eşini kurasız sefere

⁴⁴³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/213.

⁴⁴⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/488; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/165; İmrânî, *el-Beyân*, 9/473; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 487; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/87; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/133.

⁴⁴⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/215-216.

⁴⁴⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/484; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/154; İmrânî, *el-Beyân*, 9/466; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 487; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 399; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/326.

çıkaran kocanın, seferde kaldığı gün sayısınca diğer eşlerinde de kalması gerekmektedir.”⁴⁴⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kura sonucu eşini beraberinde sefere götüren koca, seferde kaldığı gün kadar diğer eşlerinde de kalması gerekmezken, kurasız götüren kocanın, seferde kaldığı gün sayısınca diğer eşlerinde de kalıp telafi etmesi gerekmektedir.⁴⁴⁸

2.7. CİNSEL TEMASIN YASAK YOLU

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَلَا يَحِلُّ الْوَطْءُ فِي الدُّبْرِ أَصْلًا... وَأَمَّا فِي النِّسَاءِ فَفِيهِ اخْتِلَافٌ: وَقَدْ جَاءَ تَحْرِيمُ ذَلِكَ ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَأَبِي الدَّرْدَاءِ وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَطَاوُسٍ، وَمُجَاهِدٍ وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

71- “... İmam Şâfiî’ye göre anal ilişkiye girmek helal değildir.”⁴⁴⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kişinin, eşiyle anüsten ilişkiye girmesi caiz değildir.⁴⁵⁰

2.8. HAYIZLI KADINLA CİNSEL MÜNASEBETTE BULUNMANIN HÜKMÜ

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen dört isabetli görüş tespit ettik.

⁴⁴⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/217.

⁴⁴⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/491; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/168; İmrânî, *el-Beyân*, 9/477; Nevevî, *el-Mecmû* ‘, 18/89; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 400.

⁴⁴⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/220-222.

⁴⁵⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/244-246; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/311; İmrânî, *el-Beyân*, 9/459-460; Nevevî, *el-Mecmû* ‘, 18/73.

"... عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ: أَنَّهُ كَانَ لَا يَرَى بَأْسًا أَنْ يُقَلَّبَ بَيْنَ فَخْدَيْ الْحَائِضِ. - وَهُوَ قَوْلُ مَسْرُوقٍ، وَإِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَمُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ صَاحِبِ أَبِي حَنِيْفَةَ، وَأَبِي سُلَيْمَانَ وَجَمِيعِ أَصْحَابِنَا - وَهُوَ الْمَشْهُورُ عَنِ الشَّافِعِيِّ."

72- "... İmam Şâfiî'nin meşhur görüşüne göre kocanın, cinsel ilişkiye girmeksizin hayızlı eşiyle oynaşması helaldir."⁴⁵¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kocanın, cinsel ilişkiye girmemek kaydıyla hayızlı eşinin bütün vücudundan faydalanması caizdir.⁴⁵²

"وَمَنْ وَطِئَ حَائِضًا عَامِدًا أَوْ جَاهِلًا: فَقَدْ عَصَى اللَّهَ تَعَالَى فِي الْعَمْدِ، وَلَيْسَ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ شَيْءٌ لَا صَدَقَةٌ وَلَا غَيْرُهَا، إِلَّا التَّوْبَةَ وَالِاسْتِغْفَارَ. ... وَمِمَّنْ قَالَ بِقَوْلِنَا ابْنُ سِيرِينَ صَحَّ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ - وَصَحَّ أَيْضًا مِثْلُ ذَلِكَ عَنِ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، وَعَطَاءٍ، وَمَكْحُولٍ - وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَأَبِي حَنِيْفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

73- "... İmam Şâfiî'ye göre bilerek veya bilmeyerek hayızlı eşiyle ilişkiye giren kocanın, tövbe ve istiğfardan başka hiçbir kefaret vermesi gerekmez, ancak bilerek yaptığından dolayı günahkâr olur."⁴⁵³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre koca, bu davranışta bulunarak büyük günah işlemiştir ve kefaret vermesi gerekmez. Kadının hayızlı olduğunu ya da hayızlı kadınla ilişkiye girmenin haram olduğunu bilmeyen kişi, ittifakla günahkâr olmadığı gibi kefaret de vermez. Kadîm görüşüne göre ise bilerek hayızlı kadınla ilişkiye girmek büyük günah olmakla birlikte kişinin, hayzın başında olmuşsa bir, kanın az olduğu dönemde olmuşsa yarım

⁴⁵¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/235.

⁴⁵² Şâfiî, *el-Üm*, 6/243; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/307-308; İmrânî, *el-Beyân*, 1/446-447; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 31; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 1/115.

⁴⁵³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/236-238.

dinar tasadduk etmesi gerekmektedir. İbn Hazm'ın burada İmam Şâfiî'ye nispet ettiği görüş İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüdür.⁴⁵⁴

"... فَقَالَتْ طَائِفَةٌ: لَا يَجِلُّ لَهُ وَطُورُهَا إِلَّا حَتَّى تَغْتَسِلَ جَمِيعَ جَسَدِهَا. ... - ةَ وَرُوِيْنَاهُ عَنْ عَطَاءٍ، وَمِيمُونِ بْنِ مِهْرَانَ - وَهُوَ قَوْلٌ... مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

74- "... İmam Şâfiî'ye göre hayız kanı kesilen kadının, boy abdesti almadan kocasının kendisiyle ilişkiye girmesi helal değildir."⁴⁵⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kocanın, hayız kanı kesilip henüz gusül abdesti almayan eşiyile ilişkiye girmesi caiz değildir.⁴⁵⁶

"... عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - «وَأِنْ أَتَاهَا - يَعْنِي الْحَائِضَ - وَقَدْ أَدْبَرَ الدَّمَ عَنْهَا وَلَمْ يَغْتَسِلْ فَنِصْفُ دِينَارٍ» ... وَالْمَالِكِيُّونَ، وَالشَّافِعِيُّونَ لَا يَقُولُونَ بِهَذَا الْخَبَرِ."

75- "İmam Şâfiî'ye göre, hayız kanı kesildikten sonra henüz yıkanmayan eşiyile ilişkiye giren kocanın, yarım dirhem sadaka vermesi gerekmez."⁴⁵⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre hayızlı kadınla ilişkiye giren kişinin, herhangi bir şey vermesi gerekmez. Kadîm görüşüne göre ise kişinin, hayzın başında olmuşsa bir, kanın az olduğu dönemde olmuşsa yarım dinar tasadduk etmesi gerekmektedir. İbn Hazm'ın burada İmam Şâfiî'ye nispet ettiği görüş, İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüdür.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/309; İmrânî, *el-Beyân*, 1/447-448; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/155; Bâcûrî, *Hâşiyetü 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 1/115.

⁴⁵⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/238.

⁴⁵⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/243; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/309; İmrânî, *el-Beyân*, 1/450; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 31.

⁴⁵⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/239.

⁴⁵⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 1/447-448; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 1/115; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/155.

2.9. KARI-KOCA ARASINDAKİ GEÇİMSİZLİKTE HAKEMLERİN YETKİ SINIRI

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... عَنْ عَطَاءٍ: أَنَّ إِنْسَانًا قَالَ لَهُ: أَيْفَرَّقُ الْحَكَمَانَ؟ قَالَ عَطَاءٌ: لَا، إِلَّا أَنْ يَجْعَلَ الزَّوْجَانِ ذَلِكَ بِأَيْدِيهِمَا. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

76- "... İmam Şâfiî'ye göre (eşler arasındaki huzursuzluğu çözmek için tayin edilen hakemler hususunda) eşler isteyerek evliliklerini bizzat kendileri sonlandırmadıkça hakemler, evliliklerini sonlandıramaz."⁴⁵⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira Şâfiî mezhebine göre hakemlerin, eşlerin mi yoksa hâkimin mi vekilleri olduğu hususu tartışma konusu olmuştur. Kimileri, hâkimin vekilleri olduklarını ve eşlerin izni olmadan da aralarını ayırabileceklerini söylese de en sahih görüşe göre eşlerin vekilleri olup izin ve rızaları olmadıkça aralarını ayıramazlar. İmam Şâfiî de bu görüştedir.⁴⁶⁰

2.10. NAFKALAR

2.10.1. Evlilik Nafakası

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen yedi isabetli görüş tespit ettik.

"أَمَّا الْحَنْفِيُّونَ وَالشَّافِعِيُّونَ فَيُوجِبُونَ النَّفَقَةَ عَلَى الزَّوْجِ الصَّغِيرِ عَلَى الْكَبِيرَةِ."

77- "... Şâfiî'lere göre büyük kadınla evlenen küçük çocuk, eşinin nafakasını vermekle yükümlüdür."⁴⁶¹

Şâfiî mezhebi:

⁴⁵⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/248.

⁴⁶⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/494-495; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/176-178; İmrânî, *el-Beyân*, 9/486-487; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/99-100; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 401; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/333.

⁴⁶¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/114.

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira büyük kadınla evli olan küçük çocuğun nafaka verip vermeyeceği hususunda Şâfiî mezhebinde ihtilaf olsa da en sahih görüşe göre nafaka vermesi vaciptir. İmam Şâfiî de bu görüştedir.⁴⁶²

"وَالْحَنَفِيُّونَ وَالْمَالِكِيُّونَ وَالشَّافِعِيُّونَ: يُوجِبُونَ النَّفَقَةَ عَلَى " الْمَجْبُوبِ وَالْعَيْنِ. "

78- "... Şâfiî'ler, cinsel ilişkiye giremeyen ile organı olmayan kocanın, nafaka vermekle yükümlü olduğunu söylemişlerdir."⁴⁶³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira küçüklük veya herhangi bir sebepten dolayı ilişkiye giremeyen koca, eşinin nafakasını vermekle yükümlüdür. Çünkü kadın, kendini kocasına sunmakla nafakayı gerektiren durumu gerçekleştirmiştir. İmam Şâfiî de bu görüştedir.⁴⁶⁴

"... عَنْ يُونُسَ بْنِ بَزِيدٍ، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ شَهَابٍ عَنِ الْمَرْأَةِ تَتَّقُ عَلَى نَفْسِهَا مِنَ الذِّي لَهَا وَتَتَسَلَّفُ؟ قَالَ: نَرَى أَنَّ يُؤَخَذَ بِهِ زَوْجُهَا بِالسَّدَادِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ بَيِّنَةٌ أَنَّهُ وَضَعَ لَهَا مَا يُصْلِحُهَا... وَهُوَ قَوْلُ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ."

79- "... İmam Şâfiî'ye göre kocanın eşine nafaka verdiğiine dair şahidi yoksa ve kadın geçimini sağlamak için borca girdiğini iddia ediyorsa, kocanın borcu ödemesi gerekmektedir."⁴⁶⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadın nafaka almadığını iddia etmekle birlikte, verdiğiine dair kocasının elinde delil veya şahit bulunmuyorsa kocasının uzaklarda olup olmadığına bakılmaksızın kadının sözü kabul edilir ve nafakası kocasının malından karşılanır. Vaktin geçmesiyle kadının nafakası düşmez. Eşine bir

⁴⁶² Şâfiî, *el-Üm*, 6/228; Müzenî, *el-Muhtasar*, 305; İmrânî, *el-Beyân*, 11/163; Nevevî, *el-Mecmû*, 20/94; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 469.

⁴⁶³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/114.

⁴⁶⁴ Müzenî, *el-Muhtasar*, 305; İmrânî, *el-Beyân*, 11/163-164; Nevevî, *el-Mecmû*, 20/94; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/558.

⁴⁶⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/255.

süre nafaka vermeyen kocanın, vermediği gün sayısınca nafaka vermesi gerekmektedir.⁴⁶⁶

"وَبِإِجَابِ النَّفَقَةِ لَهَا إِنْ كَانَتْ حَامِلًا - وَبِإِجَابِ السُّكْنَى بِكُلِّ حَالٍ يَقُولُ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

80- "... İmam Şâfiî'ye göre bâin talakla boşanan kadının süknâ ve hamileyse nafaka hakkı vardır."⁴⁶⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bâin talakla boşanan kadının ister hamile olsun ister olmasın süknâ (ikametgâh, içinde oturulacak mahal)⁴⁶⁸ hakkı vardır. Hamile kadının nafaka hakkı varken, hamile olmayan kadının nafaka hakkı yoktur.⁴⁶⁹

"... عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ أَنَّ امْرَأَةً تُوِّفِيَ عَنْهَا زَوْجُهَا - وَهِيَ مَرِيضَةٌ - فَنَقَلَهَا أَهْلُهَا، ثُمَّ سَأَلُوا؟ فَكُلُّهُمْ يَأْمُرُهُمْ أَنْ تُرَدَّ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا، قَالَ ابْنُ سِيرِينَ: فَرَدَدْنَاهَا فِي نَمَطٍ. - وَبِهِ يَقُولُ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

81- "... İmam Şâfiî'ye göre eşi vefât eden kadının, iddeti bitinceye kadar kocasının evinde kalması gerekmektedir."⁴⁷⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşi vefat eden kadının, süknâ hakkı olmakla birlikte zorunlu olmadıkça dışarıya çıkmaması gerekmektedir.⁴⁷¹

"... عَنْ الشَّعْبِيِّ فِي الْمُنَوَّقَى عَنْهَا، وَبَلَغَهَا الْخَبْرُ، وَقَدْ أَنْفَقَتْ مِنْ مَالِهِ قَالَ: يُحْسَبُ مَا أَنْفَقَتْ مِنْ مَالِهِ مِنْ يَوْمِ مَاتَ فَجُعِلَ مِنْ نَصِيبِهَا. ... وَهُوَ أَحَدُ قَوْلِي الشَّافِعِيِّ."

82- "İmam Şâfiî'ye göre eşinin ölüm haberini aldıktan sonra geçimini kocasının malından sağlayan kadının nafaka adı altında harcadığı mal, eşinin öldüğü

⁴⁶⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/231; İmrânî, *el-Beyân*, 11/194-195; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/122.

⁴⁶⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/80.

⁴⁶⁸ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 514.

⁴⁶⁹ Gazâlî, *el-Vecîz*, 372; İmrânî, *el-Beyân*, 11/198; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/123; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 470.

⁴⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/84.

⁴⁷¹ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 455; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/176.

günden itibaren hesaplanmak üzere kadının miras payından sayılır (eşi vefat eden kadının nafakası kesilir).⁴⁷²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bir ay peşin nafaka verip vefat eden kocanın, peşin verdiği nafakası geri alınabilir. Çünkü kadın, kocasının ölümüyle nafaka sebebi olan eş olma statüsünü kaybetmiştir.⁴⁷³ Eşi vefat eden kadına nafaka verilmez.⁴⁷⁴

"... وَمِنْ طَرِيقِ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ، وَعَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، قَالَا جَمِيعًا فِي الْمُنَوَّقِيِّ عِنْدَهَا وَهِيَ حَامِلَةٌ : إِنَّ نَفَقَتَهَا مِنْ جَمِيعِ الْمَالِ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي بَسْمَةَ السُّخْتِيَانِيِّ وَابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَالْحَسَنِ بْنِ حَيٍّ، وَأَبِي عُبَيْدٍ وَأَحَدُ قَوْلَيْ سُفْيَانَ، وَأَحَدُ قَوْلَيْ الشَّافِعِيِّ."

83- "... İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre, eşi vefat eden hamile kadının nafakası, kocasının mal varlığından karşılanır."⁴⁷⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira Şâfiî mezhebinin en sahih görüşüne göre her ne kadar ister hamile olsun ister olmasın eşi vefat eden kadının nafakasının kesileceği ve kocasının mal varlığından değil de eşinin mirasından aldığı payla geçimini sağlayacağı görüşü olsa da⁴⁷⁶ eşi vefat eden hamile kadının nafakasının kesilmeyeceği ve kocasının mal varlığından karşılanacağı görüşü de vardır.⁴⁷⁷

⁴⁷² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/86.

⁴⁷³ İmrânî, *el-Beyân*, 11/185.

⁴⁷⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 11/206; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 470; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/562.

⁴⁷⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/88.

⁴⁷⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, 292; İmrânî, *el-Beyân*, 11/206; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/129; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 470; Cemâlüddîn (İzzüddîn) Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebîlî, *el-Envâr li-a'mâli'l-ibrâr*, thk. Halef Müfdî (Daru'd-Diyâ', 2006), 3/84; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/562.

⁴⁷⁷ Tahâvî, *Muhtasarü ihtilâfi'l-'ulemâ'*, 2/401; İmrânî, *el-Beyân*, 11/206.

2.10.2. Akraba Nafakası

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَتْ طَائِفَةٌ: يُجْبَرُ عَلَى النَّفَقَةِ عَلَى الْأَبَوَيْنِ وَالْأَجْدَادِ وَالْجَدَّاتِ - وَإِنْ بَعْدُوا - وَعَلَى بَنِيهِ وَبَنَاتِهِ وَمَنْ تَنَاسَلَ مِنْهُمْ - وَإِنْ سَفَلَ - وَلَا يُجْبَرُ عَلَى نَفَقَةِ أَحَدٍ غَيْرٍ مَنْ ذَكَرْنَا - وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

84- "İmam Şâfiî'ye göre kişi, babalarının, annelerinin ve çocuklarının nafakalarını vermek zorundadır. Bunların haricinde kimsenin nafakasını vermek mecburiyetinde değildir."⁴⁷⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kişi, usûl ve fûrû' dışındaki hiçbir akrabasının nafakasını vermekle yükümlü değildir.⁴⁷⁹

"وَقَدْ أَشَارَ (الشافعي) فِي بَعْضِ كَلَامِهِ إِلَى أَنَّ الْمَرْأَةَ لَا تُجْبَرُ عَلَى نَفَقَةِ أَبِي، وَلَا أُمِّ، وَلَا غَيْرِهِمَا."

85- "İmam Şâfiî; kız çocuğunun baba, anne ve onların dışındaki herhangi birine nafaka vermekle yükümlü olmadığına işaret etmiştir"⁴⁸⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira zengin bir kız ve bir erkek çocuğu olan babanın nafakası, Bağdatlı âlimlere göre, erkeğin asabe olma meziyeti bulunduğundan dolayı sadece erkekten alınır. Horasanlılara göre ise ikisinin de vermesi vaciptir. Ancak erkek çocuk nafaka verecek kadar zengin değilse kızın nafaka vermesi ittifakla vaciptir.⁴⁸¹ Baktığımız kaynaklarda İmam Şâfiî'nin bizzat görüşünü tespit edemedik.

⁴⁷⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/267.

⁴⁷⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 11/217; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/137; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/569.

⁴⁸⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/267.

⁴⁸¹ Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikh*, 346; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 15/67; İmrânî, *el-Beyân*, 11/222; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/141.

2.11. NİKÂHI FESHEDEN DURUMLAR

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: تُرُدُّ مِنَ الْجُنُونِ، وَالْجُدَامِ، وَالْبَرَصِ، وَالْقَرْنِ، فَأَمَّا قَبْلَ الدُّخُولِ فَلَا شَيْءَ لَهَا، وَأَمَّا بَعْدَ الدُّخُولِ فَلَهَا مَهْرٌ مِثْلٌ."

86- "İmam Şâfiî'ye göre delilik, cüzzam, alaca hastalığı ve karen olmak (kadının cinsel organında bulunan ve kendisine yanaşmaya engel olan bir ur ya da kemik)⁴⁸² nikâhı feshetme nedenlerindedir. Fesih işlemi zifaftan sonra gerçekleşmişse kadın mehr-i misli, zifaftan önce gerçekleşmişse hiçbir şey hak etmez."⁴⁸³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşlerden birinin deli, cüzzamlı, alaca hastası ve kadının karen olması, bazı şartlar çerçevesinde nikâhı feshetme sebeplerindedir.⁴⁸⁴

2.12. TALÂK

Talâk, bazı özel lafızlarla anında ya da gelecekte nikâh akdini ortadan kaldırmaktır.⁴⁸⁵

2.12.1 Talâk Yetkisinin Kocaya Ait Olması

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen dört isabetli görüş tespit ettik.

"مِنْ طَرِيقِ إِسْمَاعِيلَ نَا عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ نَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ ابْنِ شُبْرُمَةَ قَالَ: هُوَ الزَّوْجُ - وَهُوَ قَوْلُ الْأَوْزَاعِيِّ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَأَبِي حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيَّ."

87- "... İmam Şâfiî'ye göre nikâhı elinde bulunduran kişi kocadır."⁴⁸⁶

⁴⁸² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 292.

⁴⁸³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/284.

⁴⁸⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/215-216; İmrânî, *el-Beyân*, 9/262-263; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 381-382; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/115-116; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/115-116.

⁴⁸⁵ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 119; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, 6/423; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 542.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre; "Ancak nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır."⁴⁸⁷ ayetinde kastedilen kişi koca iken, kadim görüşüne göre kadının velisidir.⁴⁸⁸ İbn Hazm burada İmam Şâfiî'nin cedîd görüşünü aktarmıştır.

"... وَمِنْ طَرِيقٍ وَكَيْفٍ عَنِ ابْنِ أَبِي ذُنَيْبٍ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُتَكَدِّرِ، وَعَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، كِلَاهُمَا عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ يَرْفَعُهُ «لَا طَلَّاقَ قَبْلَ نِكَاحٍ... وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ مَهْدِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ»."

88- "... "İmam Şâfiî'ye göre (ister evleneceği zaman ve gelin adayı belli olsun ister olmasın) nikâhtan önce yapılan bütün talaklar geçersizdir."⁴⁸⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira evlilikten önce yapılan boşama geçersizdir.⁴⁹⁰

"... صَحَّ أَنَّ الطَّلَاقَ بِيَدِ النَّكَاحِ لَا بِيَدِ سِوَاهُ، فَدَخَلَ فِي ذَلِكَ الْحُرُّ وَالْعَبْدُ دُخُولًا مُسْتَوِيًّا بِلَا شَكٍّ. وَقَدْ وَافَقْنَا الْمَالِكِيُونَ، وَالْحَنَفِيُّونَ وَالشَّافِعِيُّونَ عَلَى هَذَا."

89- "... İmam Şâfiî'ye göre boşama yetkisi, evlenen kişinin elindedir ve başkası (vekâletsiz) onun yerine bu hakkını kullanamaz. Bu konuda köle ile hür arasında hiçbir fark yoktur."⁴⁹¹

Şâfiî mezhebi:

⁴⁸⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/116.

⁴⁸⁷ *Kur'ân Yolu*, Bakara 2/237. أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ

⁴⁸⁸ Mâverî, *el-Hâvi'l-kebir*, 12/104-105; İmrânî, *el-Beyân*, 9/401; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* (Beyrut: Daru İbn Kesîr, 1997), 3/358.

⁴⁸⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/467.

⁴⁹⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 10/58; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/143; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 413; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/149; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/373.

⁴⁹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/503.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira koca ister hür olsun ister köle olsun boşama yetkisi kendisindedir.⁴⁹²

"... وَصَحَّ عَنْ شُرَيْحٍ، وَالْحَسَنِ، وَإِبْرَاهِيمَ: أَنَّ الطَّلَاقَ بِيَدِ الْعَبْدِ - وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

90- "... İmam Şâfiî'ye göre kölenin boşama yetkisi bizzat kendisindedir (efendisinin elinde veya iznine bağlı değildir.)"⁴⁹³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira boşama yetkisi kocanıdır.⁴⁹⁴

2.12.2. Talâk Sayılan Sözcükler

2.12.2.1. Sarih Sözcüklerle Yapılan Boşama

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"وَمَنْ قَالَ: أَنْتَ طَالِقٌ، وَنَوَى اثْنَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَهُوَ كَمَا نَوَى - سَوَاءً قَالَ ذَلِكَ وَنَوَاهُ فِي مَوْطُوءَةٍ أَوْ فِي غَيْرِ مَوْطُوءَةٍ... فَإِنْ لَمْ يَنْوِ عَدَدًا مِنَ الطَّلَاقِ فَهِيَ وَاحِدَةٌ... وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَاللَّيْثِ، وَالشَّافِعِيِّ."

91- "... İmam Şâfiî'ye göre ister eşiyile zifafa girmiş olsun ister girmemiş olsun eşine "boş ol" diyen birinin niyetine bakılır, iki talak kastetmişse iki, üç talak kastetmişse üç talak kabul edilir. Eğer herhangi bir sayıyı kastetmemişse bir talak kabul edilir."⁴⁹⁵

⁴⁹² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/278; İmrânî, *el-Beyân*, 10/58; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/143.

⁴⁹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/505.

⁴⁹⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/278; İmrânî, *el-Beyân*, 10/58; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/140-143.

⁴⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/405.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşine “boş ol” diyen biri, belli bir sayı kastetmişse eşi o kadar talakla boş olur, sayı kastetmemişse bir talakla boş olur. Bu durumda zifafın gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaz.⁴⁹⁶

"... عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ طَرِيفٍ قَالَ: سَأَلْتُ الْحَكَمَ بْنَ عُنَيْبَةَ عَمَّنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ: أَنْتِ طَالِقٌ، أَنْتِ طَالِقٌ، أَنْتِ طَالِقٌ؟ يَعْنِي لَمْ يَكُنْ دَخَلَ بِهَا؟ قَالَ: نَبِيئُ بِالَّتَطْلِيفَةِ الْأُولَى وَالثَّنَانِ الَّتِي أَتَّبَعْنَا لَيْسَتْ بِشَيْءٍ... وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ.

92- "... İmam Şâfiî'ye göre zifaftan önce eşine (üç defa) “boş ol”, “boş ol”, “boş ol” diyen kocanın eşi, ilk “boş ol” sözüyle bâin talakla boş olur. Geriye kalan iki talak ise hükümsüzdür.”⁴⁹⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira zifafa girmeden önce eşini üç defa “boş ol”, “boş ol”, “boş ol” diyerek boşayan birinin eşi, ilk talakla bâin olur ve diğer iki talak geçersiz sayılır.⁴⁹⁸

2.12.2.2. Kinayeli Sözcüklerle Yapılan Boşama

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye sekiz görüş nispet edilmiştir. Bu görüşlerden altı tanesinin isabetli, iki tanesinin ise hatalı olduğunu tespit ettik.

2.12.2.2.1 İbn Hazm'ın İsbetli Naklettiği Görüşler

"وَمَنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ: أَنْتِ عَلَيَّ حَرَامٌ، أَوْ زَادَ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ: كَالْمَيْتَةِ، وَالِدَمِّ، وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ، أَوْ مَا قَالَ مِنْ ذَلِكَ، فَهُوَ كَلُّهُ بَاطِلٌ وَكَذِبٌ، وَلَا تَكُونُ بِذَلِكَ عَلَيْهِ حَرَامًا، وَهِيَ امْرَأَتُهُ كَمَا كَانَتْ - نَوَى بِذَلِكَ طَلَاقًا أَوْ لَمْ يَنْوِ . . . وَقَوْلُ ثَالِثٍ: رُوِيَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ: إِنْ كَانَ نَوَى فِي التَّحْرِيمِ الطَّلَاقَ وَإِلَّا فَهُوَ يَمِينٌ - وَهُوَ قَوْلُ الْحَسَنِ، وَطَاوُسٍ، وَالشَّافِعِيِّ.

⁴⁹⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 10/99; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/375-376.

⁴⁹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/407-408.

⁴⁹⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/469; İmrânî, *el-Beyân*, 10/105; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/379.

93- "... İmam Şâfiî'ye göre eşine "bana haramsın" diyen kocanın niyetine bakılır. Eğer niyeti boşanma ise eşi boş olur, niyeti boşanma değilse yemin sayılır."⁴⁹⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşine "bana haramsın" diyenin niyeti boşanmaysa boşanma olur, hiçbir şey kastetmemiş ya da "zaten haramdır" demeyi kastetmişse, yemin kefareti vermesi gerekmele birlikte eşi kendisine haram olmaz.⁵⁰⁰

"... وَقَوْلُ عَائِشَ - رَوَيْنَاهُ عَنِ الشَّافِعِيِّ قَالَ: مَنْ وَهَبَ امْرَأَتَهُ لِأَهْلِهَا فَلَهُ نَيْتُهُ فِي الْفُنْيَا وَالْقَضَاءِ، فَإِنْ قَالَ: لَمْ أَنْوَ طَلًا لَمْ يَلْزَمُهُ طَلًا، وَإِنْ قَالَ: نَوَيْتُ ثَلَاثًا فَهِيَ ثَلَاثٌ، وَإِنْ قَالَ: نَوَيْتُ اثْنَتَيْنِ فَهِيَ اثْنَتَانِ رَجْعِيَّتَانِ، وَإِنْ قَالَ: نَوَيْتُ وَاحِدَةً فَهِيَ وَاحِدَةٌ رَجْعِيَّةٌ."

94- "İmam Şâfiî'ye göre eşine "seni ailene hibe ettim" diyenin niyetine bakılır. Hangi tür boşama ve kaç boşanma kastetmişse kastettiği gerçekleşir."⁵⁰¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşine "seni ailene hibe ettim" diyen birinin niyeti boşamaysa kastettiği boşama sayısınca eşi boş olur, boşama değilse eşi boş olmaz.⁵⁰²

"... رَوَيْنَاهُ عَنِ الشَّافِعِيِّ، وَالْحَسَنِ: أَنَّ مَنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ: الْحَقِّي بِأَهْلِكَ، فَهُوَ عَلَى مَا نَوَى. وَهُوَ قَوْلُ ... مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

95- "... İmam Şâfiî'ye göre eşine, "ailene katıl" diyen birinin kaç talak kastettiğine dair niyetine bakılır ve eşi ona göre boş olur. Niyeti talak olmayan birinin bu sözü, hiçbir hukuki sonuç doğurmaz."⁵⁰³

⁴⁹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/302.

⁵⁰⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 10/89-93; Kazvînî, *el-Hâvî's-sagîr*, 499; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/180; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/329, 330; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 409.

⁵⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/309.

⁵⁰² İmrânî, *el-Beyân*, 10/84.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira “Ailene git” sözü talakın kinaye sözlerinden olduğu için, kişinin niyetine bakılır. Niyeti talaksa eşi boş olur, değilse boş olmaz.⁵⁰⁴

"... - أَنَّهُ يَنْوِي فَيَكُونُ مَا نَوَى ... وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَصْحَابِهِ."

96- “İmam Şâfiî’ye göre eşini boşarken kesinlik ifade eden “elbette” (البتة-البات) gibi sözcükleri kullanan kişinin, talak kastedip etmediği, talak kastetmişse kaç talak kastettiği hususunda niyetine bakılır ve ona göre eşi boş olur.”⁵⁰⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kesinlik ve ayrılmayı ifade etmekle birlikte talak için kinaye lafızlar olan "بَائِنٌ" "بَيْتَةٌ" "بَيْتَةٌ" gibi sözcükleri kullanan birinin niyeti, talaksa boşanma gerçekleşir, değilse boşanma gerçekleşmez.⁵⁰⁶

"... الْخَلِيَّةُ ... وَعَنْ مَرْوَانَ، وَعُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ: أَنَّهُ يَنْوِي وَيَلْزَمُهُ مَا نَوَى - وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

97- “İmam Şâfiî’ye göre eşine seni salıverdim/serbest bıraktım (خليت-الخلية) diyen koca, kastettiği manadan sorumludur ve niyetine göre hüküm verilir.”⁵⁰⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira “salıverdim” sözü talaktan kinaye olduğundan dolayı eşine “seni salıverdim” diyen birinin, talak kastetmişse kaç talak

⁵⁰³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/441-442.

⁵⁰⁴ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 408-409; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/142.

⁵⁰⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/445.

⁵⁰⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 10/83-84; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 498; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 408-409; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/142.

⁵⁰⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/448-449.

kastettiğine dair niyetine bakılır ve ona göre talakı vaki olur. Kastı talak olmayanın bu sözü talak sayılmaz.⁵⁰⁸

...كَذَلِكَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ: إِنْ نَوَى طَلَاقًا فَهُوَ طَلَاقٌ، وَإِنْ نَوَى إِبْلَاءً لَمْ يَكُنْ إِبْلَاءً...

98- “İmam Şâfiî’ye göre eşine “bana haramsın” diyen kişinin niyeti, boşama ise boşama gerçekleşir, îlâ ise îlâ gerçekleşmez.”⁵⁰⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşine “bana haramsın” diyen birinin niyeti boşama ise boşaması gerçekleşir.⁵¹⁰ Ama kastı îlâ yapmak ise îlâ gerçekleşmez.⁵¹¹

2.12.2.2.2. İbn Hazm’ın Hatalı Naklettiği Görüşler

...كَذَلِكَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ: ... وَإِنْ نَوَى ظَهَارًا لَمْ يَكُنْ ظَهَارًا.

99- “İmam Şâfiî’ye göre eşine “bana haramsın” diyen kocanın niyeti, zihâr yapmaksa bu sözle zihâr gerçekleşmez.”⁵¹²

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira eşine bana haramsın diyen birinin niyeti zihâr yapmak ise zihâr gerçekleşir.⁵¹³

Hata nedeni:

İbn Hazm’dan önce yazılan bazı Şâfiî kaynaklara başvursak da bu kaynaklarda *el-Muhallâ*’da aktarılan şekliyle hiçbir görüşe rastlanmadık. Dolayısıyla bu görüşün hata nedenini bulamadık.

⁵⁰⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 10/83-84; Kazvîni, *el-Hâvi’s-sagîr*, 498; Nevevî, *Minhâcü’t-tâlibîn*, 408-409; Gazzî, *Fethu’l-Karîb*, 2/142.

⁵⁰⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/302, 306.

⁵¹⁰ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 13/34, 187; İmrânî, *el-Beyân*, 10/89-93; Kazvîni, *el-Hâvi’s-sagîr*, 499; Nevevî, *el-Mecmû’*, 18/180; Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, 5/329; Nevevî, *Minhâcü’t-tâlibîn*, 409.

⁵¹¹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 13/34, 187.

⁵¹² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/306.

⁵¹³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 13/34, 187; İmrânî, *el-Beyân*, 10/89; Nevevî, *Minhâcü’t-tâlibîn*, 409.

"كَمَا رُوِيَ صَحِيحًا عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُنَا يَقُولُونَ فِي الْبَرِيَّةِ: إِنَّ نَوَى ثَلَاثًا فَثَلَاثٌ، وَإِنْ نَوَى وَاحِدَةً فَوَاحِدَةٌ بَائِنَةٌ - وَصَحَّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ أَيْضًا - وَإِنْ نَوَى اثْنَيْنِ فَاثْنَتَانِ - وَهُوَ قَوْلُ الشَّعْبِيِّ، وَعَطَاءٍ، وَعَمْرٍو بْنِ دِينَارٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

100- "... İmam Şâfiî'ye göre eşine "benden berisin" diyen kişi, iki veya üç boşama kastetmişse kastettiği boşama gerçekleşir. Ancak tek boşama kastetmişse bir bâin boşama gerçekleşir."⁵¹⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti hatalıdır. Zira "البرية" "kocadan berî olmak/kocasız kalmak" sözü talaktan kinaye olduğu için, kişinin niyetine bakılır.⁵¹⁵ Niyeti boşama olmakla birlikte üç boşama kastetmişse bâin, bir veya iki boşama kastetmişse bir veya iki ric'î boşama gerçekleşir.⁵¹⁶

Hata nedeni:

İbn Hazm'dan önce yazılan el-Üm, *el-Muhtasar*, el- *İhtilâfî'l-fukahâ* ve *el-Lübâb fi'l-fikh* gibi bazı Şâfiî kaynaklarında *el-Muhallâ*'da aktarılan şekliyle hiçbir görüşe rastlamadık. Dolayısıyla bu görüşün hata nedenini bulamadık.

2.12.3. Sünnî Talâk

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... وَالْقَوْلُ بِأَنَّ الثَّلَاثَ سُنَّةٌ: هُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

101- "İmam Şâfiî'ye göre üç talak hakkını tek lafızla söylemek sünnî talak kabul edilir."⁵¹⁷

Şâfiî mezhebi:

⁵¹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/449-450.

⁵¹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/502; İmrânî, *el-Beyân*, 10/83-84.

⁵¹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/303; Tahâvî, *Muhtasaru ihtilâfî'l-'ulemâ*, 2/422; Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/13, 18.

⁵¹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/401.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira üç talakı bir defada söylemek, sünnî talak sayılır.⁵¹⁸

2.12.4. Kitâbet Yoluyla Yapılan Boşama

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... وَقَالَ مَالِكٌ ... إِنْ كَتَبَ طَلَقَ امْرَأَتَهُ فَإِنْ نَوَى بِذَلِكَ الطَّلَاقَ فَهُوَ طَلَقٌ وَإِنْ لَمْ يَنْوِ بِهِ طَلَقًا فَلَيْسَ بِطَلَقٍ وَهُوَ قَوْلُ اللَّيْثِ، وَالشَّافِعِيِّ."

102- "... İmam Şâfiî'ye göre "eşimi boşadım" diye yazan bir kişinin niyeti boşamaysa eşi boş olur, niyeti boşama değilse yazdığı hükümsüzdür."⁵¹⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira boşama kastetmeksizin eşini boşadığını yazan birinin yazdığı, geçersiz olup boşama sayılmaz. Ama boşama kastetmişse bu yazdığı boşama sayılır.⁵²⁰

2.12.5. İçten Yapılan Boşama

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... عَنْ قَتَادَةَ وَالْحَسَنِ قَالَا جَمِيعًا: مَنْ طَلَّقَ فِي نَفْسِهِ فَلَيْسَ طَلَاغُهُ ذَلِكَ بِشَيْءٍ. وَبِهِ يَقُولُ أَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ."

103- "... İmam Şâfiî'ye göre kişinin içinden yaptığı boşama geçersizdir."⁵²¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kişinin, telaffuz etmeksizin kendi içinden geçirdiği niyeti boşama sayılmaz.⁵²²

⁵¹⁸ Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 513; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 421; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/396; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/145.

⁵¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/454.

⁵²⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 10/94-95; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 410.

⁵²¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/457-458.

2.12.6. Dil Sürçmesinden Dolayı Yapılan Boşama

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: مَا غَلَبَ الْمَرْءُ عَلَى لِسَانِهِ بِغَيْرِ اخْتِيَارٍ مِنْهُ لِذَلِكَ فَهُوَ كَلَّا قَوْلٍ، لَا يُلْزَمُهُ بِهِ طَلَاقٌ وَلَا

غَيْرُهُ."

104- "İmam Şâfiî'ye göre kasıtsız yapılan söz, talak sayılmaz."⁵²³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira dil sürçmesi ve kasıtsız yapılan sözler talak sayılmaz.⁵²⁴

2.12.7. Müşrik Kocanın Boşaması

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَصَحَّ عَنْ عَطَاءٍ، وَعَمْرٍو بْنِ دِينَارٍ، وَفِرَاسِ الْهَمْدَانِيِّ، وَالزُّهْرِيِّ، وَالنَّخَعِيِّ، وَحَمَّادِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ

إِجَازَةَ طَلَاقِ الْمُشْرِكِ. وَهُوَ قَوْلُ الْأَوْزَاعِيِّ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

105- "İmam Şâfiî'ye göre müşrik bir kimsenin yaptığı boşama geçerlidir."⁵²⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira müşriğin boşaması geçerlidir.⁵²⁶ (Eşini üç talakla boşadıktan sonra kendisiyle birlikte Müslüman olan müşrik erkeğin, eşiyle tekrar evlenebilmesi için kadının başka bir erkekle evlenip boşanması gerekmektedir.)⁵²⁷

⁵²² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/3; İmrânî, *el-Beyân*, 10/79; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/169; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/139.

⁵²³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/460.

⁵²⁴ Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 497; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 411.

⁵²⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/462.

⁵²⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 11/297; İmrânî, *el-Beyân*, 10/64; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/370.

⁵²⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 11/297.

2.12.8. Mükrehin Boşaması

Mükreh, rıza göstermeyeceği bir söz ve davranışa cebir ve tehdit yoluyla zorlanan kişiyi ifade eden fikhî terimdir.⁵²⁸

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَصَحَّ عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ: طَلَاقُ الْمُكْرَهِ لَا يَجُوزُ ... - وَصَحَّ أَيْضًا ... عَنْ عَطَاءٍ، وَطَاوُسٍ، وَأَبِي الشَّعْنَاءِ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ وَعَنْ الْحَجَّاجِ بْنِ الْمُنْهَالِ نَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْمُغْبِرَةِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: الطَّلَاقُ مَا عُنِيَ بِهِ الطَّلَاقُ - وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالْأَوْزَاعِيِّ، وَالْحَسَنِ بْنِ حَيٍّ، وَالشَّافِعِيِّ."

106- "... İmam Şâfiî'ye göre boşama kasıtlı yapılan bir şeydir (kasıtsız ya da zorla yapılan boşama geçersizdir)."⁵²⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira mükrehin (bir şeyi yapmaya zorlanan kimsenin)⁵³⁰ boşaması geçersizdir.⁵³¹

2.12.9. Sarhoşun Boşaması

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"وَصَحَّتْ إِجَازَةُ طَلَاقِ السُّكْرَانِ ... وَمِمَّنْ أَجَازَ طَلَاقَهُ: سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ - فِي أَحَدِ قَوْلَيْهِ."

107- "... İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre sarhoşun yaptığı boşama geçerlidir."⁵³²

Şâfiî mezhebi:

⁵²⁸ Ali Bardakoğlu, "İkrah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/30-37.

⁵²⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/463.

⁵³⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 417.

⁵³¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/73; İmrânî, *el-Beyân*, 10/62; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 497; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/356; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 412; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/149.

⁵³² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/473.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Şâfiî mezhebinde istemeyerek sarhoş olanın boşamasının, geçersiz olduğuna dair ittifak vardır. Bilerek sarhoş olanın boşamasının geçerli olup olmadığı, ihtilaf konusu olmakla birlikte en sahih görüşe göre boşaması geçerlidir.⁵³³

وَصَحَّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ لَا يَجُوزُ طَلَاقُهُ. ... وَهُوَ قَوْلُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ، وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ
وَأَحَدُ قَوْلَيْ الشَّافِعِيِّ.

108- "... İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre sarhoşun yaptığı boşama geçersizdir."⁵³⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Şâfiî mezhebinde, sarhoşun boşaması ihtilaflıdır. En sahih görüşe göre boşaması geçerli olsa da geçersiz olduğunu savunanlar da vardır.⁵³⁵

2.12.10. Bir Zamana Bağlanan Boşama

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... لَا يَفَعُ الطَّلَاقُ الْمُؤَجَّلُ إِلَّا إِلَى أَجَلِهِ. يَقُولُ أَبُو عُبَيْدٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ رَاهُوَيْهِ، وَالشَّافِعِيُّ."

109- "... İmam Şâfiî'ye göre bir süreyle kayıtlanmış boşama, ancak sürenin girmesiyle gerçekleşir."⁵³⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bir zamana izafe edilen boşama o zamanın girmesiyle gerçekleşir.⁵³⁷

⁵³³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/79-81; İmrânî, *el-Beyân*, 10/60-61; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 497; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/144-145; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 408; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/139.

⁵³⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/474.

⁵³⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/79-81; İmrânî, *el-Beyân*, 10/60-61; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 497; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/144-145; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 408; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/139.

⁵³⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/480.

2.12.11. Bâin Talâk

Bâin boşama, yeni bir akit ve mehir olmaksızın dönme imkânı olmayan boşamayı ifade eden fıkıh terimidir.⁵³⁸

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَلَا يَكُونُ طَلَاقًا بَائِنًا أَبَدًا إِلَّا فِي مَوْضِعَيْنِ لَا ثَالِثَ لَهُمَا: أَحَدُهُمَا - طَلَاقُ غَيْرِ الْمُطَوَّعَةِ... وَالثَّانِي - طَلَاقُ الثَّلَاثِ مَجْمُوعَةً أَوْ مُفَرَّقَةً... وَمِمَّنْ قَالَ بِذَلِكَ -: الشَّافِعِيُّ، ... إِلَّا أَنَّ الشَّافِعِيَّ رَأَى الْخُلْعَ طَلَاقًا بَائِنًا."

110- "İmam Şâfiî'ye göre bâin boşama üç şekilde olur: Kendisiyle zifafa girilmemiş kadının boşanması, ister ayrı ayrı ister birlikte söylenmiş olsun üç talakla boşanan kadının boşanması, muhâlea yoluyla yapılan boşanma."⁵³⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ric'at hakkının olmadığı üç tür bâin boşama vardır; zifaktan önce yapılan boşama, üç boşama hakkının kullanıldığı boşama ve muhâlea yoluyla yapılan boşama.⁵⁴⁰

2.12.12. Şarth Talâk

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"...فَمَنْ قَالَ لِامْرَأَتِهِ: أَنْتِ طَالِقٌ لَا رَجْعَةَ لِي فِيهَا عَلَيْكَ، بَلْ تَمْلِكِينَ بِهَا نَفْسَكَ، فَإِنَّ النَّاسَ اخْتَلَفُوا فِي ذَلِكَ: فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَصْحَابُهُمَا، وَابْنُ وَهْبٍ - صَاحِبُ مَالِكٍ -: هِيَ طَلْقَةٌ يَمْلِكُ فِيهَا زَوْجُهَا رَجْعَتَهَا، وَقَوْلُهُ بِخِلَافِ ذَلِكَ لَعْوٌ."

111- "... İmam Şâfiî'ye göre eşine, "seni bir daha geri almamak şartıyla boşuyorum" diyen kocanın şartı geçersiz olmakla birlikte bu sözü bir ric'î boşama sayılır."⁵⁴¹

⁵³⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/469-470; İmrânî, *el-Beyân*, 10/171-172; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/240; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/432.

⁵³⁸ Orhan Çeker, "Beynûnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/79-80; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 45.

⁵³⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/483.

⁵⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/138; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/525.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira “eşimi bir bâin boşamayla ya da ric‘at hakkımdan feragat ederek boşadım” diyen kocanın bu sözü, bir boşama sayılır. Kocanın öne sürdüğü bu şart geçersizdir ve ric‘at hakkı saklıdır.⁵⁴².

2.12.13. Talakta Meşîet

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... وَقَالَ الْأَوْزَاعِيُّ - فِي أَحَدِ قَوْلَيْهِ -: إِنْ قَالَ: إِنْ فَعَلْتَ كَذَا فَانْتِ طَالِقٌ - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - فَلَا سِتْنَاءَ جَائِزٌ؛ وَلَا يَقَعُ الطَّلَاقُ، وَكَذَلِكَ الْعِنَاقُ. وَبِهِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ؛ وَأَصْحَابُهُ"

112- “İmam Şâfiî’ye göre eşine “inşallah (Allah’ın izniyle) seni boşadım” diyen kocanın boşaması geçersizdir.”⁵⁴³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Allah’ın meşîetine bağlanan boşama geçersizdir.⁵⁴⁴

2.12.14. Ölüm Hastasının Boşaması

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... وَبِأَنَّ لَا تَرِثَ الْمُطَلَّقَةُ الْمُبْتَوْتَةَ فِي الْمَرَضِ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ."

113- “İmam Şâfiî’ye göre ölüm döşeginde olan kocanın, bâin boşamayla boşadığı eşi, kendisine mirasçı olmaz.”⁵⁴⁵

Şâfiî mezhebi:

⁵⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/483.

⁵⁴² İmrânî, *el-Beyân*, 10/100; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/525.

⁵⁴³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/485.

⁵⁴⁴ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/100; İmrânî, *el-Beyân*, 10/121; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/205; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/398-399; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 417.

⁵⁴⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/494.

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira ölüm döşeğinde olan kocanın bâin talakla boşadığı eşinin, mirasçı olup olmayacağı, Şâfiî mezhebinde tartışma konusu olmuştur. İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre, evlilikleri son bulduğundan dolayı aralarındaki tevarüs da sonlanır. Kadîm görüşüne göre ise aralarındaki tevarüs sonlanmaz ve birbirine mirasçı olurlar.⁵⁴⁶

2.12.15. Hür ve Kölenin Talak Hakları

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"وَأَمَّا بِكُمْ تَحْرُمُ الْأَمَةُ تَحْتَ الْعَبْدِ مِنْ عَدَدِ الطَّلَاقِ أَوْ الْحُرَّةُ؟ وَبِكُمْ تَحْرُمُ الْأَمَةُ وَالْحُرَّةُ تَحْتَ الْحُرِّ؟... وَمِنْ طَرِيقٍ عَنِ عَطَاءٍ قَالَ: الطَّلَاقُ بِالرِّجَالِ، وَالْعِدَّةُ بِالنِّسَاءِ. وَهُوَ قَوْلُ: مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

114- "... İmam Şâfiî'ye göre boşama konusunda erkek esas alınırken, iddet konusunda kadın esas alınır (erkek hürse üç, köleyse iki boşama hakkına sahiptir. Kadın hürse iddeti üç, köleyse iki kar' dır.)"⁵⁴⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadının, hür ya da cariye olduğuna bakılmaksızın, hür erkeğin üç, kölenin ise iki boşama hakkı vardır.⁵⁴⁸ Hamile olmayıp boşanan hür kadın, hayız görüyorsa iddeti üç kar', hayız görmüyorsa iddeti üç aydır. Hamile olmayıp boşanan cariye, hayız görüyorsa iddeti iki kar', hayız görmüyorsa en sahih görüşe göre bir buçuk aydır.⁵⁴⁹ Hamile olmayıp eşi vefat eden hür kadının iddeti dört ay on gün iken, cariyenin ise iki ay beş gündür.⁵⁵⁰ Hür olsun cariye olsun hamile kadının iddeti, doğumla son bulur.⁵⁵¹

⁵⁴⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 9/21, 22; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/371, 372; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 414.

⁵⁴⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/505-507.

⁵⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/139-140; İmrânî, *el-Beyân*, 10/65; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/151; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/370; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/145; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/375.

⁵⁴⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 11/9, 21, 23,25; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/170-173; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/490, 492, 493.

⁵⁵⁰ İmrânî, *el-Beyân*, 11/27, 29; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/170, 173.

⁵⁵¹ İmrânî, *el-Beyân*, 11/5, 23; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/168, 172.

"... وَوَأَقْنَا الشَّافِعِيُونَ وَالْمَالِكِيُونَ عَلَى أَنَّ الْأُمَّةَ لَا تَحْرُمُ عَلَى زَوْجِهَا الْحُرَّ إِلَّا بِثَلَاثِ تَطْلِيقَاتٍ - وَخَالَفُونَا فِي الْأُمَّةِ تَحْتَ الْعَبْدِ."

115- "İmam Şâfiî'ye göre eşi hür olan cariye, üç boşama ile eşine haram olurken, eşi köle olan cariye, iki boşama ile eşine haram olur."⁵⁵²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadın ister hür olsun ister cariye olsun, hür kocanın üç, köle kocanın ise iki boşama hakkı vardır. Dolayısıyla hür ile evli olan cariye üçle, köle ile evli olan cariye ise iki boşamayla kocasına haram olur.⁵⁵³

2.12.16. Tefvîz-i Talâk

Tefvîz-i talâk, kocanın boşama yetkisini eşine veya üçüncü bir kişiye devretmesi anlamına gelen fikhî terimdir.⁵⁵⁴

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... وَقَالَ سُفْيَانُ التَّوْرِيُّ، وَالشَّافِعِيُّ: هُوَ مَا نَوَى، فَإِنْ قَالَ: لَمْ أَنْوَ طَلَاقًا فَهُوَ كَمَا قَالَ - وَكَذَلِكَ إِنْ رَدَّتْ الْأَمْرَ إِلَيْهِ؟ فَإِنْ طَلَّقَتْ نَفْسَهَا، أَوْ اخْتَارَتْ نَفْسَهَا فَأَيَّ شَيْءٍ قَالَتْ لَمْ يَلْزَمُهُ إِلَّا طَلَقُهُ وَاحِدَةً رَجْعِيَّةً فَقَطْ - وَهَكَذَا قَالَا فِي التَّخْيِيرِ، وَالتَّمْلِيكِ."

116- "... İmam Şâfiî'ye göre (eşine boşama yetkisini veren, onu bu konuda muhayyer bırakan ve "özgürsün" (بِئْرُكٍ/Emruke bi yedike) diyen kocanın niyetine bakılır. Niyeti boşama değilse boşama gerçekleşmez. Eğer boşama kastetmişse ve kadın kendisini boşar ya da seçerse kadın bir ric'î talakla boş olur."⁵⁵⁵

Şâfiî mezhebi:

⁵⁵² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/503.

⁵⁵³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/139-140; İmrânî, *el-Beyân*, 10/65; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/151; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/370; Gazzî, *Fethü'l-Karîb*, 2/145; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/375.

⁵⁵⁴ Abdussamet Bakkaloğlu, "Tefviz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/310-311.

⁵⁵⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/294.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kocanın niyeti boşama olduğu halde eşine “kendini tercih et veya özgürsün” dedikten sonra kadın kendini tercih ederse bir ric’î talakla boş olur.⁵⁵⁶

2.12.17. Boşadığı Eşiyle Tekrar Evlenen Kocanın Talâk Hakları

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ فِيمَنْ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ طَلْقَةً فَأَعْتَدَتْ، ثُمَّ تَزَوَّجَتْ، ثُمَّ طَلَّقَهَا الثَّانِي، فَتَزَوَّجَهَا الْأَوَّلُ فَطَلَّقَهَا طَلْقَتَيْنِ: أَنَّهَا قَدْ حُرِّمَتْ عَلَيْهِ. ... وَهُوَ قَوْلُ الْحَسَنِ، وَابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالْحَسَنِ بْنِ حَيٍّ، وَمُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

117- "... İmam Şâfiî’ye göre bir talakla boşadığı eşiyle tekrar evlenen kocanın iki talak hakkı vardır. Koca, bu eşiyle tekrar evlenip iki talakla boşadığı takdirde, kadın başka bir adamla evlenmedikçe kendisine haram olur."⁵⁵⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bir veya iki talakla boşadığı eşiyle tekrar evlenen kocanın, üç talaktan kalan hakları saklı kalır. Ancak üç talakla boşayıp araya yeni bir evlilik girdikten sonra eski eşiyle evlenen birinin, her üç talak hakkı da saklıdır.⁵⁵⁸

2.13. MEFKÛDÜN NİKÂHI

Mefkûd, sağ olup olmadığı ve nerede olduğu bilinmeyen kişilere verilen isimdir.⁵⁵⁹

Bu başlık altında İmam Şâfiî’ye nispet edilen dört isabetli görüş tespit ettik.

⁵⁵⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 10/87, 88; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/350.

⁵⁵⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/14.

⁵⁵⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/457; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/123-124; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 414; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/153; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/153.

⁵⁵⁹ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 189; Beşir Gözübenli, “Mefkûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/353-356.

"... وَمِمَّنْ قَالَ: لَا تُوجَلُ امْرَأَةُ الْمَفْقُودِ، وَلَا يُفَرَّقُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا الْقَاضِي: ابْنُ أَبِي لَيْلَى، وَابْنُ شُبْرُمَةَ، وَعُثْمَانُ النَّبْتِيُّ، وَسَفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ حَيٍّ، وَأَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ."

118- "... İmam Şâfiî'ye göre mefkûdün eşine, ne beklemesi gereken bir süre takdir edilir ne de kadı aralarını ayırabilir.⁵⁶⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira Şâfiî mezhebinde mefkûd kocanın eşinin durumu, tartışma konusu olmuştur. İmam Şâfiî'nin kadîm görüşüne göre dört yıl bekledikten sonra kocanın ölümüne hükmedilir ve dört ay on gün iddet bekledikten sonra başka biriyle evlenebilir. Cedîd görüşüne göre ise kadına hiçbir süre tayin edilemez ve kocanın ölümü kesinleşinceye kadar sabretmesi gerekir.⁵⁶¹

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ. وَأَبُو سُلَيْمَانَ: مَنْ حَكَمَ بِتَأْجِيلِهَا ثُمَّ فَسَخَ النِّكَاحَ مِنْهُ وَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَ، ثُمَّ تَزَوَّجَتْ؛ فَإِنَّهُ يَفْسُخُ كُلَّ ذَلِكَ، وَتُرَدُّ إِلَى الْأَوَّلِ كَمَا كَانَتْ.

119- "İmam Şâfiî'ye göre mefkûdün eşi, beklemesi gereken süre ve iddetin ardından evlendikten sonra kaybolan eşi dönerse kadının beklediği iddet ve yeni nikâhı yok hükmünde olup mefkûd kocasına döner."⁵⁶²

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadın beklemesi gereken süre ve iddetten sonra evlenip ardından mefkûdün hayatta olduğu öğrenilirse, en sahih görüşe göre kadının ikinci evliliği feshedilir ve mefkûda iade edilir.⁵⁶³

"...فَأَمَّا مَنْ الْمَفْقُودُ: فَإِنَّ كُلَّ مَنْ رُوِيَ عَنْهُ فِي هَذَا شَيْءٍ لَمْ يُفَرَّقْ بَيْنَ أَحْوَالِ الْفَقْدِ. وَهُمْ عُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ، وَابْنُ مَسْعُودٍ وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَابْنُ عُمَرَ. وَمِنَ التَّابِعِينَ -: الْحَسَنُ، وَخَلَّاسُ بْنُ عَمْرٍو، وَإِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، وَالْأَوْزَاعِيُّ، وَاللَّيْثُ، وَأَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ."

⁵⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/322-323.

⁵⁶¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/608; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/272-273; İmrânî, *el-Beyân*, 11/34-35; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/318; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/739; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 454.

⁵⁶² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/323.

⁵⁶³ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/274; İmrânî, *el-Beyân*, 11/37; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/319; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/741-742; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/507.

120- "... İmam Şâfiî'ye göre kaybolma şekilleri arasında hiçbir fark yoktur (İster savaşta olsun ister başka bir şekilde olsun kaybolup kendisinden haber alınamayan her kişi mefkûd sayılır)."⁵⁶⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ne şekilde kaybolduğuna bakılmaksızın sağ ya da ölü olduğu bilinemeyen ve kendisinden haber alınamayan herkes mefkûd sayılır.⁵⁶⁵

"... وَأَمَّا التَّأْجِيلُ: فَإِنَّ كُلَّ مَنْ ذَكَرْنَا رَوَى التَّأْجِيلَ - حَاشَا رَوَايَاتٍ عَنْ عَلِيٍّ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَرَوَايَةً عَنْ الشَّعْبِيِّ، وَرَوَايَةً عَنْ النَّخَعِيِّ، وَحَمَّادِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَابْنِ شُبْرُمَةَ، وَعُثْمَانَ النَّبَّيَّ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ وَالْحَسَنَ بْنَ حَيٍّ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيَّ."

121- "... İmam Şâfiî'ye göre eşi kaybolan kadına, başka biriyle evlenebilmesi için beklemesi gereken bir süre tayin edilmez (kadının sabretmesi gerekir)."⁵⁶⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre söz konusu kadına hiçbir süre tayin edilmez ve kocasının ölümü kesinleşinceye kadar sabretmesi gerekmektedir. Kadîm görüşüne göre dört yıl bekledikten sonra kocanın ölümüne hükmedilir ve dört ay on gün iddet bekledikten sonra başka biriyle evlenebilir.⁵⁶⁷

2.14. LİÂN

Liân, karısına zina isnadında bulunan veya karısından doğan çocuğun zinadan olduğunu öne süren kocanın, kendisinin doğru söylediğine dair şer'î usulüne uygun

⁵⁶⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/324.

⁵⁶⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/608; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/272; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/505.

⁵⁶⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/324.

⁵⁶⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/608; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/272-273; İmrânî, *el-Beyân*, 11/34-35; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/318; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/739; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/506.

olarak mahkemede yemin etmesi, kadının da kocasının doğru söylemediğine ve kendisinin suçsuz olduğuna aynı şekilde yemin etmesidir.⁵⁶⁸

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ - بِتَمَامِ التَّعَانِ الرَّجُلُ يَفْعُ التَّفْرِيقُ وَيَنْتَفِي الْوَلَدُ."

122- "İmam Şâfiî'ye göre karşılıklı mülâaneden sonra karı-koca arası ayırılır ve çocuğun nesebi sabit olmaz (çocuk mülâaneye taraf olan adama nispet edilmez)."⁵⁶⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira mülâane yapıldıktan sonra karı-koca arası ayırılır ve çocuğun nesebi söz konusu kocaya nispet edilmez.⁵⁷⁰

2.15. KIYÂFE

Kıyâfe, bir kişinin fizikî yapısına ve azalarına bakarak onun soy, ahlâk ve şahsiyeti hakkında öngöründe bulunma sanatıdır.⁵⁷¹

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَلْيُدْعُ لَهُ بِالْقَافَةِ. وَبِهِ يُقُولُ قَتَادَةُ، وَعَيْرُهُ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

123- "... İmam Şâfiî, kıyâfe ilmini kullanmış ve kâifin sözünün muteber olduğunu söylemiştir."⁵⁷²

Şâfiî mezhebi:

⁵⁶⁸ Mehmet Âkif Aydın, "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172-173.

⁵⁶⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/336.

⁵⁷⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/733-734; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/45; İmrânî, *el-Beyân*, 10/417-418; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 446.

⁵⁷¹ Mehmet Serhan Tayşi, "Kıyâfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/508.

⁵⁷² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/341.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.), Zeyd b. Sâbit'le Üsâme hakkında kâifin söylediği sözlerden hoşnut olmuştur. Bundan dolayı İmam Şâfiî, kıyâfenin hak olduğunu söylemiş ve onunla amel etmiştir.⁵⁷³

2.16. AZAT EDİLEN EVLİ CARIYENİN DURUMU

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen üç isabetli görüş tespit ettik.

"... قَالَ قَوْمٌ: إِنَّهَا تُخَيَّرُ تَحْتَ الْعَبْدِ، وَلَا تُخَيَّرُ تَحْتَ الْحُرِّ. ... وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، وَالْأَوْزَاعِيِّ، وَمَالِكٍ، وَاللَّيْثِ، وَالشَّافِعِيِّ."

124- "... İmam Şâfiî'ye göre köle ile evli olup azat edilen cariye, nikâhını feshetme hakkına sahipken, kocası hür olup azat edilen cariyenin böyle bir hakkı yoktur."⁵⁷⁴

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kocası hür olan cariye azat edildiğinde nikâhını feshedemez. Ancak kocası köle olan cariye, nikâhını feshetme hakkına sahiptir.⁵⁷⁵

"... وَرَوَيْنَاهُ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ: أَنَّ لَهَا الْخِيَارَ. وَبِهِ يَقُولُ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

125- "... İmam Şâfiî'ye göre (mükâtebe yoluyla azat edilen) evli cariyenin, nikâhını feshetme hakkı vardır."⁵⁷⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira köleyle evli olduğu halde mükâtebe yoluyla azat edilen cariyenin fesih hakkı vardır.⁵⁷⁷

⁵⁷³ Şâfiî, *el-Üm*, 6/610; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/279-280; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/743; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/618.

⁵⁷⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/345-346.

⁵⁷⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/316; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/344; İmrânî, *el-Beyân*, 9/289; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/269; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/53; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 384; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/269.

⁵⁷⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/353.

"... وَمِمَّا اخْتَلَفُوا فِيهِ: هَلْ اخْتِيَارُهَا فِرَاقَ زَوْجِهَا فَسُخٌ أَوْ طَلَاقٌ؟... وَصَحَّ أَنَّهُ فَسُخٌ لَا طَلَاقٌ ... وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

126- "İmam Şâfiî'ye göre azat edilen cariye'nin kocasından ayrılması, boşama değil fesih sayılmaktadır (bundan dolayı talak sayısında eksilme olmaz)."⁵⁷⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira azat olup eşinden ayrılmak isteyen cariye'nin ayrılması fesih kabul edilmektedir.⁵⁷⁹

2.17. MUHÂLEA

Muhâlea, kadının kocasına vereceği mal karşılığında, talak veya hul' lafızlarıyla evliliklerinin son bulmasını ifade eden fikhî terimdir.⁵⁸⁰

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen dört isabetli görüş tespit ettik.

"... وَأَمَّا مَنْ قَالَ: إِنَّهَا تَطْلِيقٌ. وَبِهَذَا يَقُولُ أَبُو حَنِيفَةَ؛ وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

127- "... İmam Şâfiî muhâleayı talak saymıştır."⁵⁸¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre "hul'" lafzıyla yapılan muhâlea bir boşamadır. Kadîm görüşüne göre ise fesihtir.⁵⁸²

"هَلْ الْخُلْعُ طَلَاقٌ بَائِنٌ أَوْ رَجْعِيٌّ؟ ... وَقَالَ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ: هُوَ طَلَاقٌ بَائِنٌ وَلَا يَلْحَقُهَا طَلَاغُهُ فِي الْعِدَّةِ."

⁵⁷⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/268.

⁵⁷⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/353.

⁵⁷⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/316; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/351.

⁵⁸⁰ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/237; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 403.

⁵⁸¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/515-516.

⁵⁸² Şâfiî, *el-Üm*, 6/502; İmrânî, *el-Beyân*, 10/11; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/110, 111; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/238; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 403; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/342.

128- "... İmam Şâfiî'ye göre muhâlea bâin talak olup iddet esnasında muhâlea yaptığı eşini boşarsa bu geçersiz bir boşama olur."⁵⁸³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira muhâlea bâin talak sayılıp kocanın iddet süresinde yaptığı boşama geçersizdir.⁵⁸⁴

"... وَقَالَتْ طَائِفَةٌ: يَا خُدُّ مِنْهَا كُلَّ مَا مَعَهَا فَمَا دُونَ ذَلِكَ إِذَا تَرَاضِيَا بِهِ... وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

129- "... İmam Şâfiî'ye göre karşılıklı rıza olmak şartıyla kadının bütün mal varlığı muhâlea bedeli olabilir."⁵⁸⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira muhâlea bedeli mehr-i müsemâmâdan az veya çok olabilir. Bu konuda belirlenmiş alt ya da üst sınır yoktur.⁵⁸⁶

"... وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: الْخُلْعُ جَائِزٌ بِنِّتْرَاضِيهِمَا وَإِنْ لَمْ يُخَفَّ مِنْهُمَا نَشُوزًا وَلَا إِعْرَاضًا وَلَا خَافًا {أَلَا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ} [البقرة: 229]."

130- "İmam Şâfiî'ye göre geçimsizlik, çekişme, nefret ve sorumluluklarını yerine getirme hususunda endişeleri olmadan da karşılıklı rıza çerçevesinde muhâlea yapılabilir."⁵⁸⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira geçimsizlik ya da herhangi bir sıkıntı olmadan da muhâlea yapılabilir.⁵⁸⁸

⁵⁸³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/517-518.

⁵⁸⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/504; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/192; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/122; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/259; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 413; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/137-138; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/374.

⁵⁸⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/520.

⁵⁸⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 10/6; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/193; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 491; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/105-116; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/237; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/137.

⁵⁸⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/523.

2.18. RİC'Î TALÂK

Ric'î talak, boşanan kadının, iddet süresinde özel durumlarla tekrar kocasının nikâhına dönmesini ifade eden fıkıh terimidir.⁵⁸⁹

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"... وَقَالَ جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ، وَأَبُو قِلَابَةَ، وَاللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ وَالشَّافِعِيُّ: الْوَطْءُ فَمَا دُونَهُ لَا يَكُونُ رَجْعَةً - نَوَى بِهِ الرَّجْعَةَ أَوْ لَمْ يَنْوِ - وَلَا رَجْعَةً إِلَّا بِالْكَلَامِ."

131- "... İmam Şâfiî'ye göre ister niyeti ric'at olsun ister olmasın kocanın, eşiyle ilişkiye girmesi veya onu öpmesi ric'at sayılmaz. Ric'at sadece sözle yapılır."⁵⁹⁰

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ric'at, sadece ric'atı ifade eden lafızlarla yapılır.⁵⁹¹

" وَقَوْلُ خَامِسٍ - رُوِيَاهُ مِنْ طَرِيقِ وَكَيْعٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عَتِيْبَةَ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: إِذَا طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ ثُمَّ رَاجَعَهَا وَلَمْ يُعْلِمَهَا: فَهِيَ امْرَأَتُهُ إِذَا أَشْهَدَ... وَيَقُولُ عَلِيُّ الَّذِي ذَكَرْنَا يَقُولُ سُفْيَانُ النَّوْرِيُّ، وَأَبُو حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيُّ."

132- "... İmam Şâfiî'ye göre eşini boşadıktan sonra kendisine haber vermeden iddet esnasında ric'at eden kişi, ric'at yaptığına dair şahit getirirse eşi kendisinin olmaya devam eder.⁵⁹²

Şâfiî mezhebi:

⁵⁸⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 12/187; İmrânî, *el-Beyân*, 10/4; Nevevî, *el-Mecmû'*, 18/104; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/237.

⁵⁸⁹ Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, 7/57; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 3/426; VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 22/104.

⁵⁹⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/19.

⁵⁹¹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/621; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/145; İmrânî, *el-Beyân*, 10/229; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 515-516; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/528; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 429.

⁵⁹² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/24.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira iddet esnasında eşine haber vermeden ric'at eden bir kişi, daha sonra ric'at yaptığına dair şahit getirirse eşi iddet bittikten sonra başkasıyla evlenmiş olsa da kendisine döner.⁵⁹³

2.19. İDDET

İddet, nikâh ortadan kalktığından dolayı kadının, birçok hikmete binaen beklemesi gereken süreyi ifade eden fıkıh terimidir.⁵⁹⁴

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen on dört isabetli görüş tespit ettik.

"وَأَمَّا قَوْلُنَا: إِنَّ النَّكَاحَ فِي الْعِدَّةِ الْوَاطِئِ فِيهَا جَاهِلًا كَانَ أَوْ عَالِمًا فَحَدٌّ وَكَانَ غَيْرَ مُحْصَنٍ... فَلَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا بَعْدَ تَمَامِ عِدَّتِهَا الَّتِي تَزَوَّجَهَا فِيهَا. وَقَوْلُنَا هَذَا هُوَ قَوْلُ أَحْسَنِ، وَحَمَادِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، وَأَبِي حَنِيفَةَ وَأَصْحَابِهِ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ."

133- "... İmam Şâfiî'ye göre iddet bekleyen bir kadınla evlendikten sonra ister iddetin devam ettiğini bilsin ister bilmesin zifafa girip bunun sonucunda had cezasına çarptırılan birinin, iddet bittikten sonra o kadınla evlenmesi caizdir."⁵⁹⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti kısmen isabetlidir. Zira yanlışlıkla başkasından iddet gören kadınla evlenip cinsel ilişkide bulunan kişinin nikâhı feshedilir. Söz konusu kadının iddet bittikten sonra bu erkekle evlenmesi hususunda İmam Şâfiî'den iki farklı görüş gelmiştir. İmam Şâfiî'nin kadîm görüşüne göre bu erkeğin söz konusu kadınla evlenmesi caiz değildir. Cedîd görüşüne göre ise evlenmesi caizdir.⁵⁹⁶

"... اتَّفَقْنَا مَعَ الْمَالِكِيِّينَ، وَالشَّافِعِيِّينَ عَلَى أَنَّ عِدَّةَ الْأَمَةِ نِصْفُ عِدَّةِ الْحُرَّةِ، وَكَانَ الطَّلَاقُ هُوَ الْمَوْجِبُ

لِلْعِدَّةِ."

⁵⁹³ Şâfiî, *el-Üm*, 6/622, 623; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/149, 150; İmrânî, *el-Beyân*, 11/87; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/536, 537.

⁵⁹⁴ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 125; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/489.

⁵⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/69.

⁵⁹⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 11/86, 87; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/734.

134- "... İmam Şâfiî'ye göre cariyenin iddeti, hür kadınının yarısı kadardır. Boşama, iddeti gerektiren bir durumdur."⁵⁹⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira cariyenin iddeti hür bir kadının iddetinin yarısı kadardır. Boşama ve ölüm, iddeti gerektiren durumlardır.⁵⁹⁸

"... عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: إِذَا دَخَلْتَ الْمُطَلَّأَةَ فِي الْحَيْضَةِ الثَّلَاثَةِ فَقَدْ بَأَنْتَ مِنْ زَوْجِهَا. ... وَبِهِ يَقُولُ مَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

135- "... İmam Şâfiî'ye göre kadın boşandıktan sonra üçüncü hayıza girer girmez eşinden bâin talakla boşanmış olur."⁵⁹⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira boşanan kadın, üçüncü hayıza girer girmez iddeti biter ve ric'û olan talakı bâin talaka dönüşür.⁶⁰⁰

"... وَرَوَيْنَا عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ: أَنَّهَا تَبْنِي عَلَى عِدَّتِهَا مِنَ الطَّلَاقِ الْأَوَّلِ - وَهُوَ قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَالْحَسَنِ، وَأَبِي قِلَابَةَ - وَبِهِ قَالَ الزُّهْرِيُّ، وَقَتَادَةُ. قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَبِهِ يَقُولُ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ."

136- "... İmam Şâfiî'ye göre koca, (karısını iddet esnasında ikinci defa boşadığında) kadın, iddetine baştan başlamaz ilk boşamadan dolayı devam eden iddetini tamamlar.⁶⁰¹

Şâfiî mezhebi:

⁵⁹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/508.

⁵⁹⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/551; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/190-191; İmrânî, *el-Beyân*, 11/3-25; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 531; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/306; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 449.

⁵⁹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/30.

⁶⁰⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/531-532; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/149-150; İmrânî, *el-Beyân*, 11/12; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/291; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 448; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/171.

⁶⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/38.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira iddet sırasında ikinci defa boşanılan kadın, baştan iddet beklemez ve devam eden iddetini tamamlar.⁶⁰²

"... إِنْ أَبَا حَنِيفَةَ، وَمَالِكًا، وَأَحَدَ قَوْلِي الشَّافِعِيِّ فِي الَّتِي يُرَاجِعُهَا فِي الْعِدَّةِ ثُمَّ يُطَلَّقُ قَبْلَ أَنْ يَطَّأَهَا:
أَنَّهَا تَسْتَأْنِفُ الْعِدَّةَ - وَقَالَ الشَّافِعِيُّ مَرَّةً: تَبْنِي عَلَى عِدَّتِهَا مِنَ الطَّلَاقِ الْأَوَّلِ."

137- "... İmam Şâfiî'ye göre iddet esnasında ric'at edilen ve kendisiyle ilişkiye girilmeden boşanan kadın, iddetine baştan başlar. Ancak İmam Şâfiî'den gelen başka bir görüşe göre ise, kadın yeni bir iddet beklemeye başlamaz ve ilk boşamadan dolayı devam eden iddetini tamamlar."⁶⁰³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira koca ric'attan sonra ilişkiye girmeden eşini boşarsa, İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre eşi iddetine baştan başlar. Kadîm görüşüne göre ise ilk iddetini tamamlar.⁶⁰⁴

"... وَالْمَالِكِيُّونَ وَالشَّافِعِيُّونَ لَا يَرَوْنَ الْحَيْضَ عِدَّةً."

138- "... İmam Şâfiî'ye göre hayız süresi iddetten sayılmaz."⁶⁰⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hayız günleri iddetten sayılmadığı için, bu günlerde boşanan kadının iddeti, boşamanın gerçekleştiği hayızdan hemen sonraki tuhur döneminde başlar.⁶⁰⁶

"... فَإِنْ كَانَتْ الْمُطَلَّقَةُ لَا تَحِيضُ لِصِغَرٍ أَوْ كِبَرٍ أَوْ خَلْفَةٍ وَلَمْ تَكُنْ حَامِلًا وَكَانَ قَدْ وَطَّأَهَا: فَعِدَّتُهَا ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ مِنْ حِينِ بُلُوغِ الطَّلَاقِ إِلَيْهَا أَوْ إِلَى أَهْلِهَا إِنْ كَانَتْ صَغِيرَةً... وَهَذَا قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

⁶⁰² Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/735.

⁶⁰³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/38, 39.

⁶⁰⁴ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/734.

⁶⁰⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/39.

⁶⁰⁶ Şâfiî, *el-Üm*, 6/530; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/149; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/171.

139- "... İmam Şâfiî'ye göre zifaf gerçekleşikten sonra boşanan kadın, hamile değil ve herhangi bir nedenden dolayı adet göremiyorsa, kendisine veya ailesine boşanma haberi geldiği andan başlamak üzere, üç ay iddet beklemelidir."⁶⁰⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira tabiat gereği hayız göremeyen, âyise,(Belli bir yaşa -50 yaşları- erişip, âdet görmekten büsbütün kesilen kadın) mütehayyire (Bir hastalık ya da önemsememe yüzünden âdet günlerini unutmuş olan kadın.) ve küçük kız çocuğunun iddeti üç aydır.⁶⁰⁸

"... عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ فِي الَّتِي لَا تَحِيضُ فِي السَّنَةِ إِلَّا مَرَّةً؟ قَالَ: أَقْرَأُهَا مَا كَانَتْ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ."

140- "... İmam Şâfiî'ye göre yılda bir defa hayız gören kadının iddeti normal kadının iddeti gibi olup üç kar'dır."⁶⁰⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira âyise olmadıkça hayız gören kadının adetleri arasındaki süre, ne kadar fazla olursa olsun, iddeti üç kar'dır. Dolayısıyla yılda bir defa adet gören kadının iddeti üç yıldır.⁶¹⁰

"... وَعَلَى أَحَدِ أَقْوَالِ الشَّافِعِيِّ: لَا تُصَدَّقُ فِي أَقَلِّ مِنْ اثْنَيْنِ وَثَلَاثِينَ يَوْمًا، وَبَعْضُ يَوْمٍ..."

141- "İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre kadının, otuz iki buçuk günden daha az bir sürede iddetinin bittiğine yönelik iddiası kabul olunmaz."⁶¹¹

Şâfiî mezhebi:

⁶⁰⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/45-46.

⁶⁰⁸ Şâfiî, *el-Üm*, 6/543; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/165; İmrânî, *el-Beyân*, 11/21; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 530; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/301; Nevevî, *Minhâcû't-tâlibîn*, 449; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/171.

⁶⁰⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/54.

⁶¹⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/536; İmrânî, *el-Beyân*, 11/16; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/295.

⁶¹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/58.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hayız gören kadının, en düşük iddeti, otuz iki gün ve iki lahzadır. Bundan dolayı bu müddetten az bir sürede, iddetinin bittiğini iddia eden kadının sözü kabul edilmez.⁶¹²

"... وَعِدَّةُ الْوَفَاةِ وَالْإِحْدَادِ فِيهَا يَلْزَمُ الصَّغِيرَةَ - وَلَوْ فِي الْمَهْدِ - وَكَذَلِكَ الْمَجْنُونَةُ - وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

142- "... İmam Şâfiî'ye göre kocası vefât eden küçük veya deli kızın, hem vefât iddeti hem yas tutması (ihdâd uygulaması) gerekmektedir."⁶¹³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira küçük veya deli olmasına bakılmaksızın eşi vefat eden her kadının, yas tutması (ihdâd uygulaması) ve iddet beklemesi gerekmektedir.⁶¹⁴

"... وَقَوْلُ رَابِعٍ: ... عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: تَعْتَدُ حَيْضَةً وَاحِدَةً - يَعْنِي أُمَّ الْوَلَدِ... فَقَالَ الْقَاسِمُ: عِدَّةُ أُمَّ الْوَلَدِ إِذَا تُوفِّيَ عَنْهَا سَيِّدُهَا حَيْضَةً... وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

143- "İmam Şâfiî'ye göre efendisi vefat eden ümmü'l-veled'in iddeti bir hayızdır."⁶¹⁵

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ümmü'l-veled'in azat edilmesi ya da efendisinin ölümü durumunda, bir kar' beklemesi gerekmektedir. İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre bu konudaki kar' bir hayız iken kadîm görüşüne göre ise bir tuhurdur.⁶¹⁶

⁶¹² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 14/150; İmrânî, *el-Beyân*, 11/13-14; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 531; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/295-296.

⁶¹³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/62.

⁶¹⁴ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/588; İmrânî, *el-Beyân*, 11/67; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/310; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/503; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/175.

⁶¹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/114.

⁶¹⁶ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/554; İmrânî, *el-Beyân*, 11/100-109; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 537; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 459; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/181.

"وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَأَصْحَابُهُ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ حَيٍّ، وَالشَّافِعِيُّ، وَأَصْحَابُهُ: عِدَّةُ الْأُمَّةِ الْمُطَلَّعَةِ الَّتِي لَا تَحِيضُ: شَهْرٌ وَنِصْفٌ - وَقَالُوا كُلُّهُمْ: عِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ إِلَّا الشَّافِعِيُّ فَإِنَّهُ قَالَ: طَهْرَانِ، فَإِذَا رَأَتْ الدَّمَ مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّانِيَةِ فَهُوَ خُرُوجُهَا مِنَ الْعِدَّةِ."

144- "... İmam Şâfiî'ye göre hayız görmeyen cariye'nin iddeti, bir buçuk aydır. Hayız gören cariye'nin iddeti ise iki tuhur dönemidir. Dolayısıyla ikinci hayıza girer girmez iddeti biter."⁶¹⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira hayız görmeyen cariye'nin iddeti konusunda Şâfiî âlimleri arasında ihtilaf olmakla birlikte en sahih görüşe göre, bir buçuk aydır. Hayız gören cariye'nin iddeti ikinci hayızın başında bitmek üzere iki temizlik dönemidir.⁶¹⁸

"قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَرُوِيَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَسُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، وَرَبِيعَةَ، وَيَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، وَابْنِ قُسَيْطٍ مِنْ طَرُقِ سَاقِطَةِ عِدَّةِ الْأُمَّةِ مِنَ الْوَفَاةِ شَهْرَانِ وَخَمْسُ لَيَالٍ - ... وَصَحَّ ذَلِكَ عَنْ عَطَاءٍ، وَقَتَادَةَ، وَالزُّهْرِيِّ وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالشَّافِعِيِّ."

145- "... İmam Şâfiî'ye göre eşi vefat eden cariye'nin iddeti, iki ay beş gündür."⁶¹⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira eşi vefat eden cariye'nin iddeti hür kadınının yarısı kadar olup iki ay beş gündür.⁶²⁰

"... وَبَقِيَّتُ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا عَلَى وَضْعِ الْحَمْلِ إِنْزِ مَوْتِ الزَّوْجِ. ... وَفِي هَذَا خِلَافٌ قَدِيمٌ صَحَّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّهَا تَعْتَدُ مِنْ يَوْمِ مَاتَ، أَوْ طَلَّقَ. - وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

⁶¹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/118.

⁶¹⁸ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/551; İmrânî, *el-Beyân*, 11/23-25; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 531; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/306; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 448-449; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/172-173.

⁶¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/118-119.

⁶²⁰ Şâfiî, *el-Ûm*, 6/552; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/191; İmrânî, *el-Beyân*, 11/29; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 531; Nevevî, *el-Mecmû'*, 19/311; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 453; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/173; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/504.

146- "... İmam Şâfiî'ye göre hamile kadının iddeti doğumla bitmektedir. İddet bekleyecek kadının iddeti, boşandığı ya da eşi vefat ettiği gün başlar."⁶²¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira kadının iddeti, boşandığı ya da eşi vefat ettiği gün başlar. Eşi vefat eden hamile kadının iddeti, kocanın ölümüyle başlar ve doğumla biter.⁶²²

2.20. İHDÂD

İhdâd, vefat ya da bâin talak nedeniyle iddet bekleyen kadının, belli bir süre ziyet eşyası takınmamasını ve hiçbir şekilde süslenmemesini ifade eden fikhî terimdir.⁶²³

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"... وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: تَحْتَنِبُ الزَّيْنَةَ كُلَّهَا، وَالذُّهْنَ كُلَّهُ: الزَّيْتِ، وَغَيْرَهُ، فِي الرَّأْسِ، وَغَيْرِهِ، وَلَا تَكْتَحِلُ بِمَا فِيهِ زِينَةٌ، وَلَا بِأَسِّ بِالْكُحْلِ الَّذِي لَا زِينَةَ فِيهِ، فَإِنْ اضْطُرَّتْ إِلَى مَا فِيهِ زِينَةٌ مِنْهُ جَعَلَتْهُ لَيْلًا، وَمَسَحَتْهُ نَهَارًا، كَالصَّبْرِ، وَنَحْوِهِ. وَتَحْتَنِبُ كُلَّ صَبَاغٍ فِيهِ زِينَةٌ، وَتَلْبَسُ الْبَيَاضَ، وَالْمَصْبُوعَ بِالسَّوَادِ، وَالْخَضْرَاءَ الْمُقَارِبَةَ لِلْسَّوَادِ، وَمَا لَيْسَ بِزِينَةٍ - وَتَحْتَنِبُ الطَّيِّبَ."

147- "İmam Şâfiî'ye göre eşi vefat eden kadın her çeşit süsten, saçlarına veya başka bir yerine yağ sürmekten, mecbur kalmadıkça sürme çekmekten, süslü olan her türlü renkli giysiler giyinmekten ve koku sürünmekten kaçınmalıdır. Beyaz, siyah, koyu renkli giysiler giymek ve süs olmayan eşyalar takmak yasak değildir."⁶²⁴

⁶²¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/123.

⁶²² Şâfiî, *el-Üm*, 6/548-549; İmrânî, *el-Beyân*, 11/32; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 449-454; Gazzî, *Fethu'l-Karib*, 2/168.

⁶²³ VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 29/305; Mustafa Baktır, "İhdâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/530-532.

⁶²⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/68.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira yas tutan (ihdâd uygulayan) kadının, her türlü koku sürünmekten ve süslenmekten kaçınması gerekmektedir.⁶²⁵

"... عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ أَنَّهُ كَانَ يُكْرَهُ الزَّيْنَةَ لِلَّتِي لَا رَجْعَةَ لَهَا عَلَيْهَا مِنَ الْمُطَلَّاتِ - وَبِقَوْلِ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ يَقُولُ الشَّافِعِيُّ، وَلَمْ يُوجِبْهُ."

148- "... İmam Şâfiî'ye göre üç talakla boşanan kadının süslenmesi mekruhtur. Ona göre söz konusu kadın için ihdâd vacip değildir."⁶²⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bâin talakla boşanan kadının yas tutması, İmam Şâfiî'nin kadîm görüşüne göre vacip iken cedîd görüşüne göre vacip değildir. İmam Şâfiî *el-Ümm* adlı eserinde, bâin talakla boşanan kadının süslenmemesinin evlâ olduğunu ve yas tutmanın vacip olmadığını açıkça söylemiştir.⁶²⁷

2.21. EŞLERİN VEYA VARİSLERİNİN EV VE GİYİM EŞYASI HAKKINDA DAVALAŞMASI

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

وَإِذَا تَنَزَّاعَ الزَّوْجَانِ فِي مَنَاعِ الْبَيْتِ فِي حَالِ الزَّوْجِيَّةِ أَوْ بَعْدَ الطَّلَاقِ، أَوْ تَنَزَّاعَ أَحَدُهُمَا مَعَ وَرَثَةِ الْأَخْرِ بَعْدَ الْمَوْتِ، أَوْ وَرَثَتِهِمَا جَمِيعًا بَعْدَ مَوْتِهِمَا، فَكُلُّ ذَلِكَ سَوَاءٌ، وَكُلُّ ذَلِكَ بَيْنَهُمَا مَعَ أَيْمَانِهِمَا، أَوْ يَمِينِ الْبَاقِي مِنْهُمَا، أَوْ وَرَثَةِ الْمَيِّتِ مِنْهُمَا، أَوْ أَيْمَانِ وَرَثَتِهِمَا مَعًا - وَسَوَاءٌ فِي ذَلِكَ السَّلَاحُ، وَالْحُلِيُّ، وَمَا لَا يَصْلُحُ إِلَّا لِلرِّجَالِ، أَوْ إِلَّا لِلنِّسَاءِ، أَوْ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ، إِلَّا مَا عَلَى ظَهْرِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فَهُوَ لَهُ مَعَ يَمِينِهِ. وَقَدْ اِخْتَلَفَ السَّلَفُ فِي هَذَا عَلَى أَقْوَالٍ وَقَوْلٍ تَاسِعٍ - كَمَا قُلْنَا نَحْنُ - وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالْقَاسِمِ بْنِ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ الْقَاضِي، وَشَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقَاضِي، وَالشَّافِعِيِّ.

⁶²⁵ Şâfiî, *el-Üm*, 6/587-588; İmrânî, *el-Beyân*, 11/69-72; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 530; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 5/745-748; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 454-455; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/175-176.

⁶²⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/71.

⁶²⁷ Şâfiî, *el-Üm*, 6/583; İmrânî, *el-Beyân*, 11/66; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 454; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/175.

149- "... İmam Şâfiî'ye göre ister evliyken olsun ister boşanmadan sonra olsun, ister bir kişiyle diğer tarafın varisleri arasında olsun ister her iki tarafın varisleri arasında olsun, ev eşyası hakkında evli çiftin ya da varisleri arasında çekişme olduğunda çekişmeye taraf olanların yeminleriyle birlikte ister kadına özgü eşyalar olsun ister erkeğe özgü eşyalar olsun, bütün mallar aralarında (eşit) bölüştürülür. Kişi, hali hazırda giydiği eşyaların kendisinin olduğuna dair yemin ediyorsa onlar kendisindedir."⁶²⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ev eşyası hakkında anlaşmazlığa düşen karı-koca, eğer her birisi o malın kendisine ait olduğuna dair yemin ediyorsa o malın erkeklere ya da bayanlara özgü olup olmadığına bakılmaksızın aralarında eşit bir şekilde bölüştürülür.⁶²⁹

2.22. İSTİBRÂ

İstibrâ, yeni satın alınan veya satılan cariye'nin hamile olup olmadığı bilenebilmesi gibi bazı nedenlerden dolayı bir süreliğine kendisiyle ilişkiye girilmemesini ifade eden fıkıh terimidir.⁶³⁰

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen bir isabetli görüş tespit ettik.

"... عَنْ حُمَيْدٍ عَنِ الْحَسَنِ فِي الْأَمَةِ إِذَا بَاعَهَا سَيِّدُهَا - وَهُوَ يَطُورُهَا - قَالَ: يَسْتَبْرَأُهَا بِحَيْضَةٍ قَبْلَ أَنْ يَبِيعَهَا، وَيَسْتَبْرَأُهَا الْمُشْتَرِي بِحَيْضَةِ أُخْرَى - وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ."

150- "İmam Şâfiî'ye göre cariyesiyle ilişkiye giren kişi, cariyesini satmadan önce hamile olmadığından emin olmak için bir hayız süresi kendisiyle ilişkiye girmeden yanında tutmalıdır. Satıştan sonra da müşterinin bir hayız süresi ona yanaşmaması gerekmektedir."⁶³¹

⁶²⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/125-127.

⁶²⁹ Şâfiî, *el-Üm*, 6/248-250.

⁶³⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/519.

⁶³¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/134.

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira satın alınan cariye, İmam Şâfiî'nin cedîd görüşüne göre bir hayız süresi, kadîm görüşüne göre ise bir tuhur dönemi istibrâda bulunması gerekmektedir.⁶³² Cariyenin bu süre zarfında bekletilmesi, satıcı hakkında müstehap iken⁶³³ müşteri hakkında vaciptir.⁶³⁴

2.23. HİDÂNE

Hidâne, kendi ihtiyaçlarını göremeyecek çocuk ve çocuk hükmünde olanların, belli bir süre içinde büyütülmesi, korunması ve terbiye edilmesi amacıyla Şâriin muayyen kişilere verdiği görev ve sorumluluğu ifade eden fikhî terimdir.⁶³⁵

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen iki isabetli görüş tespit ettik.

"وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: الْأُمُّ أَحَقُّ بِالْإِبْنِ وَالْإِبْنَةُ مَا لَمْ تَنْزَوِجْ، ثُمَّ الْجَدَّةُ مِنْ قِبَلِ الْأُمِّ وَإِنْ عَلَتْ، ثُمَّ الْأَبُّ، ثُمَّ الْجَدُّ أَبُو الْأَبِّ وَإِنْ عَلَا، ثُمَّ سَائِرُ الْعَصَبَةِ: الْأَخُّ وَابْنُ الْأَخِّ، وَالْعَمُّ وَابْنُ الْعَمِّ، ثُمَّ الْجَدَّةُ أُمُّ الْأَبِّ، ثُمَّ أُمَّهَاتُهَا، ثُمَّ الْجَدَّةُ أُمُّ أَبِي الْأَبِّ، ثُمَّ أُمَّهَاتُهَا وَإِنْ عَلَتْ، ثُمَّ الْأَخْتُ الشَّقِيقَةُ، ثُمَّ الْأَخْتُ لِلْأَبِّ، ثُمَّ الْأَخْتُ لِلْأُمِّ، ثُمَّ الْخَالَهُ الشَّقِيقَةُ، ثُمَّ الْخَالَهُ لِلْأَبِّ، ثُمَّ الْعَمَّةُ. قَالَ: فَإِذَا بَلَغَ الصَّغِيرُ سَبْعَ سِنِينَ وَهُوَ يَعْقِلُ عَقْلَ مِثْلِهِ خَيْرٌ بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ، فَحَيْثُ اخْتَارَ جُعِلَ فَإِنْ تَزَوَّجَتْ الْأُمُّ خَرَجَتْ عَنِ الْحَضَانَةِ فَإِنْ أُمَّتْ عَادَتْ إِلَى حَقِّهَا فِي الْحَضَانَةِ."

151- "İmam Şâfiî'ye göre (boşanma durumunda) evlenmedikçe anne, kız olsun erkek olsun küçük çocuğun bakımını üstlenmeye en çok hak sahibi olan kişidir. Ardından sırayla anneanne, baba, babanın babası, kardeş, kardeşin oğlu, amca, amcaoğlu, babaanne, babaannenin anneleri, büyük babanın annesi ve anneleri, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir kız kardeş, öz teyze, baba bir teyze ve en son olarak bu hak halaya geçer. Çocuk yedi yaşına gelip akranları kadar düşünebiliyorsa kimin yanında kalacağına dair annesi ile babası arasında bir tercihte bulunur. Hidâne

⁶³² İmrânî, *el-Beyân*, 11/99, 100, 107, 108; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 458; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/178, 179.

⁶³³ İmrânî, *el-Beyân*, 11/107; Bâcûrî, *Hâşiye 'alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*, 2/180.

⁶³⁴ İmrânî, *el-Beyân*, 11/107; Gazzî, *Fethu'l-Karîb*, 2/179-180.

⁶³⁵ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 473; Ali Bakkaloğlu, "Hidâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/467-471; VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 17/299.

hakkına sahip olan anne evlendiğinde hidâne hakkı düşer. Boşanan annenin hidâne hakkı geri verilir.”⁶³⁶

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira İmam Şâfiî’ye göre evlenmedikçe hidâne hakkı annenindir. Evlenen annenin hidâne hakkı düşmekle birlikte boşanırsa hidâne hakkı kendisine iade edilir. Hidâne sıralamasında az bir fark olsa da genellikle üstte verilen gibidir. Yedi yaşına basan çocuk, ebeveynlerinden birini seçip onunla yaşamaya başlar.⁶³⁷

"... وَقَالَ مَالِكٌ: لِلْأَبِ أَنْ يَرْحَلَ بِنْتَيْهِ إِذَا كَانَ رَاجِعًا رِحْلَةً إِقَامَةً لَا رُجُوعَ لَهُ - صِغَارًا كَانُوا أَوْ كِبَارًا - قَالَ: وَالْعَصْبَةُ كَالْأَبِ فِي ذَلِكَ إِذَا مَاتَ الْأَبُ، قَالَ: وَلَيْسَ لِلْأُمِّ أَنْ تُرَحِّلَهُمْ إِلَى الْبَرِيدِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ اللَّيْثُ، وَالشَّافِعِيُّ نَحْوَ ذَلِكَ."

152- "... İmam Şâfiî’ye göre başka bir yere yerleşmek niyetiyle çıktığı seferde, küçük olsun büyük olsun çocuklarını beraberinde götürmesi, baba için caizken anne için caiz değildir. Baba vefat ettiğinde, babadaki bu yetki asabeye geçmektedir.”⁶³⁸

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira yerleşmek niyetiyle çıkıldığı yerin yolu güvenli ve seferî sayılacak kadar mesafe varsa baba, baba olmadığında asabe, çocuğu beraberinde götürme hakkına sahipler.⁶³⁹

2.24. RADÂ‘

Radâ‘, belli şartlar çerçevesinde emziren kadının sütünün ya da sütünden elde edilen bir şeyin çocuğun karnına varmasını ifade eden fikhî terimdir.⁶⁴⁰

⁶³⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/155-156.

⁶³⁷ İmrânî, *el-Beyân*, 11/242, 243, 251; Kazvîni, *el-Hâvi's-sagîr*, 546; Nevevî, *el-Mecmû‘*, 20/167; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 473-475.

⁶³⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/156.

⁶³⁹ İmrânî, *el-Beyân*, 11/254-255; Nevevî, *el-Mecmû‘*, 20/169; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 475-476.

Bu başlık altında İmam Şâfiî'ye nispet edilen beş isabetli görüş tespit ettik.

"أَبْنُ الْفَحْلِ يُحَرِّمُ، وَهُوَ مَا دَكَرْنَا أَنْفًا: مِنْ أَنْ تُرْضِعَ امْرَأَةٌ رَجُلًا ذَكَرًا، وَتُرْضِعَ امْرَأَتُهُ الْأُخْرَى أَنْثَى: فَتَحْرُمُ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى. وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ مِنَ السَّلَفِ هَذَا لَا يُحَرِّمُ شَيْئًا... وَذَهَبَ آخَرُونَ إِلَى التَّحْرِيمِ بِهِ: وَهُوَ قَوْلُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالْأَوْزَاعِيِّ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَمَالِكٍ، وَالشَّافِعِيِّ."

153- "... İmam Şâfiî'ye göre erkeğe ait (erkekle nikâhlı kadından / erkekten çocuk doğuran kadından) olan süttten süt hısımlığı doğar. Şöyle ki; kişinin bir eşinden bir kız, diğer eşinden de bir erkek emmişse bu kızla erkeğin birbiriyle evlenmeleri caiz değildir."⁶⁴¹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira bir kişinin farklı eşlerinden süt emen erkekle kızın, birbiriyle evlenmeleri caiz değildir.⁶⁴²

"... وَأَمَّا الْخِلَافُ فِي ذَلِكَ فَإِنَّهُ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ، وَمَالِكٌ، وَالشَّافِعِيُّ: السَّعُوطُ وَالْوَجُورُ يُحَرِّمَانِ كَتَحْرِيمِ الرِّضَاعِ."

154- "... İmam Şâfiî'ye göre burun ve ağza akıtılan süttten, süt hısımlığı doğar."⁶⁴³

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira çocuğun burun ve boğazına akıtılan süttten süt hısımlığı doğar.⁶⁴⁴

"... وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَا يَقَعُ بِأَبْنِ الْمَيْتَةِ رِضَاعٌ؛ لِأَنَّهُ نَجِسٌ."

155- "İmam Şâfiî'ye göre ölü kadının sütünden içmek, süt hısımlığını doğurmaz."⁶⁴⁵

Şâfiî mezhebi:

⁶⁴⁰ Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, 7/172; VEK, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 22/238.

⁶⁴¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/178-181.

⁶⁴² Şâfiî, *el-Üm*, 6/65-66; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/307.

⁶⁴³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/186.

⁶⁴⁴ Şâfiî, *el-Üm*, 6/83; İmrânî, *el-Beyân*, 11/127-128; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/70-72; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 6/11; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 460.

⁶⁴⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/188.

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira ölü kadının sütünden içmekle süt hısımlığı oluşmaz.⁶⁴⁶

"... وَطَائِفَةٌ قَالَتْ: بِخَمْسِ رَضَعَاتٍ كَمَا قُلْنَا نَحْنُ. وَهُوَ قَوْلُ الشَّافِعِيِّ، وَأَصْحَابِهِ."

156- "İmam Şâfiî'ye göre süt hısımlığının oluşabilmesi için, çocuğun en az beş defa emmesi gerekmektedir."⁶⁴⁷

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira süt hısımlığı en az beş emmeyle gerçekleşir.⁶⁴⁸

"... عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ يَقُولُ: مَا كَانَ مِنْ سَعُوطٍ، أَوْ وَجُورٍ أَوْ رَضَاعٍ فِي الْحَوْلَيْنِ فَهُوَ يُحْرَمُ، وَمَا كَانَ بَعْدَ الْحَوْلَيْنِ لَمْ يُحْرَمْ شَيْئًا. وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ شُبْرَمَةَ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَالشَّافِعِيِّ."

157- "... İmam Şâfiî'ye göre burun ve ağıza akıtılan ile emme yoluyla alınan süt, iki yaştan küçük çocuklarda süt hısımlığını doğururken iki yaştan büyük çocuklarda doğurmaz."⁶⁴⁹

Şâfiî mezhebi:

Bu görüşün nispeti isabetlidir. Zira süt hısımlığının oluşabilmesi için, süt emen çocuğun, iki yaştan küçük olması gerekmektedir. Dolayısıyla iki yaştan büyük bir çocuğun emmesiyle süt hısımlığı oluşmaz.⁶⁵⁰

⁶⁴⁶ İmrânî, *el-Beyân*, 11/132; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/323; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/75; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 6/5; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 460; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/528.

⁶⁴⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/190-191.

⁶⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/310-311; İmrânî, *el-Beyân*, 11/123; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 539; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/61; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 6/9; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 460.

⁶⁴⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/205.

⁶⁵⁰ Şâfiî, *el-Üm*, 6/83; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 14/316-317; İmrânî, *el-Beyân*, 11/121; Kazvînî, *el-Hâvi's-sagîr*, 539; Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/61; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, 6/9; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 460.

SONUÇ

İbn Hazm, birçok ilimde kendisini geliştirdiği gibi kendisinden sonra gelenlere de kaynaklık edecek birçok eser bırakan büyük bir âlimdir. Konusu karşılaştırmalı fıkıh olan *el-Muhallâ*, bu eserlerden bir tanesidir. O bu eserinde Zâhirî mezhebinin görüşlerine yer vererek günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. İbn Hazm *el-Muhallâ*'da Zâhirî mezhebinin yanı sıra diğer mezheplerin görüşlerini de delilleriyle birlikte aktarmıştır. Bundan dolayı, İslam hukuku alanlarında müracaat edilecek eserler arasında yer almıştır. İbn Hazm, *el-Muhallâ*'da ilk önce kendi görüşünü verip Kur'an, Sünnet, icma ve delilden deliller getirerek kendi görüşünü ispatlamaya çalışmıştır. Daha sonra diğer âlimlerin delil ve görüşlerini ortaya koyup delillerini çürütmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de kendisiyle aynı görüşte olmayanları çok sert bir dille eleştirmiştir. Kendisiyle aynı görüşte olmayanların delilleri arasındaki hadisleri sıhhat açısından incelemesi, *el-Muhallâ*'nın fıkıh ilminde olduğu gibi hadis ilminde de vazgeçilmez eserlerden bir tanesi olmasını sağlamıştır. *el-Muhallâ*'da fıkıh konuları ile birlikte akaid/kelam ve fıkıh usulü konularına değinen İbn Hazm, bu konulardaki Zâhiri mezhebinin görüş ve delillerini sergilemiştir. Bundan dolayı *el-Muhallâ*'yı bu mezhebin temel fıkıh kitabı olarak görmek mümkündür.

Sadece Zâhirî mezhebinin görüşlerini aktarmakla kalmayan *el-Muhallâ*, Ebû Hanîfe, Mâlik b. Enes, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi müçtehitlerin görüşlerini de aktarmıştır.

el-Muhallâ'da aile hukuku konularında İmam Şâfiî'ye nispet edilen 157 görüşten 7 tanesinin nispetinin hatalı olduğunu tespit ettik. İbn Hazm'ın bu konuda yararlandığı bütün kaynaklar elimize ulaşmadığından dolayı hatalı nispetlerin

nedenlerini kesin olarak tespit etme imkânını bulamadık. Bu durumun iki muhtemel nedenini şöyle ifade edebiliriz:

1) İmam Şâfiî'ye sehven yanlış görüş nispet etmesi veya onun görüşü başka âlimlerin görüşleri ile karıştırması, İbn Hazm'ın ömrünün *el-Muhallâ* adlı eserini tamamlamaya yetmemesi nedeniyle eserindeki bilgileri kontrol etme fırsatı bulamaması

2) Günümüze ulaşmayan bir eser/eserlerden aktarmış olması.

İbn Hazm'ın İmam Şâfiî'ye atfettiği 157 görüşten 7 tanesinin hatalı olmasını normal karşılamak gerekir. Zira insan ürünü olan her kitapta bu kadar hata bulunabilir ve kitabın değerini düşürmez. Kanaatimce *el-Muhallâ*, üzerinde çalışmaya değer kıymetli bir eser olmakla birlikte alanında en güvenilir kaynaklardan bir tanesidir. Bu muhalled eserde diğer imamlara nispet edilip de henüz tahkiki yapılmayan görüşlerin de tahkik edilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zira böylece alanında rağbet gören bu önemli kaynaktan yararlanmak isteyenlerin daha sağlıklı bilgilere ulaşmalarına vesile olacaktır.

Çalışmamız özelinde de ortaya çıktı ki; akademik çalışmalarda bir mezhebe ait görüşlere yapılan atfın sıhhati için mutlaka o mezhebin muteber kaynaklarına dayanması gerekir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Hamza. “Kefâet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/166-168. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Apaydın, H. Yunus. “el-Muhallâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/404-406. İstanbul: TDV yayınları, 2005.
- Apaydın, H. Yunus. “İbn Hazm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/39-52. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Apaydın, H. Yunus. “Zâhiriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/93-100. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Apaydın, H. Yunus. “Zâhiriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/93-100. İstanbul: TDV yayınları, 2013.
- Aybakan, Bilal. “el-Üm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/298-300. İstanbul: TDV yayınları, 2012.
- Aybakan, Bilal. “Şâfiî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: TDV yayınları, 2010.
- Aydın, Mehmet Âkif. “Liân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bâcûrî, İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed el-. *Hâşiye ‘alâ şerhi İbn Kâsım el-Gazzî*. 2 Cilt. İstanbul, ts.
- Bakkal, Ali. “Maraz-ı mevt”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/39-41. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bakkaloğlu, Abdussamet. “Tefviz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bakkaloğlu, Ali. “Hidâne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/467-471. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Baktır, Mustafa. “İhdâd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Bardakoğlu, Ali. “İkrah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/30-37. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Cemel, Ebû Dâvûd Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî el-Ezherî el-. *Fütûhâtü'l-vehhâb bi't-tavzîhi şerhi Menheci't-tullâb*. 5 Cilt. Daru'l-Fikr, ts.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-. *et-Ta'rifât*. thk. Muhammed Saîd el-Minşevî. Kahire: Daru'l-Fadile, ts.
- Çeker, Orhan. “Beynûnet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/79-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Demirci, Ahmet. *İbn Hazm ve Zahirilik*. Kayseri, 1996.
- Dihlevî, Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm ed-. *Hüccetullâhi'l-bâliğa*. thk. es-Seyid Sâbık. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Cil, 1. Basım, 2005.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa. *el-İmâm İbn Hazm el-Endelüsî hayâtühû ve 'asruhû-ârâ'ühû ve fikhuh*. Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabiyye, 1978.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa. *Târîhu'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*. Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- Erdebîlî, Cemâlüddîn (İzzüddîn) Yûsuf b. İbrâhîm el-. *el-Envâr li-a'mâli'l-ebrâr*. thk. Halef Müfdî. 3 Cilt. Daru'd-Diyâ', 1. Basım, 2006.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*. İstanbul: Ensar, 7. Basım, 2019.
- Gazâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *el-Vecîz fî fikhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2004.
- Gazzî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Kâsım el-. *Fethu'l-Karîbi'l-mücîb fî şerhi elfâzi't-Takrîb*. 2 Cilt. İstanbul, ts.
- Görgülü, Hasan Ali. “el-Hâvi'l-Kebîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/534-535. İstanbul: TDV yayınları, 1997.
- Gözübenli, Beşir. “Mefkûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/353-356. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî el-. *Mu'cemü'l-üdebâ'*. thk. İhsan Abbas. 7 Cilt. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1993.
- Humeydî, Muhammed b. Fütûh el-. *Cezvetü'l-muktebis fî tarîhi 'ulemâi Endelüs*. thk. Beşâr Avvâd Ma'rûf. Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2008.

- Itr, Nûreddîn. “Dâvûd ez-Zâhirî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/49-50. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. thk. 'Adil Ahmed AbdülMevcûd. 14 Cilt. 'Alimi'l-Kütüb, 2003.
- İbn Beşkuvâl, Ebü'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ b. Beşkuvâl el-Hazrecî el-Ensârî el-Endelüsî. *Kitâbü's-sıla fî't-târîhi e'immeti'l-Endelüs*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 2 Cilt. Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2010.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Lisânü'l-mîzân*. thk. Ebû Gudde, Abdülfettâh. 10 Cilt. Beyrut: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2002.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ sebete bi'n-nakl evi's-semâ' ev eşbetehü'l-'ayân*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Daru Sâdir, 1972.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *Mâlikîler'in Eleştirilerine Cevap*. çev. Osman Bayder. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1. Basım, 2019.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî. *Peygamberlerde İsyân Ahlakı*. çev. Nurullah Gülsever. İstanbul: Muhayyel Yayıncılık, 2. Basım, 2020.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Fasl fî'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal*. 5 Cilt. Mektebetü'l-İslâmî'l-'Alemiyye, 1929.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Âfâki'l-Cedîde, 2. Basım, 1983.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihisâr*. thk. Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2010.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *et-Telhîs li-Vücûhi't-Tahlis*. thk. Abdülhakk et-Türkmenî. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1. Basım, 2003.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Güvercin Gerdanlığı*. çev. Selahattin Hacıoğlu. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Merâtibü'l-icmâ'*. thk. Hasan Ahmed Esber. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 1998.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelüsî*. thk. İhsan Abbas. 4 Cilt. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyyetü li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 2. Basım, 1987.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. 4 Cilt. Beyrut: Daru İbn Kesir, 2. Basım, 1997.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebü'l-Meârif, 1991.
- İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî. *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*. thk. Abdülkadir Arnavut, Muhammed Arnavut. 10 Cilt. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1. Basım, 1986.
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. thk. Rızâ Teceddüd, ts.
- İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim b. Es'ad el-. *el-Beyân*. thk. Ahmed Hicazî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.
- Kallek, Cengiz. "el-Hâvi's-Sagîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/535-536. İstanbul: TDV yayınları, 1997.
- Kallek, Cengiz. "İbn Kasım el-Gazzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/105-106. İstanbul: TDV yayınları, 1999.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nevevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/45-49. İstanbul: TDV yayınları, 2007.
- Kur'ân Yolu*. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karlığa, H. Bekir. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/518-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kazvînî, Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-. *el-Hâvi's-sagîr*. thk. Salih b. Muhammed b. İbrahim. Beyrut: Dâru İbni'l-Cevzî, 1. Basım, 2009.
- Kılavuz, Ahmat Saim. "Bâcûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/416. İstanbul: TDV yayınları, 1991.

- Kılıç, Mahmud Erol. “İbnü’l-Arabî, Muhyiddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/493-516. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Köse, Saffet. “Erdebîlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/279-280. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Köse, Saffet. “İbn Dâvûd ez-Zâhirî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/410-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Makdîsî, Cemalüddin Yusuf b. Hüseyin b. Muberrred. *Tezkiretü’l-huffâz ve tebsiretü’l-aykâz*. Beyrut: Darü’n-Nevâdir, 1. Basım, 2011.
- Mâverî, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-. *el-Hâvi’l-kebîr*. thk. Abdullah Muhammed Necîb. 22 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasî’l-Arabî, 1. Basım, 2009.
- Mehâmilî ed-Dabbî, Ebü’l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-. *el-Lübâb fi’l-fikh*. thk. Abdülkerîm b. Sineytan. Medine: Dâru’l-Buhârî, 1. Basım, 1995.
- Mervezî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-. *İhtilâfü’l-fukahâ’*. thk. Muhammed Tahir Hakim. Riyad: Edvâü’s-Selef, 1. Basım, 2000.
- Mısrî, Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd el-. *el-Ahvâlü’s-şahsiyye fi’s-şerî’ati’l-İslâmiyye*. İstanbul: el-Mektebetü’l-Hanefiyye, 1. Basım, 2018.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim. *Sahîh-i Müslim*. Beyrut: Müessesetü’r-risale Naşirun, 2. Basım, 1439.
- Müzenî, Ebü İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Mısrî el-. *el-Muhtasar*. thk. Muhammed Abülkadir Şahin. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Nevevî, Ebü Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*. thk. Muhammed Necîb el-Mutî’î. 24 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasü’l-Arabî, 1. Basım, ts.
- Nevevî, Ebü Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *Minhâcü’t-tâlibîn*, ts.
- Nevevî, Ebü Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *Ravzatü’t-tâlibîn*. 8 Cilt. Dımaşk: Daru’l-Feyhâ, 1. Basım, 2012.
- Özel, Ahmet. “Remlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/565-566. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Özen, Şükrü. “İbnü’l-Mehâmilî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/124-125. İstanbul: TDV yayınları, 2000.
- Özen, Şükrü. “Müzenî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/246-250. İstanbul: TDV yayınları, 2006.

- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Ûm*. thk. Rıf'at Fevzi Abdülmuttalib. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 4. Basım, 2011.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-. *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*. thk. Muhammed Zühaylî. 6 Cilt. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1. Basım, 1996.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-. *Tabakâtü'l-fukahâ*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Daru'l-Raidi'l-Arabiyye, 1970.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Delilleriyle Büyük Şafî Fıkhi Muğni'l-Muhtâc Minhâcü't-Tâlibîn Şerhi*. çev. Soner Duman. 20 Cilt. İstanbul: Mirac Yayınları, 1. Basım, 2009.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1. Basım, 2005.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-. *Muhtasarü ihtilâfi'l-'ulemâ'*. thk. Abdullah Nezîr Ahmed. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l Beşâiri'l-İslamiyye, 2. Basım, 1996.
- Tayşî, Mehmet Serhan. "Kıyâfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/508. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Ünal, Halit. "Mervezî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/335-336. Ankara: TDV yayınları, 2004.
- Üveys, Abdülhalim. *İbn Hazm el-Endelüsî ve cühûdühu fî'l-bahsi et-târîhi ve'l-hadârî*. Kahire: ez-Zahra li İ'lâmi'n-Neşri'-Arabî, 2. Basım, 1988.
- VEK, Vezaretü'l-evkâf ve'ş-şüûni'l-İslamiyye el-Kuveytiyye. *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vezaretü'l-Evkâf ve'ş-Şüûni'l-İslamiyye el-Kuveytiyye, 2. Basım, 1983.
- Yâfiî el-Yemenî, Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân. *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yakzân fî ma'rifeti havâdîsi'z-zamân*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *el-İber fî ahhâri men ğaber*. thk. Ebu Hacîr Muhammed es-Saîd. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût. 30 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2. Basım, 2014.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2003.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Tezkiretü'l-huffâz*. thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî. 4 Cilt. Beyrut: Dairetü'l-Me'arifi'l-Osmâniyye, 1954.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.

EKLER

Tablo 1: el-Muhallâ'nın Aile Hukuku İle İlgili Bölümlerinde İmâm Şâfiî'ye İsabetli ve Hatalı Nisbet Edilen Görüşlerin Sayısı ve Oranı

Bölüm Adı	Toplam Görüş Sayısı	İsabetli Görüş Sayısı	Hatalı Görüş Sayısı	İsabet Oranı	Hata Oranı
Nikâh	37	32	5	%87	%13
Mehir	9	9	—	%100	%0
İlâ	7	7	—	%100	%0
Zihâr	10	10	—	%100	%0
İnnîn Nikâhı	2	2	—	%100	%0
Kocanın Eşleri Arasındaki Gece Taksimi	5	5	—	%100	%0
Cinsel Temasin yasak yolu	1	1	—	%100	%0
Hayızlı Kadınla cinsel Münasebette Bulunmanın Hükümü	4	4	—	%100	%0
Karı-Koca Arasındaki Geçimsizlikte Hakemlerin Yetki Sınırı	1	1	—	%100	%0
Nafakalar	9	9	—	%100	%0
Nikâhı Fesheden Durumlar	1	1	—	%100	%0
Talak	31	29	2	%92	%8
Mefkûdün Nikâhı	4	4	—	%100	%0
Liân	1	1	—	%100	%0
Kıyâfe	1	1	—	%100	%0
Azat Edilen Evli Cariyenin Durumu	3	3	—	%100	%0
Muhâlea	4	4	—	%100	%0
Ric'î Talak	2	2	—	%100	%0
İddet	14	14	—	%100	%0
İhdâd	2	2	—	%100	%0
Eşlerin Veya Varislerinin Ev Ve Giyim Eşyası Hakkında Davalaşması	1	1	—	%100	%0
İstibrâ	1	1	—	%100	%0
Hidâne	2	2	—	%100	%0
Radâ'	5	5	—	%100	%0
Toplam	157	150	7	%95	%5